

Beelden van geweld
Een mixed-methods onderzoek naar geweld en agressie tegen
journalisten

Ten behoeve van WODC, afdeling Extern Wetenschappelijke Betrekkingen (EWB)

Projectnummer: 3331

Dr. N.L. Holvast
Dr. J. Jansen
Dr. R.A. Roks
Prof. mr. J.S. Nan

m.m.v.:
Mr. L. van Dijk
Drs. J.C. Willink
Z. van Wingerden

Inhoudsopgave

Voorwoord	6
Hoofdstuk 1 Inleiding	7
1.1 Aanleiding en achtergrond.....	7
1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen.....	9
1.2.1 Uitgangspunten van dit onderzoek.....	9
1.2.2 Onderzoeksvragen	10
1.3 Relevante maatschappelijke ontwikkelingen	11
1.3.1 Opkomst van online journalistiek en sociale media	11
1.3.2 Tanend vertrouwen in gezagsdragers en de overheid	12
1.4 Methoden van onderzoek.....	13
1.4.1 Literatuur- en landenstudie	14
1.4.2 Analyse van Pers Veilig-meldingen en strafzaken van geweld tegen journalisten	14
1.4.3 Analyse van mediaberichten en tweets.....	14
1.4.4 Diepte-interviews met journalisten	15
1.4.5 Expertmeeting.....	15
Hoofdstuk 2 Beelden uit bestaand nationaal en internationaal onderzoek.....	16
2.1 Journalistiek: definitiekwesties.....	16
2.2 Wereldwijde en Europese Institutionele aandacht voor geweld tegen journalisten	17
2.3 Internationaal onderzoek	18
2.4 Onderzoek naar geweld in Nederland	23
2.5 Conclusie	27
Hoofdstuk 3 Het geregistreerde beeld van geweld tegen journalisten.....	30
3.1 De omvang en ontwikkeling van geweld tegen journalisten in Nederland	30
3.1.1 Omvang meldingen bij PersVeilig (2020-2022).....	31
3.1.2 Mediaberichten over agressie en geweld tegen journalisten in Nederland (2012-2022) ...	33
3.2 Aard van geweld tegen journalisten in Nederland	37
3.2.1 De aard van geweld tegen journalisten in de PersVeilig-meldingen	38
3.2.2 Daders en slachtoffers in PersVeilig-meldingen	39
3.2.3 Aard van geweld tegen journalisten in strafzaken.....	42
3.2.4 Daders en slachtoffers in de strafzaken van geweld tegen journalisten	43
3.3 Conclusie	45
Hoofdstuk 4 Online geweld in beeld – het diffuse karakter van online haat in de Twittertijdlijnen van journalisten	48
4.1 Algemeen beeld van de journalistieke Twittersfeer	49

4.2 Analysestrategie.....	50
4.3 Hoeveel haatdragende tweets ontvangen Nederlandse journalisten?.....	51
4.4 Welke vormen neemt online haat aan?	54
4.5 Conclusie	56
Hoofdstuk 5 Een beeld van het gepercipieerde en ervaren geweld tegen journalisten	58
5.1 Een indruk van de ervaringen en percepties van journalisten	58
5.2 Percepties van de aard en omvang van geweld tegen journalisten	59
5.2.1. Variatie in ervaringen met, en perceptie van, geweld.....	59
5.2.2 Beeldvorming van geweld en agressie.....	61
5.2.3. Bredere ontwikkelingen en trends	62
5.3 Omgang met geweld	64
5.4 Impact van het geweld.....	65
5.4.1 Persoonlijke impact.....	65
5.4.2 Impact op uitoefening van het beroep	66
5.5 Melden van geweldsincidenten	68
5.5.1 Meldingsbereidheid	68
5.5.2 De afwikkeling van meldingen	69
5.6 Conclusie	71
Hoofdstuk 6 Geweld binnen vier contexten	72
6.1 112- en beeldjournalistiek	72
6.2 Verslaggeving van (sport)evenementen en demonstraties.....	75
6.3 Online geweld via sociale media	77
6.4 Misdaadverslaggeving.....	80
6.5 Conclusie	83
Hoofdstuk 7 Beleid en maatregelen tegen geweld.....	84
7.1 Maatregelen in Nederland en in het buitenland	84
7.1.1 Nederland	85
7.1.2 Noorwegen.....	87
7.1.3 Frankrijk	89
7.1.4 Duitsland	92
7.2 Visies van en ervaring met beleid door journalisten	96
7.3 Definitie journalist voor wetgeving.....	99
7.4 Conclusie	100
Hoofdstuk 8 Conclusies.....	103
8.1 Aard, omvang en ontwikkelingen	103
8.2 Daders en slachtoffers van geweld	106

8.3 Beleidsinterventies en aanbevelingen	110
Literatuurlijst.....	117
Bijlage 1 Tabel met onderzoeksmethoden, onderzoeksvragen en bijbehorende hoofdstuk.....	123
Bijlage 2 ISCO 2642 definitie journalist	125
Bijlage 3 Achtergrondkenmerken respondenten interviews.....	126
Bijlage 4 Topiclijst interviews.....	127
Bijlage 5 Deelnemers expertmeeting.....	129
Bijlage 6 Samenstelling begeleidingscommissie	130

Voorwoord

In dit rapport doen wij verslag van onderzoek dat wij uitvoerden gedurende de periode maart 2022 tot en met januari 2023 in opdracht van het WODC. Het betreft onderzoek naar geweld tegen journalisten en de mogelijke uitbreiding van het taakstrafverbod dat is toegezegd door de toenmalige minister van Justitie en Veiligheid Grapperhaus.

Dit rapport had niet tot stand kunnen komen zonder de medewerking van verschillende personen en instanties. We danken allereerst alle journalisten die wij voor dit onderzoek hebben geïnterviewd. Daarnaast gaat onze dank uit naar Peter ter Velde van PersVeilig voor het beschikbaar stellen van de meldingen bij PersVeilig voor analyse. De NVJ was zeer behulpzaam, net als het Openbaar Ministerie. Verder danken wij Trond Idås, Pieter Verrest en Michael Lindemann hartelijk voor hun hulp bij het uitvoeren van de landen-analyse. Ook Laura van Dijk, Jip Willink en Zoë van Wingerden willen wij hartelijk danken voor hun assistentie bij het uitvoeren van het onderzoek. De deelnemers aan de expertmeeting willen wij bedanken voor hun nuttige feedback en goede suggesties.

Tot slot danken de onderzoekers de Begeleidingscommissie voor hun inzet, waardevolle suggesties en de fijne samenwerking gedurende de loop van het onderzoek.

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Aanleiding en achtergrond

‘Een 59-jarige man uit Bunschoten-Spakenburg is door de rechtbank Midden-Nederland veroordeeld tot een geldboete van 1000 euro waarvan 500 euro voorwaardelijk. De man, een uitvaartverzorger, dwong een persfotograaf gemaakte foto’s van een condoleance te wissen. Toen de fotograaf dat niet deed, pakte de man de camera af en nam hem mee.’ (Rechtspraak.nl, 19 december 2022)

‘Eerste “Kerstdiner”. Traditie om in de week voor Kerst al met goede vrienden en familie te eten. Vorig jaar kon het niet vanwege een acute aanslagdreiging en daardoor 3 maanden in een safehouse. Nooit verteld. Maar ook dat komt in een boek later. Mensen hebben geen f-idee..’ (Van Wely, 2022)

‘Een 41-jarige man uit Almere is vandaag veroordeeld tot 90 uur taakstraf voor het bedreigen van journalisten. Hij verspreidde in januari 2021 een video op sociale media waarin hij sprak over een zwarte lijst van journalisten. De NOS en het ANP deden aangifte. (...) Volgens de rechter heeft de man geprobeerd om journalisten te dwingen om ontslag te nemen of het land te verlaten. “Hij heeft hiertoe enigszins omfloerste maar niet mis te verstane bedreigingen geuit. Dit is gebeurd in een periode dat het coronadebat en de tegengestelde meningen hierover op scherp stonden.” (NOS Nieuws, 2022)

Bovenstaande drie beelden vormen een kleine greep uit een reeks van incidenten waarmee de toegenomen zorgen over de gewelddadige en agressieve bejegening van journalisten in Nederland kunnen worden geïllustreerd. Voor tal van journalisten geldt dat zij de voorbije jaren, op uiteenlopende manieren, gewelddadig of agressief bejegend zijn. Dat het probleem van geweld en agressie tegen journalisten niet alleen van recente datum is, laten Bovenkerk en anderen (2005: 6) zien in hun onderzoek naar bedreigingen in Nederland. Zo dook misdaadjournalist Bart Middelburg eind jaren tachtig van de vorige eeuw enige tijd onder nadat de politie en een collega hem hadden gewaarschuwd dat ‘Klaas Bruinsma diens onthullingen over zijn misdaadbende in de krant wilde rechtzetten door hem te liquideren’ (Bovenkerk et al., 2005: 137). Enige tijd later moesten journalisten Stella Braam en Mehmet Ülger onderduiken vanwege bedreigingen naar aanleiding van hun boek over de ultranationalistische organisatie ‘de Grijsse Wolven’ en ‘bij de redactie van het maandblad Quote vlogen in 2002 de kogels door de ramen nadat er onwelgevallige informatie over superrijken was gepubliceerd in hun “top-500” (Bovenkerk et al., 2005: 6).

In een democratische rechtstaat is vrije nieuwsgaring van cruciaal belang en dienen journalisten hun werk in vrijheid en in veiligheid te kunnen doen, iets wat in het geding dreigt te komen wanneer journalisten om zich heen een toegenomen dreiging van geweld tegen hun beroepsgroep ervaren. Om die reden is geweld tegen journalisten op internationaal en Europees niveau onder andere een

aandachtspunt van de Verenigde Naties (VN)¹ en de Europese Unie (EU). In 2012 heeft de VN een actieplan aangenomen ter bevordering van de veiligheid van journalisten en het probleem van straffeloosheid (Verenigde Naties, 2012). Vanaf dat moment worden elke twee jaar resoluties overwogen door de mensenrechtenraad van de VN (UNESCO, z.d.). De Europese Commissie heeft in 2021 aanbevelingen gepresenteerd om de veiligheid van journalisten en andere mediaprofessionals te verbeteren, omdat zij de afgelopen jaren steeds vaker geconfronteerd zouden zijn met bedreigingen en aanvallen (Expertisecentrum Europees Recht, 2021).²

In Nederland vormen geweld en agressie tegen journalisten recentelijk eveneens een nadrukkelijk punt van aandacht. Dit blijkt onder andere uit de oprichting van PersVeilig eind 2019 op gezamenlijk initiatief van de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ), het Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren (NGH), de Politie en het Openbaar Ministerie (OM). PersVeilig heeft als doel de positie van journalisten tegen geweld en agressie te versterken. Het initiatief PersVeilig werd onder andere opgericht omdat uit onderzoek van Odekerken en Brenninkmeijer (2017) alarmerende resultaten naar voren kwamen over bedreigingen ten opzichte van journalisten. Maar liefst 61% van de respondenten gaf aan met bedreigingen te maken te hebben gekregen en bij 30% gebeurde dit zelfs maandelijks. Uit onderzoek uit 2021, door I&O Research in opdracht van PersVeilig, kwam opnieuw naar voren dat ervaring met een vorm van agressie en bedreiging wijdverbreid is met 82% van de respondenten die aangaf hier weleens mee te maken te hebben gehad (Van Hal & Klein Kranenburg, 2021). In het meest recente onderzoek naar dit thema komt een vergelijk beeld naar voren, namelijk dat acht op de tien (82%) vrouwelijke journalisten weleens te maken hebben gehad met een vorm van intimidatie, agressie of bedreiging (Bruijn & Bouwmeester, 2022).

Ook vanuit de politiek is er aandacht voor het onderwerp. In de Tweede Kamer is in een motie in het kader van de behandeling van het wetsvoorstel uitbreiding taakstrafverbod³ overwogen deze ook te laten gelden in geval van mishandeling van journalisten en publicisten die in de uitoefening van hun beroep werkzaamheden verrichten in het kader van nieuwsgaring. De motie is destijds door toenmalig minister van Justitie en Veiligheid Grapperhaus ontraden en niet aangenomen.⁴ Wel is toegezegd de mogelijke uitbreiding van het taakstrafverbod voor journalisten te onderzoeken en in bredere zin ook onderzoek te doen naar de mate waarin de 'positie van journalisten (...) kwetsbaarder is geworden'. Tijdens het Kamerdebat over geweld tegen journalisten op 9 september 2021 is deze toezegging opnieuw bevestigd. Het onderhavige onderzoek betreft dit toegezegde onderzoek, uitgevoerd in opdracht van het WODC.

¹ Ook voor United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO) – de gespecialiseerde VN-organisatie voor onderwijs, cultuur, wetenschap en communicatie – is de veiligheid van journalisten een belangrijk punt van aandacht, zie www.unesco.org/en/safety-journalists.

² Hierbij baseert de Europese Commissie zich op data van de jaarlijkse Media Pluralisme Monitor (MPM). De MPM onderzoekt in 32 landen (27 EU-landen en 5 kandidaat-landen) de mogelijke zwakheden in nationale mediasystemen die de mediamedewerkers en media pluralisme kunnen belemmeren.

³ *Kamerstukken II 2020/21*, 35528, nr. 15 (en nr. 13). Zie ook de (aangenomen) motie met betrekking tot de strafverhoging van bedreiging van journalisten, *Kamerstukken II 2020/21*, 35564, nr. 12.

⁴ *Handelingen II 2020/21*, nr. 51, item 8.

1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen

1.2.1 Uitgangspunten van dit onderzoek

De probleemstelling van dit onderzoek richt zich in algemene zin op de vraag naar de (veranderende) aard en omvang van geweld tegen journalisten in Nederland. De voorbeelden die we aan het begin van dit hoofdstuk aanhaalden, wijzen allereerst op de uiteenlopende verschijningsvormen en contexten van geweld tegen journalisten, variërend van daadwerkelijke uitingen van fysiek geweld tot verbale agressie of zelfs dreigementen met geweld, zowel in on- als offline contexten. Daarnaast laten de voorbeelden ook variatie zien in de soorten journalisten, elk met hun eigen sociale positie en rol, die met geweld of agressie in aanraking komen. Denk bijvoorbeeld aan misdaadverslaggevers, maar ook aan onderzoeksjournalisten, verslaggevers en fotografen die kunnen werken voor de schrijvende pers, voor de radio, televisie of alleen actief zijn op het internet. De diverse verschijningsvormen hebben gemeen dat ze geschaard kunnen worden onder het bredere concept 'geweld', net zoals de uiteenlopende beroepen gevraagd kunnen worden onder de noemer 'journalist'.

Als onderzoekers hechten wij er waarde aan om kort stil te staan bij de betekenissen van de begrippen 'geweld' en 'journalist'. Immers, de keuzes die we maken in het onderzoeksproces en de perspectieven die we hanteren, zullen de uitkomsten en conclusies van dit onderzoek kleuren. Als het gaat om het definiëren van de begrippen 'geweld' en 'journalist', geldt bovendien dat iedere keuze, bijvoorbeeld het uitlichten van bepaalde vormen van geweld (denk aan fysiek geweld) vanuit ideeën over strafbaarstelling, maar ook het strikt afbakenen van het beroep van journalist, gevolgen met zich meebrengt in de wijze waarop de aard en omvang van geweld tegen journalisten, de daders en slachtoffers hiervan, en ten slotte mogelijke beleidsinterventies in beeld komen.

In dit onderzoek kiezen wij ervoor de begrippen 'geweld' en 'journalist' niet vooraf scherp af te bakenen (zie paragraaf 2.1), maar vooral percepties van en ervaringen met geweld tegen journalisten centraal te stellen. Zoals we verderop zullen zien, spelen de subjectieve ervaring van wat onder geweld verstaan wordt (waar ligt de grens?), maar ook discussies over wat de journalistiek is en vermog (wat is de rol van de journalist, wie is er eigenlijk journalist?), mede een rol in de constructie van het probleem. Journalisten zelf hebben bijvoorbeeld soms uiteenlopende ervaringen met en ideeën over verschillende vormen van geweld, de ernst daarvan, daders en hun motieven, oorzaken, manieren waarop zij daar persoonlijk mee omgaan, en de rol van de journalistiek in bredere zin. Of journalisten bereid zijn melding te maken of aangifte te doen van incidenten van geweld en agressie, verschilt dan ook van persoon tot persoon, iets wat (zoals in hoofdstuk 3 en 5 aan bod komt) nadrukkelijk wordt gereflecteerd in bijvoorbeeld de cijfermatige registraties van geweld tegen journalisten in PersVeilig-meldingen en strafzaken.

Door in dit onderzoek verschillende methoden en databronnen te combineren, proberen we een rijk beeld van het fenomeen 'geweld tegen journalisten' te schetsen. Dat betekent dat we, naast het beantwoorden van de vraag naar de aard en omvang van het geweld, extra aandacht besteden aan de variëteit aan ervaringen met en slachtoffers van geweld, verschillende daders van geweld, alsook de uiteenlopende contexten waarbinnen het geweld plaatsvindt. Op deze wijze komen we in hoofdstuk 8 ten slotte tot een aantal mogelijke beleidsinterventies.

1.2.2 Onderzoeksvragen

Het onderzoek bestaat uit drie onderzoeksvragen: het in kaart brengen van de aard en omvang van het geweld tegen journalisten (onderzoeksvraag 1), het verschaffen van informatie over de kenmerken van daders en slachtoffers van het geweld (onderzoeksvraag 2) en het inventariseren en voorstellen van beleidsinterventies om geweld tegen te gaan, meer in het bijzonder de vraag of het zinvol is het taakstrafverbod uit te breiden (onderzoeksvraag 3). Elke onderzoeksvraag is vervolgens onderverdeeld in een aantal deelvragen. Deze zijn hieronder opgesomd.

Onderzoeksvraag 1

Wat zijn de aard en omvang van ervaren en waargenomen geweld tegen journalisten in Nederland en in hoeverre is dit in de afgelopen tien jaar veranderd?

Deelvragen

- a) Welke cijfers zijn bekend over de omvang en ontwikkeling van geweld tegen journalisten en hoe betrouwbaar en valide zijn deze cijfers?
- b) Wat zijn overeenkomsten en verschillen met trends in geweld onder andere beroepsgroepen (met name functionarissen met een publieke taak)?
- c) Wat zijn de aard en ontwikkeling van (gepercipiëerd en geregistreerd) geweld tegen journalisten in de afgelopen tien jaar?
- d) Hoe kunnen ontwikkelingen in de aard en omvang van het (gepercipiëerde en geregistreerde) geweld tegen journalisten worden verklaard?
- e) Welke invloed hebben de verschillende vormen van (gepercipiëerd en geregistreerd) geweld op slachtoffers en op het journalistieke werk?
- f) In hoeverre is de berichtgeving over geweld tegen journalisten in de media de afgelopen tien jaar veranderd?

Onderzoeksvraag 2

Welke daders en slachtoffers kunnen er ten aanzien van de verschillende vormen van geweld tegen journalisten worden onderscheiden?

Deelvragen

- a) Wat zijn, in algemene zin, de achtergrondkenmerken van daders en slachtoffers die betrokken zijn bij de verschillende categorieën geweld tegen journalisten?
- b) Welke motieven kunnen aan de verschillende dadertypen worden toegeschreven?

Onderzoeksvraag 3

Welke beleidsinterventies zouden effectief kunnen zijn in het terugdringen van of het optreden tegen geweld tegen journalisten en in hoeverre kan het zinvol zijn om in dit kader het taakstrafverbod uit te breiden?

Deelvragen

- a) Welke beleidsinterventies zijn mogelijk effectief voor het terugdringen van geweld tegen journalisten of zijn anderszins gepast?
- b) Zijn er in de literatuur voorbeelden bekend van succesvolle interventies uit andere (EU-)landen?

- c) Wat kan uit de analyse van geweldsincidenten en daderkenmerken worden geconcludeerd over mogelijk effectieve beleidsinterventies?
- d) Welke meerwaarde zouden de beleidsinterventies, in het bijzonder verdere uitbreiding van het taakstrafverbod, in dit opzicht kunnen hebben?
- e) Op welke manier kunnen de begrippen 'journalist' en 'journalistiek' worden gedefinieerd en afgebakend ten behoeve van wet- en regelgeving?

1.3 Relevante maatschappelijke ontwikkelingen

De toegenomen zorgen over geweld en agressie tegen journalisten kunnen niet los worden gezien van bredere maatschappelijke ontwikkelingen die de aard van de journalistiek en de positie van de journalistiek binnen de maatschappij hebben veranderd. Twee belangrijke ontwikkelingen, die op verschillende punten terugkomen in de rest van het rapport, worden hieronder beschreven.

1.3.1 Opkomst van online journalistiek en sociale media

Allereerst heeft de opkomst van het internet en sociale media het werk van journalisten en de interactie van journalisten met hun publiek in belangrijke mate veranderd. In het tijdperk voor het internet werd het nieuws verspreid onder een beperkte groep ontvangers en was het maken en publiceren van berichtgeving (zowel geprint als via radio en televisie) relatief duur, specialistisch en tijdrovend. Door de opkomst van het internet kan met één druk op de knop een potentieel wereldwijd netwerk worden bereikt. De opkomst van het internet maakte dan ook eerst voornamelijk het verspreiden van inhoudelijk nieuws laagdrempeliger. Door de opkomst van sociale media rond de jaren negentig werden websites steeds meer platforms voor communicatie, in plaats van dat ze primair het delen van inhoud tot doel hadden (Alejandro, 2010: 5). Internet speelt tegenwoordig een actieve rol en faciliteert burgers in het waarnemen, filteren, verspreiden en interpreteren van gebeurtenissen (Hermida, 2012: 309). Daarmee is journalistiek volgens sommigen een collectief burgerproject geworden en worden het alleenrecht van de traditionele media op het produceren van nieuws en de autoriteit van de professionele journalist ter discussie gesteld (Hermida, 2012). Transparantie is daarbij een belangrijke waarde geworden. Met het ontstaan van dit zogenaamde *citizen journalism* wordt de definitie van journalist steeds diffuser, nu ook non-professionals een groot publiek kunnen bereiken waarin ze hun waarnemingen, ervaringen en visies kunnen delen. De grens tussen producent en consument van nieuws vervaagt (Bruns, 2008; Ishikawa, Neto & Ginea, 2022).

Dit heeft effect op het werk van de mainstream media. Allereerst concurreren traditionele journalisten met nieuwkomers in het brengen van (breaking) nieuws en het duiden van het nieuws. Het is niet meer vanzelfsprekend dat de traditionele media de eerste en meest geapprecieerde bron van nieuws zijn. De mainstream media moeten moeite doen om snel, en tegelijkertijd accuraat, nieuws te brengen (Hermida, 2012; Ishikawa, Neto & Ginea, 2022). Ook in het verspreiden van nieuws en het bereiken van een publiek spelen sociale media een grote rol omdat veel mensen via suggesties en aanbevelingen op sociale media bepaalde nieuwsberichten tot zich nemen (Hermida et al., 2011). Dit mechanisme kan er potentieel echter ook toe leiden dat mensen alleen nog maar berichtgeving ontvangen die past binnen hun eigen straatje en daarmee kan het tot polarisatie leiden (McPherson, Smith-Lovin & Cook, 2001). Tot slot is het bedrijven van journalistiek, ook voor traditionele media, veel interactiever geworden. Journalisten staan in doorlopend contact met hun publiek en ontvangen veelvuldig allerlei soorten reacties op hun berichtgeving (Domingo et al., 2008).

De kritische houding ten opzichte van de autoriteit van de traditionele media en de laagdrempelige mogelijkheden tot interactie (welke in zekere zin door de traditionele media worden gefaciliteerd en gestimuleerd) kunnen echter fungeren als een voedingsbodem voor (online) haat, agressie en geweld tegen journalisten. Om meer inzicht te krijgen in wat er op dit gebied speelt, hebben wij een analyse van Twitter opgenomen in ons onderzoek. De resultaten daaruit zijn te vinden in hoofdstuk 4. Ook uit de literatuurstudie en overige empirische data van dit rapport komt naar voren dat journalisten regelmatig te maken hebben met vormen van online haat en agressie. Het feit dat de positie van traditionele media als dé bron van gezaghebbende, objectieve kwaliteitsjournalistiek ter discussie staat, kan niet worden losgezien van het tanende vertrouwen in overheidsinstituten en gezagsdragers.

1.3.2 Tanend vertrouwen in gezagsdragers en de overheid

Geweld en agressie tegen journalisten staan niet op zichzelf. Geweld tegen allerlei typen gezagsdragers (bijvoorbeeld de politie, hulpverleners, rechters, politici, wetenschappers, etc.) is een breder probleem dat de afgelopen jaren veel aandacht heeft gekregen. Een recente meting vanuit de Monitor Integriteit en Veiligheid (Klein Kranenburg et al., 2022) laat bijvoorbeeld een toename zien van het aantal overheidsmedewerkers en (decentrale) politieke ambtsdragers dat vanuit hun functie te maken heeft met uiteenlopende vormen van agressie en geweld, waarvan zeker een derde online plaatsvindt. Hoewel het geweld niet per se nieuw is en niet alle onderzoeken naar geweld tegen gezagsdragers en mensen met een publieke taak een toename in geweld constateren (zie bijv. Aarten et al., 2020; Abraham, Flight & Roorda, 2011), lijken geweld en agressie tegen gezagsdragers wel als een groeiend maatschappelijk probleem te worden gezien. Dit blijkt onder andere uit het eerdergenoemde wetsvoorstel⁵ dat werd aangenomen door de Tweede Kamer, maar nipt werd verworpen door de Eerste Kamer, waarin werd voorgesteld om het huidige taakstrafverbod uit te breiden naar personen met een publieke taak in het kader van de handhaving van de orde of veiligheid.⁶ Met betrekking tot wetenschappers is daarnaast bijvoorbeeld recentelijk, in navolging van PersVeilig, het initiatief WetenschapVeilig gestart.⁷ Voor hulpverleners (onder andere ambulancepersoneel, politie en brandweer) bestaat sinds 2021 de Taskforce Onze hulpverleners veilig.⁸

In de literatuur worden geweld en agressie tegen gezagsdragers in verband gebracht met afgenomen gezag van de overheid (Aarten et al., 2020: 80). Er zou sprake zijn van minder autoritaire gezagsverhoudingen tussen burgers en overheid en een toename aan 'klantdenken' vanuit de burger ten opzichte van de overheid (Jansen, Van den Brink & Kneyber, 2012). Met betrekking tot de journalistiek observeert Carlson (2018) dat er sprake is van een '*post-truth age*' waarin kritiek op de representativiteit van de berichtgeving en de politieke oriëntatie van journalisten een onmisbaar onderdeel van het journalistieke veld is geworden. Er wordt in dit kader wel gesproken van een gezagsparadox: 'enerzijds is de maatschappelijke acceptatie van gezag steeds minder

⁵ Kamerstukken II 2019/20, 35528, nr. 2.

⁶ Hierbij valt onder andere te denken aan personeel in het openbaar vervoer, de zorgsector, jeugdbeschermers, rechters, griffiers, officieren van justitie en advocaten, inspecteurs van de inspectiediensten, beveiligers en bewakers, verkeersregelaars, defensieambtenaren, deurwaarders en reddingszwemmers.

⁷ WetenschapVeilig is gestart om wetenschappers de juiste hulp te laten vinden in geval van bedreiging, intimidatie en haatreacties, zie www.wetenschapveilig.nl en www.wetenschapveilig.nl.

⁸ Zie www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2021/03/31/startschot-taskforce-onze-hulpverleners-veilig.

vanzelfsprekend, en anderzijds is er recentelijk een hernieuwde roep om het herstel van gezag' (Peeters, Ferket & Docters van Leeuwen, 2012: 246). Er is echter nog weinig empirisch onderzoek gedaan naar de relatie tussen het bestaan van een gezagscrisis en geweld tegen gezagsdragers (Aarten et al., 2020: 80), waardoor er geen empirische onderbouwing is voor deze link.

Een recente ontwikkeling die grote impact heeft gehad op het vertrouwen van burgers in de overheid, is de COVID-19-pandemie. Uit onderzoek (Engbersen et al., 2021) blijkt dat het vertrouwen in de overheid tijdens de COVID-19-pandemie daalde van bijna 70% in april 2020 naar minder dan 30% in september 2021. Daarnaast was er in die periode ook sprake van een lichte afname in het onderlinge vertrouwen tussen burgers. Door de afname van het institutioneel vertrouwen in combinatie met de daling in onderling vertrouwen kenmerkt de Nederlandse samenleving in 2021 zich volgens Engbersen en anderen (2021) als een laagvertrouwen samenleving. Hoewel het vertrouwen in de overheid recentelijk weer wat is toegenomen, blijft het politieke vertrouwen met zo'n 50% in de winter 2021/2022 relatief laag (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2022). Tijdens de COVID-19-pandemie speelden sociale media een belangrijke rol in het verkrijgen van informatie over het virus. Uit het onderzoek van Engbersen et al. (2021: 39) komt naar voren dat er een negatief verband bestaat tussen sociale-mediagebruik en institutioneel vertrouwen: respondenten voor wie sociale media de belangrijkste informatiebron zijn over het virus, hebben minder vertrouwen in de overheid en andere instituties. Dit beklemt toont dat beide beschreven ontwikkelingen met elkaar samenhangen en elkaar mogelijk versterken.

Vermeend verminderd vertrouwen in de overheid en de journalistiek, die (in toenemende mate) als verlengstuk van de overheid zou worden gezien, zijn onderwerpen die door verschillende respondenten in ons onderzoek zijn genoemd. Daarnaast wordt ook de COVID-19-periode veelvuldig genoemd als moeizame periode, onder andere door toegenomen frustratie en agressie onder burgers (zie hoofdstukken 3, 5 en 6).

1.4 Methoden van onderzoek

Zoals benoemd in paragraaf 1.2 combineren we in dit onderzoek verschillende onderzoeksmethoden om een adequaat beeld te kunnen schetsen van de aard en omvang van het geweld, de daders en slachtoffers ervan, alsook mogelijke beleidsinterventies om grip te krijgen op de problematiek. Naast een literatuurstudie, waarin onder andere het bestaande onderzoek wordt beschreven, wordt een combinatie van verschillende empirische onderzoeksmethoden gebruikt. De bestaande onderzoeken naar de Nederlandse situatie (Bruijn & Bouwmeester, 2022; Odekerken & Brenninkmeijer, 2017; Van Hal & Klein Kranenburg, 2021; zie ook hoofdstuk 2) geven een kwantitatief inzicht in het ervaren geweld en agressie door journalisten en hun omgang daarmee. Het onderhavige rapport is nadrukkelijk een aanvulling daarop door op een kwalitatieve manier, door middel van diepte-interviews, nader inzicht te krijgen in wat er achter de percentages uit de eerdere onderzoeken schuilgaat en hoe deze kunnen worden geduid. Daarnaast geeft de media-analyse inzicht in de beeldvorming over geweld en agressie, en werpen we met een Twitteranalyse licht op de online dynamiek. Door middel van een analyse van strafdossiers en de meldingen van PersVeilig (en in aanvulling daarop de interviews) biedt dit onderzoek ook inzicht in de kenmerken van de daders van het geweld. Tot slot bieden de landenstudie, de interviews en de expertmeeting aanknopingspunten voor het formuleren van mogelijke aanbevelingen/maatregelen om de positie en veiligheid van journalisten te verbeteren.

Bij wijze van reflectie op het onderzoeksproces dan nog het volgende. Tijdens het doen van onderzoek naar dit onderwerp ervoeren alle onderzoekers dat de wijze waarop geweld wordt gepercipieerd en geproblematiseerd samen lijkt te hangen met de persoon van de journalist en diens sociale posities, bijvoorbeeld in termen van beroep, politieke kleur, geslacht/gender en culturele achtergrond. We hebben in ons onderzoek geprobeerd een rijke variatie aan databronnen te raadplegen om zoveel mogelijk aspecten van geweld te belichten. Onherroepelijk komen er dus contrasterende ervaringen en ideeën ten aanzien van het geweld naar boven. Daarbij zijn we ons ervan bewust dat het onvermijdelijk is dat ook onze eigen achtergronden invloed hebben gehad op de wijze waarop wij de data hebben verzameld en de keuzes en selecties die we gemaakt hebben in de analyse en rapportage.

Hieronder wordt per onderzoeksmethode kort beschreven wat wij in de context van het onderhavige onderzoek hebben gedaan, welke onderzoeksvragen we hiermee beantwoorden en in welk(e) hoofdstuk(ken) hiervan verslag wordt gedaan. Een overzicht hiervan is te vinden in bijlage 1. In de empirische hoofdstukken is een uitgebreidere toelichting op de toegepaste methoden en de beperkingen daarvan te vinden.

1.4.1 Literatuur- en landenstudie

Voor de literatuurstudie hebben wij alle relevante nationale en internationale bronnen onderzocht, te weten onderzoeksrapporten en beleidsdocumenten van (inter)nationale organisaties en journalistenassociaties, beleidsstukken en wet- en regelgeving en wetenschappelijke literatuur. We hebben hiervoor gezocht in verschillende universitaire databases, via Google/Google Scholar en daarnaast hebben we de sneeuwbalmethode gebruikt om allerlei relevante documenten boven tafel te krijgen die ons een beeld geven van de beschikbare kennis over geweld en agressie tegen journalisten, in het bijzonder waar het gaat om de aard van en omgang met geweld en agressie, de dader- en slachtofferkenmerken, de gevolgen en tot slot de melding van en maatregelen tegen het geweld (onderzoeksvragen 1, 2 en 3). In hoofdstuk 2 geven we een overzicht van de belangrijkste resultaten van de literatuurstudie.

Naast een algemene literatuurstudie naar de aard en omvang van geweld tegen journalisten en ontwikkelingen in de afgelopen tien jaar, hebben we een landenstudie (zie hoofdstuk 7) verricht waarbij we drie landen – Noorwegen, Duitsland en Frankrijk – in het bijzonder hebben uitgelicht om te achterhalen welke problematiek in die landen speelt, welke beleidsmaatregelen er worden genomen en of er *best practices* af te leiden zijn (onderzoeksvraag 3).

1.4.2 Analyse van Pers Veilig-meldingen en strafzaken van geweld tegen journalisten

Voor het onderhavige onderzoek heeft PersVeilig toestemming verleend om (geanonimiseerde) meldingen die in 2021 en tot met september 2022 bij PersVeilig zijn gedaan, in te zien en te analyseren. In november 2022 werden daarvoor in totaal 412 geanonimiseerde meldingen aangeleverd. Naast het bestuderen van de door PersVeilig geregistreerde incidenten hebben we ook 37 strafzaken geanalyseerd waarin geweld tegen journalisten tot een vervolging(sbeslissing) heeft geleid. In hoofdstuk 3 gaan we nader in op beide bronnen en geven we meer informatie over de manier waarop we deze registraties hebben geanalyseerd. Met deze bronnen geven we zowel antwoord op onderzoeksvraag 1 als onderzoeksvraag 2.

1.4.3 Analyse van mediaberichten en tweets

Om zicht te geven op de manier waarop de mediaberichtgeving over geweld tegen journalisten zich tussen januari 2012 en september 2022 heeft ontwikkeld (onderzoeksvraag 1), zijn 1800

mediaberichten die betrekking hadden op geweld tegen journalisten geanalyseerd. De gehanteerde analysestrategie en de resultaten van deze analyse worden beschreven in hoofdstuk 3.

Naast een analyse van de traditionele media hebben we ook een deels computer-geassisteerde analyse verricht van tweets aan, meer specifiek reacties op, Nederlandse journalisten tussen 1 januari 2021 en 30 juni 2022. Hoofdstuk 4 bevat de resultaten van deze analyse, alsook een uitgebreide beschrijving van de gehanteerde methodologie.

1.4.4 Diepte-interviews met journalisten

Er zijn 28 diepte-interviews gehouden met journalisten en hoofdredacteurs om zicht te krijgen op de ervaringen van verschillende typen journalisten met agressie en geweld, de impact die dit heeft, maar ook om een beeld te krijgen van de plegers van het geweld en hoe journalisten aankijken tegen de aanpak van geweld (onderzoeksvragen 1, 2 en 3). We hebben gestreefd naar een diverse groep van respondenten wat betreft het type journalist en diens achtergrondkenmerken. De interviews vonden plaats op basis van anonimiteit en de resultaten zijn niet herleidbaar verwerkt in het rapport. Deze interviews duurden doorgaans een uur en werden zowel fysiek als online gehouden door een of twee onderzoekers. In de hoofdstukken 5 en 6 gaan we uitgebreid in op de inzichten uit de interviews met journalisten.

1.4.5 Expertmeeting

Op 29 november 2022 hebben wij in Utrecht een expertmeeting gehouden. Hier waren zes experts vanuit de Nederlandse Vereniging van Journalisten, de politie, het ministerie van Justitie en Veiligheid, het College voor de Rechten van de Mens en vanuit de wetenschap aanwezig om met ons in discussie te treden over de bevindingen van ons onderzoek en mogelijke maatregelen en beleidsinterventies die daaruit zouden kunnen volgen. Een lijst met deelnemers is opgenomen in bijlage 5. Tijdens de expertmeeting zijn de commentaren en visies van de experts genotuleerd. Deze zijn meegenomen bij het interpreteren van de data en het formuleren van beleidsaanbevelingen (onderzoeksvraag 3).

Hoofdstuk 2 Beelden uit bestaand nationaal en internationaal onderzoek

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de literatuur en eerder onderzoek naar geweld tegen journalisten. Voordat we dat doen, gaan we eerst kort in op enkele kwesties rondom de betekenis en afbakening van de term 'journalist'. In dit onderzoek hanteren we namelijk een ruime definitie van de journalistiek om van daaruit goed bredere trends en ontwikkelingen te kunnen beschrijven.

Na deze meer algemene aandachtspunten verleggen we de aandacht naar internationale en Europese instituties voor geweld tegen journalisten. Daarna bespreken we achtereenvolgens de internationale literatuur en de nationale literatuur. Daarbij bespreken we de aard van en omgang met geweld, de dader- en slachtofferkenmerken, de gevolgen en tot slot de melding van en maatregelen tegen het geweld. In het licht van onze brede definitie van geweld bespreken wij naast onderzoek naar 'geweld', ook onderzoek naar aanverwante begrippen zoals 'agressie' en 'intimidatie'. We gebruiken zo veel mogelijk de term 'geweld', waar het gaat om een overkoepeling van verschillende vormen. Verder sluiten we aan bij de terminologie die gebruikt wordt in de bijbehorende bronnen.

We sluiten het hoofdstuk af met een conclusie waarin we de hoofdbevindingen bespreken en ook ingaan op de kanttekeningen die zijn te plaatsen bij de bevindingen uit het bestaande onderzoek naar geweld tegen journalisten.

2.1 Journalistiek: definitiekwesties

In hoofdstuk 1 hebben we benoemd dat een belangrijk vertrekpunt van dit onderzoek het idee is dat er geen eenduidige definitie en afbakening van de journalistiek te geven is. Wetenschappelijke studies naar ontwikkelingen in de media en journalistiek laten zien hoe betekenissen van 'journalistiek' altijd aan verandering onderhevig zijn (Williams & Carpini, 2011). Onder invloed van technologische, politieke en economische omstandigheden vormden zich in de loop der tijd verschillende ideologische systemen, mediaregimes, over wat de journalistiek 'is' en vermag, bijvoorbeeld als het gaat om de productie van nieuws en de relatie tussen journalistiek, publiek en publieke instanties (Williams & Carpini, 2011).

Zoals aangekaart in de introductie stellen verschillende auteurs dat we op dit moment, met de opkomst van verschillende sociale media en streamingsmogelijkheden, in een transitie zitten naar een meer digitaal en gefragmenteerd mediaregime (Nelson, 2021). Deze transitie gaat gepaard met onduidelijkheid en strijd over wat de plaats en rol van de journalistiek binnen de samenleving zijn, ook ten aanzien van de breed gedeelde opvatting dat de journalistiek feiten en waarheid boven tafel brengt. Het is voor de journalistiek en ideeën daarover, zo stelt Hermida (2019), niet mogelijk om te ontsnappen aan technologische, socio-culturele en economische veranderingen. De problematiek van geweld tegen journalisten kan daarom niet los worden gezien van het veranderende medialandschap en contrasterende ideeën over de rol van journalistieke instituties.

Het gebrek aan een eenduidige definitie (en variatie hierin in verschillende onderzoeksrapporten en publicaties) maakt het echter lastig om een helder beeld te krijgen van de manier waarop geweld en agressie zich ontwikkelen in verschillende landen. Wat wel helpt, is dat in verschillende onderzoeken de definitie volgens de *International Standard Classification of Occupations* (ISCO) wordt aangehouden (zie bijlage 2). Daarin wordt een vrij brede lijst aan taken en beroepen genoemd die

onder de definitie vallen, waaronder editors, producers, sportschrijvers, fotografen en tv-reporters. In sommige onderzoeken worden de verzamelde data daarnaast nog verder uitgebreid door mede te focussen op mediawerkers.

In de Nederlandse wet wordt verder de wettelijke term ‘journalist of publicist in het kader van nieuwsgaring’ gebruikt. Dit begrip komt voor in zowel het Wetboek van Strafvordering als het Wetboek van Strafrecht (per 1 maart 2022). Op 1 oktober 2018 is namelijk het wettelijke verschoningsrecht van die personen gecodificeerd in artikel 218a Sv.⁹ Ten aanzien van de wettelijke strafverzwarringsgrond in geval van bedreiging (art. 285 Sr) is hierbij nadrukkelijk aangesloten.¹⁰ Hoewel de term ‘journalist of publicist in het kader van nieuwsgaring’ in de wet niet nader is gedefinieerd, kan uit de parlementaire geschiedenis inzake de invoering van het verschoningsrecht wel worden opgemaakt wat hieronder moet worden verstaan. Het betreft, kort gezegd, diegenen die, al dan niet beroepsmatig, regelmatig in het kader van nieuwsgaring informatie verzamelen of verspreiden. Dit sluit aan bij een omschrijving in een *Recommendation* van de Raad van Europa uit 2000 en bij regelingen ten aanzien van de verschoning van journalisten die bestaan in België en Duitsland. Er is dus voor gekozen om een brede definitie te formuleren en deze niet te beperken tot ‘beroepsmatige journalist’. Reden hiervoor is de ontwikkeling dat ook personen die journalistiek niet als hoofdberoep uitoefenen zich mengen in het publieke debat.¹¹ Een debat dat in toenemende mate online plaatsvindt. Wij kunnen ons goed vinden in een dergelijke brede definitie van journalist en journalistiek en houden deze dan ook aan in ons onderzoek.

2.2 Wereldwijde en Europese Institutionele aandacht voor geweld tegen journalisten

Veiligheid en een gevoel van veiligheid zijn essentiële voorwaarden voor het vrijelijk uitoefenen van het beroep van journalist. Uitingen van agressie en geweld kunnen daar in ernstige mate afbreuk aan doen en feitelijk leiden tot censuur (Commissioner for Human Rights, 2011). Dat journalistiek gepaard kan gaan met (de dreiging van) geweld, is geen nieuw fenomeen (zie ook de analyse van mediaberichtgeving in hoofdstuk 3). Cijfers van de *Committee to Protect Journalists* laten zien dat het aantal journalisten en mediawerkers dat wereldwijd gedood wordt een blijvend probleem is, met in 2021 bijvoorbeeld 45 meldingen van doden, 64 van vermissingen en 294 van gevangennemingen (Committee to Protect Journalists, z.d.). Deze meest ernstige vormen van geweld tegen journalisten vinden voor het overgrote deel in de niet-westerse wereld plaats,¹² maar ook in Europese landen is sprake van geweld en onveilige situaties. Het *Safety of Journalists Platform* rapporteert over 2021 282 meldingen van bedreigingen van de veiligheid van journalisten en de persvrijheid in de lidstaten van de Raad van Europa, waaronder zes doden en 96 journalisten in gevangenschap.

Vanaf de eeuwwisseling is er behoorlijk veel aandacht van internationale, en in een latere fase, ook Europese organisaties voor het tegengaan van geweld en het creëren van veilige werkomstandigheden voor journalisten. Zo heeft de Verenigde Naties (VN) in 2012 een actieplan

⁹ Art. 218a lid 1 Sv luidt: ‘Getuigen die als journalist of publicist in het kader van nieuwsgaring, beschikken over gegevens van personen die deze gegevens ter openbaarmaking hebben verstrekt, kunnen zich verschonen van het beantwoorden van vragen over de herkomst van die gegevens.’

¹⁰ *Kamerstukken II 2020/21*, 35564, nr. 12. Art. 285 lid 5 Sr luidt: ‘Indien het feit, omschreven in het eerste, tweede of derde lid wordt gepleegd tegen een persoon in diens hoedanigheid van (...) journalist of publicist in het kader van nieuwsgaring (...) wordt de op het feit gestelde gevangenisstraf met een derde verhoogd.’

¹¹ *Kamerstukken II 2014/15*, 34032, nr. 3, p. 6-9.

¹² Zie in dit kader ook de World Press Freedom Index van Reporters Without Borders, te raadplegen via <https://rsf.org/en/index>.

aangenomen ter bevordering van de veiligheid van journalisten en het probleem van straffeloosheid (Verenigde Naties, 2012). Vanaf dat moment worden elke twee jaar resoluties overwogen door de mensenrechtenraad van de VN (UNESCO, z.d.). Ook op Europees niveau is sinds enkele jaren de veiligheid van journalisten een bijzonder aandachtspunt. Vanaf 2015 houdt binnen de Raad van Europa het Platform voor de bescherming van journalistiek en de veiligheid van journalisten zich bezig met dit onderwerp (Platform for the safety of journalists, z.d.). De rapportages die vanuit dit Platform worden opgesteld, laten zien dat ook in Europese landen agressie en intimidatie, maar ook fysiek geweld en moord van journalisten voorkomen (zie bijv. Council of Europe, 2022). Voortbouwend op de aanbevelingen van de Raad van Europa uit 2016 heeft ook de Europese Unie (EU) in 2021 haar *Recommendation on the protection, safety and empowerment of journalists* een aantal concrete acties voor lidstaten geformuleerd. Enkele terugkerende aspecten die door meerdere organisaties als aandachtspunten worden benoemd, zijn: de veiligheid van vrouwelijke journalisten, een adequate aanpak van online bedreigingen en intimidatie en de kwetsbare positie van freelance journalisten (zie bijv. Council of Europe, 2020; UNESCO, z.d.; Verenigde Naties, 2012).

Om een beeld te krijgen van de ernst en omvang van het probleem baseren voorgaande organisaties zich in belangrijke mate op data die worden verzameld door internationale organisaties die zich bezighouden met de veiligheid van journalisten en persvrijheid, zoals *Reporters Without Borders* (RSF) en *Committee to Protect Journalists* (CPJ). Deze organisaties verzamelen indrukwekkende hoeveelheden data over verschillende vormen van geweld en agressie jegens journalisten en andere bedreigingen van de onafhankelijke uitvoering van het beroep van journalist. Deze data zijn echter voornamelijk gebaseerd op meldingen waarvan de organisaties niet altijd in staat zijn de informatie te verifiëren. Het is daarom moeilijk om de kwaliteit van de data na te gaan, alsook inzicht te krijgen in de mate waarin de data een adequaat beeld scheppen van de aard en omvang van het probleem. Zeker waar het incidenten betreft in staten waar de persvrijheid in het gedrang is, is een aanzienlijke onder-representatie te verwachten.

2.3 Internationaal onderzoek

Wetenschappelijk onderzoek vormt een belangrijke aanvulling op de gegevens die worden vergaard en gedeeld door de in de vorige paragraaf genoemde organisaties. Naast mogelijk betrouwbaardere gegevens over de aard en omvang van het geweld zou wetenschappelijk onderzoek ook inzicht kunnen bieden in onderwerpen als maatschappelijke ontwikkelingen die het ontstaan van geweld beïnvloeden, nadere duiding van degenen tegen wie het geweld en de agressie zijn gericht en de gevolgen die dit kan hebben voor de journalisten in kwestie en de bredere uitoefening van het beroep.

De wetenschappelijke literatuur over geweld tegen journalisten was tot voor kort vrij schaars. Het grootste deel van de bestaande internationale literatuur bestond uit westers geproduceerde studies naar geweld tegen journalisten in niet-westerse landen (Nilsson & Örnebring, 2016; Waisbord, 2002: 92). Het gaat daarin onder andere over rechteloosheid en corruptie in landen die kampen met de aanpak van criminele en gewelddadige organisaties en politieke groeperingen, en autoritaire regimes die de persvrijheid aan banden leggen en waar journalisten zich niet veilig en gesteund voelen. Daarnaast is er ook aandacht voor de veiligheid van journalisten in conflictgebieden.

Recentelijk zijn er echter verschillende studies uitgevoerd naar geweld tegen journalisten in westerse landen, waaruit interessante bevindingen naar voren komen. Doordat alle studies hun eigen

concepten, definities en methodieken gebruiken, zijn de resultaten echter niet direct met elkaar te vergelijken.

Aard en omvang van geweld

In de Verenigde Staten heeft Nerone (1994) de historische ontwikkeling van geweld tegen journalisten bestudeerd. Hij laat daarin zien dat geweld tegen journalisten diverse vormen aanneemt en wordt gepleegd met verschillende intenties. Zijn conclusie is echter dat het geweld zelden een brute, zinloze uiting is zonder duidelijke intentie, maar dat het geweld vaak wordt gepleegd met een bepaald doel voor ogen (p. 214) en, hoe afkeurenswaardig ook, vaak gezien kan worden als een vorm van publieke expressie (p. 217)

Naast deze studie in de VS bestaan er enkele onderzoeken waarin vragenlijsten zijn uitgezet in Scandinavische landen. Nilsson en Örnebring (2016) hebben in 2013 een grootschalige survey uitgevoerd naar intimidatie en bedreiging onder 1936 Zweedse journalisten. Zij vinden dat zo'n driekwart van de journalisten in het afgelopen jaar ten minste één beledigende opmerking heeft ontvangen, en voor 10% van de journalisten is dit iets dat wekelijks plaatsvindt. Bedreigingen komen minder vaak voor, maar alsnog geeft bijna een derde van de journalisten aan hier het afgelopen jaar mee te maken te hebben gehad. De opmerkingen en bedreigingen worden zelden *face-to-face* geuit; meestal gebeurt dit via e-mail, soms via telefoon en vaak via (sociale) media. Uit een Fins onderzoek (Hiltunen, 2018) onder 875 journalisten, gericht op wat zij noemen 'externe inmenging' in de journalistiek, blijkt dat 31% van de respondenten ooit te maken heeft gehad met verbale agressie en 15% geeft aan hier regelmatig last van te hebben. Dreigingen met geweld komen minder vaak voor: 14% heeft hier weleens mee te maken gehad en 1% geeft aan dat dit regelmatig het geval is. Daarnaast rapporteert de auteur over allerlei andere vormen van externe inmenging in het journalistieke proces met het doel om de inhoud te beïnvloeden. Het verbale geweld wordt vaker geuit via e-mail, telefoon en online dan *face-to-face*. Uit een Noorse survey (Landverk-Hagen, 2015, verschenen in het Noors en beschreven door Hiltunen, 2018 en Clark & Grech, 2017) blijkt dat 43% van de mannelijke journalisten en 44% van de vrouwelijke journalisten in de afgelopen vijf jaar te maken heeft gehad met online intimidatie en schelden en dat 27% van de mannen en 23% van de vrouwen is bedreigd.

In een surveyonderzoek onder 440 Duitse journalisten (Preuß, Tetzlaff & Zick, 2016) geeft 42% van de ondervraagde journalisten aan in 2016 zelf haatdragende reacties te hebben ontvangen en voor 26% ging het om meerdere reacties. Een onderzoek onder 544 Amerikaanse journalisten laat zien dat verreweg de meeste journalisten weleens last hebben gehad van online intimidatie, maar voor het grootste deel is dit iets wat niet vaak voorkomt (Lewis, Zamith & Coddington, 2020). Op een schaal van 1 tot 7 (waarbij 1 = dit is nooit voorgekomen en 7 = dit gebeurt de hele tijd) variëren de gemiddelde scores van 1,28 voor bedreiging met seksueel geweld en 1,68 voor niet-seksueel geweld tot 3,24 voor bewuste beschaming en 3,15 voor uitgescholden worden. De auteurs concluderen op basis van hun onderzoek dat online intimidatie tegen journalisten in relatief lage frequenties voorkomt. Zij noemen drie patronen die dit kunnen verklaren binnen de bredere discussie over het onderwerp (Lewis, Zamith & Coddington, 2020, 1061-1062). Allereerst is het mogelijk dat journalisten in toenemende mate ongevoelig zijn geraakt voor de meest voorkomende vormen van online intimidatie en dat daardoor sprake is van onderrapportage. Daarnaast zou het kunnen dat de perceptie van journalisten over online intimidatie deels gebaseerd is op wat zij zien en horen gebeuren bij collega-journalisten. Tot slot wijzen de auteurs erop dat anekdotisch bewijs van uitzonderlijk toxische situaties gericht op een kleine groep online actieve en zichtbare journalisten het beeld over het probleem wellicht bepaalt.

Clark en Grech (2017) hebben in opdracht van de Council of Europe onderzoek gedaan naar het voorkomen van ongerechtvaardigde inmenging onder 940 journalisten uit 47 lidstaten van de Raad van Europa en Wit-Rusland.¹³ Zij wervden respondenten via vijf grote journalistieke en vrijheid-van-meningensuitingsorganisaties en de survey was beschikbaar in vijf talen (Engels, Frans, Russisch, Servisch en Turks). De steekproef representeert slechts een fractie van het totale aantal journalisten in de lidstaten, waardoor de resultaten met enige voorzichtigheid moeten worden gezien. Uit de data blijkt dat onder de respondenten in een periode van drie jaar zich veel vormen van ongerechtvaardigde inmenging hebben voorgedaan. Zo ervoer 31% fysieke aanvallen, 46% was bedreigd met geweld, 20% rapporteerde beroving en vernieling van eigendom, en 19% diefstal zonder persoonlijk contact. Verder maakte 13% seksuele intimidatie of seksueel geweld mee, en 69% rapporteerde psychologisch geweld, vooral door publieke autoriteiten. Ook had 53% last van online pestgedrag in de laatste drie jaar. De cijfers zijn niet gelijk verdeeld over de verschillende regio's. Fysiek geweld blijkt bijvoorbeeld relatief minder vaak voor te komen in de EU en niet-EU-westerse landen. Voor online pesten is een dergelijk verschil niet te zien.

Uit bijna al deze studies blijkt dat intimidatie en bedreiging ook (regelmatig) online plaatsvinden (zie ook Ferrier & Garud-Patkar, 2018; Lewis, Zamith & Coddington, 2020). De opkomst van het internet en de centrale plek die sociale media innemen in het dagelijks leven van burgers, vergroten de zichtbaarheid en toegankelijkheid van journalisten en maken hen daarom kwetsbaarder voor uitingen van kritiek door het publiek (Hiltunen, 2018; Nilsson & Örnebring, 2016; Waisbord, 2020; zie ook paragraaf 1.3.1). Daarnaast wordt in toenemende mate verwacht dat journalisten zich online begeven, wat de kwetsbaarheid vergroot (Claesson, 2022; Lewis, Zamith & Coddington, 2020).

Sociale media maken het ook gemakkelijker voor gelijkgestemden om elkaar te vinden in het uiten en bundelen van hun haat ten opzichte van een specifieke journalist of de media meer in het algemeen (Waisbord, 2020). Daardoor kan soms sprake zijn van grootschalige en systematische online intimidatie van journalisten (Hiltunen, 2018; 12; Polak & Trottier, 2020). Voor de meeste journalisten lijkt (meer stelselmatige) online intimidatie echter een uitzondering op de regel te zijn (zie in het bijzonder Lewis, Zamith & Coddington, 2020).

Daders en slachtoffers van geweld

Volgens Nerone (1994) kan het geweld tegen de media verschillende doelen hebben. Het doel van het geweld kan enerzijds gelegen zijn in het voorkomen van media-aandacht voor personen, gebeurtenissen of ideeën, door Nerone 'excluserend' genoemd. Anderzijds kan het doel juist gericht zijn op het afdwingen van aandacht voor bepaalde als onderbelicht gepercipieerde personen, gebeurtenissen of ideeën: 'includerend' geweld (p. 202). Hoewel het grootste gedeelte van het geweld volgens Nerone excluserend is, is de grootste verandering in de huidige tijd de opkomst van includerend geweld. Op basis van een historische analyse onderscheidt Nerone (1994: 10-13) naast verschillende doelen ook verschillende vormen van geweld. Allereerst onderscheidt hij geweld tegen individuen, waar het vooral gaat om persoonlijke rivaliteit. Ten tweede, geweld tegen ideeën, waarbij het geweld in het bijzonder gericht is tegen ideologische bewegingen. Ten derde, geweld tegen groepen, waarbij het geweld vooral discriminatoir is. Tot slot geweld tegen de media als instituut. Dit geweld is vooral gericht op de journalistiek als onafhankelijke sociale institutie en de plegers hiervan

¹³ Met 'ongerechtvaardigde inmenging' bedoelen de auteurs: acties en/of bedreigingen van een journalist' fysieke en/of morele integriteit die de journalistieke activiteiten belemmeren (Clark & Grech, 2017: 11).

zijn vooral groepen die zich op enige wijze buitengesloten voelen in de maatschappij. Nerone komt tot de conclusie dat de eerste drie vormen van geweld lijken af te nemen en dat vooral het geweld tegen de media als instituut begin jaren negentig dominant is.

Uit het onderzoek van Nilsson en Örnebring (2016) komt naar voren dat journalisten die een duidelijke opinie verwoorden, zoals columnisten, vaker slachtoffer zijn. Daarnaast blijkt uit deze studie dat bepaalde onderwerpen in het bijzonder reacties uitlokken (o.a. immigratie/vluchtelingen, gender en criminaliteit). Ook uit een Finse survey komt naar voren dat bedreigingen van journalisten gelinkt lijken aan bepaalde berichtgeving, in het bijzonder over immigratie of multiculturalisme (Hiltunen, 2018, bericht over Marttinen, 2016). Omdat de bedreigingen en beledigingen vaak op deze onderwerpen zijn gericht, concluderen Nilsson en Örnebring dat van de door Nerone (1994) onderscheiden categorieën ook geweld tegen ideeën een belangrijke categorie van incidenten vormt in Zweden.

Uit een kleinschalig onderzoek onder negentien Amerikaanse vrouwelijke journalisten (Miller & Lewis, 2022) komt naar voren dat verslaggevers vaker te maken krijgen met fysieke vormen van agressie en intimidatie terwijl presentatoren vaker met online intimidatie te maken krijgen. Hiltunen (2018) geeft aan dat enkele journalisten als commentaar gaven dat ze een verhoogde dreiging met fysiek en verbaal geweld ervoeren tijdens het verslaan van demonstraties. Dit zijn enkele indicaties dat vooral verslaggevers op straat te maken krijgen met intimidatie in persoon. Online lijkt de zichtbaarheid van belang te zijn voor de mate van intimidatie en blijkt veel van de intimidatie en haat gericht te zijn op uiterlijke kenmerken (Lewis, Zamith & Coddington, 2020).

Er is in de literatuur relatief veel aandacht voor geweld, agressie en intimidatie gericht op vrouwelijke journalisten (zie ook de literatuurstudie van Lewis, Zamith & Coddington, 2020). Diverse kwalitatieve studies, vooral gebaseerd op interviews, laten zien dat vrouwen regelmatig te maken krijgen met verschillende vormen van intimidatie, waarbij intimidatie regelmatig gerelateerd is aan gender en seksualiteit (zie Chen et al., 2020; Miller & Lewis, 2022).

Uit twee Scandinavische surveys (Landverk-Hagen, 2015, beschreven door Hiltunen, 2018; Nilsson & Örnebring, 2016) komt naar voren dat vrouwen geen grotere kans hebben op intimidatie dan mannen. Ook in een Duitse studie (Preuß, Tetzlaff & Zick, 2016) is dat het geval. Uit een recente studie onder 509 Amerikaanse journalisten komt wel naar voren dat vrouwen vaker te maken hebben met intimidatie, in ieder geval wel waar het gaat om onbeleefdheid en verstoring gedrag en – vooral – wat betreft seksuele intimidatie (Miller, 2022). Ook blijkt uit deze studie dat vrouwen vaker het gevoel hebben dat de intimidatie gericht is op hun identiteit als vrouw in plaats van die als journalist. Een survey-onderzoek onder 305 journalisten (voornamelijk) uit het Verenigd Koninkrijk toont dat vrouwen vaker met online misbruik te maken hebben (Binns, 2017).

Uit het onderzoek van Clark en Grech (2017) onder journalisten uit de lidstaten van de Raad van Europa komt naar voren dat mannen significant vaker te maken hebben met fysiek geweld en bedreiging met geweld, terwijl vrouwen vaker met seksuele intimidatie en geweld te maken hebben. Ten aanzien van enkele andere categorieën, bijvoorbeeld online pestgedrag, waren er geen verschillen waar te nemen. Uit een survey onder 544 Amerikaanse journalisten (Lewis, Zamith & Coddington, 2020) komt naar voren dat vrouwen wel significant vaker dan mannen te maken kregen met online intimidatie. Uit een studie door Barton en Storm (2014) onder 997 vrouwen wereldwijd komt naar voren dat 65% van de vrouwelijke journalisten intimidatie, bedreiging en geweld had ervaren in relatie

tot het werk. Daarnaast had de helft van de respondenten ervaring met seksuele intimidatie en 14% met seksueel geweld.

De mate waarin geweld tegen journalisten voorkomt, lijkt dus niet gelijk verdeeld te zijn, waarbij bepaalde typen journalisten, met bepaalde achtergrondkenmerken vaker met (bepaalde vormen van) geweld te maken hebben. Nader onderzoek is nodig om meer inzicht te bieden in wat precies de indicatoren zijn die bepalen in hoeverre een journalist te maken krijgt met bepaalde vormen van geweld.

Gevolgen van geweld

Uit verschillende onderzoeken komt duidelijk naar voren dat geweld effect kan hebben en heeft op het mentale welzijn van journalisten (zie bijv. Chen et al., 2020; Clark & Grech, 2017; Hiltunen, 2018; Miller & Lewis, 2022; Nilsson & Örnebring, 2016). De onderzoeken tonen dat een substantieel deel van de journalisten die te maken krijgen met geweld, agressie en intimidatie, hiervan persoonlijke gevolgen ondervindt, zoals angst en stress. In het onderzoek van Clark en Grech (2017) geeft bijvoorbeeld 67% van de respondenten aan dat ongerechtvaardigde inmenging of angst daarvoor psychologische gevolgen voor hen had. Het onderzoek van Nilsson en Örnebring (2016) laat zien dat de angst toeneemt naarmate de agressie frequenter is en serieuzere vormen aanneemt. Met betrekking tot online intimidatie wijzen Chen et al. (2020) en Lewis, Zamith en Coddington (2020) erop dat de journalistiek in sterke mate gebaseerd is op reciprociteit tussen journalist en publiek, maar dat die routine van online interactie ook juist tot meer onwelkome publieke reacties kan leiden. De mentale druk die dit veroorzaakt, kan voor een kleine groep verdergaande klachten zoals een burn-out tot gevolg hebben en kan er zelf toe leiden dat journalisten stoppen met hun journalistieke werk (Bossio & Holton, 2019; Nilsson & Örnebring, 2016).

Een ander dilemma waarmee journalisten kampen als zij met geweld en intimidatie te maken krijgen, is in hoeverre zij hun gedrag aanpassen, en mogelijk ook de wijze waarop zij journalistiek bedrijven. Zo kan dit leiden tot zelfcensuur (Waisbord, 2002). Dit blijkt een reëel dilemma, want hoewel journalisten hun autonomie als een groot goed ervaren (Reich & Hanitzsch, 2013), komt uit verschillende onderzoeken naar voren dat ze inderdaad in sommige gevallen hun berichtgeving aanpassen (Clark & Grech, 2017; Hiltunen, 2018; Nilsson & Örnebring, 2016). Hoewel dit vrij uitzonderlijk blijkt en vaak om relatief kleine wijzigingen gaat, komt uit alle onderzoeken naar voren dat er een percentage van journalisten is dat aan zelfcensuur doet. Het gaat dan bijvoorbeeld om het aanpassen van (onderdelen van) berichtgeving en, in uitzonderlijke gevallen, het niet publiceren van een bepaald artikel (Hiltunen, 2018). Met betrekking tot intimidatie op sociale media kan het gaan om het wijzigen van posts of in zijn geheel stoppen met posten op sociale media (Lewis, Zamith & Coddington, 2020). Ook kan sprake zijn van het vermijden van bepaalde onderwerpen of groepen/personen in de berichtgeving (Nilsson & Örnebring, 2016).

Onderzoekers (o.a. Hiltunen, 2018) wijzen er in dit verband op dat het van belang is om verder te kijken dan de directe effecten van vormen van intimidatie. Dit omdat de intimidatie en agressie vaak niet alleen gericht zijn op het directe slachtoffer, maar ook breder op het journalistieke beroep (Nerone, 1994; Waisbord, 2020). Daarom kunnen de indirecte gevolgen een cumulatief effect hebben en een cultuur van angst en zelfcensuur teweegbrengen (Hiltunen, 2018: 18). Daarnaast wijzen verschillende auteurs op het mogelijke *chilling effect* dat geweld, intimidatie en een bredere cultuur van angst kunnen hebben op het publieke discours, waarbij bepaalde visies, ideeën of onderwerpen

minder naar voren komen (Clark & Grech, 2017; Ferrier & Garud-Patkar, 2018; Hiltunen, 2018; Lewis, Zamith & Coddington, 2020). Waisbord (2020) verwijst daarbij naar de rol die de staat heeft in het zorgen voor de minimale institutionele condities om de rechtsstaat adequaat te laten functioneren en daarmee persvrijheid te garanderen.

Enkele onderzoeken wijzen er ook op dat er een verschil bestaat in de gevolgen van geweld en omgang daarmee door mannelijke en vrouwelijke journalisten (Binns, 2017; Lewis, Zamith & Coddington, 2020). Vrouwen zouden vaker vermijdingsstrategieën gebruiken omdat zij meer stress ervaren door online intimidatie (Stahel & Schoen, 2020).

Melden en aanpak van geweld

Niet in al het onderzoek is onderzocht in hoeverre journalisten melding hebben gedaan (bij werkgever, de politie of anderszins) van incidenten die zij ervoeren. Uit onderzoek dat hier wel inzicht in geeft, blijkt dat niet alle gevallen van geweld worden gemeld. In het onderzoek van Nilsson en Örnebring (2016) gaf 33% van de Zweedse respondenten die te maken kregen met bedreiging en 7% van zij die te maken kregen met beledigingen, aan dit te hebben gemeld bij de politie. Uit het Duitse onderzoek van Preuß, Tetzlaff en Zick (2016) blijkt dat een derde (34%) van de redacties waar de journalisten werken, geen enkele hulp biedt bij het afhandelen van incidenten. Van de respondenten geeft 37% aan dat er regelmatig wordt gesproken over haatzaaiende uitlatingen, bedreigingen met geweld of daadwerkelijk geweld. Bijna een kwart (23%) van de journalisten heeft juridische hulp tot hun beschikking. Andere initiatieven van werkgevers, zoals trainingen of een intern aanspreekpunt, zijn veel minder frequent aanwezig.

Enkele kwalitatieve studies waarin journalisten zijn geïnterviewd, laten zien dat er onvrede bestaat over de manier waarop vanuit de werkgever wordt omgegaan met de problematiek. Claesson (2022) interviewde 27 vrouwelijke journalisten uit het Verenigd Koninkrijk en India en komt tot de conclusie dat er structurele barrières zijn die het adresseren van het probleem in de weg staan. Deze hebben te maken met ongelijke toegang tot ondersteunende middelen, de bestaande norm op de werkvloer dat melding doen van geweld als een teken van zwakte wordt gezien, en condities die ervoor zorgen dat journalisten weinig controle hebben over hun eigen werk. Uit een onderzoek van Holton en anderen (2021), waarvoor zij 31 interviews afnamen met Amerikaanse media-werkers, blijkt dat veel werkgevers waar het gaat om online intimidatie en geweld op individueel niveau aandacht geven aan de betreffende journalist, maar dat dit niet leidt tot het meer systematisch aankaarten en aanpakken van het probleem. Dit sluit aan bij het gebrek aan aandacht voor het probleem en het risico op straffeloosheid die door internationale organisaties als aandachtspunten worden genoemd.

2.4 Onderzoek naar geweld in Nederland

Ook in Nederland is vooral de afgelopen vijf tot tien jaar meer aandacht gekomen voor geweld en agressie tegen journalisten. Er is zowel politiek gezien aandacht voor het onderwerp (zie introductie van dit rapport), alsook vanuit de beroepsgroep. De Nederlandse Vereniging van Journalisten liet vanaf 2017 verschillende onderzoeken uitvoeren naar dit onderwerp. Deze worden hieronder besproken. Verder is de oprichting van PersVeilig in 2019 een indicatie van het belang dat gehecht wordt aan dit onderwerp. Hoewel Nederland internationaal gezien nog steeds onder de veiligere landen kan worden geschaard, is het opvallend dat Nederland in 2022 flink is gedaald in de *World Press Freedom Index*. Deze index heeft als doel het niveau van persveiligheid in 180 landen te

vergelijken en is gebaseerd op twee componenten: een kwantitatieve telling van incidenten tegen journalisten en een kwalitatieve analyse van de situatie in elk land gebaseerd op de antwoorden van specialisten op het gebied van persvrijheid. In de afgelopen tien jaar stond Nederland bijna altijd in de top vijf van beste landen, maar in 2022 daalde het naar de 28ste plek. Dit komt waarschijnlijk deels door een andere meetwijze (over de meetwijze zie Reporters Without Borders [RSF], 2022a). Nederland scoorde in 2022 vooral laag op de indicator 'veiligheid' (waarin het risico op fysieke schade, psychologische en emotionele stress en professionele schade wordt gemeten). De moord op misdaadverslaggever Peter R. de Vries in 2021 en de aanhoudende gevaren van georganiseerde misdaad tegen bepaalde journalisten (welke politiebescherming krijgen) worden als belangrijke punten genoemd in de rapportage over Nederland (RSF, 2022b).

Zoals reeds in de inleiding is vermeld, is de aandacht voor geweld en agressie tegen journalisten te plaatsen binnen een bredere tendens waarbij aandacht is voor geweld en intimidatie van gezagsdragers, zoals hulpverleners, politici, politie, advocaten en rechters en wetenschappers (zie paragraaf 1.3.2). Ook Odekerken en Brenninkmeijer (2017: 15) wijzen in hun onderzoek op verschillende maatschappelijke ontwikkelingen (kort gezegd: het politieke klimaat, toenemende gevoeligheid met betrekking tot bepaalde onderwerpen en de toegenomen ongeremdheid van burgers) die van invloed kunnen zijn. Daarnaast zien zij ook polarisatie binnen de groep journalisten tussen journalisten die als 'links' en die als 'rechts' worden beschouwd.

Aard en omvang van geweld

Uit een minder recent onderzoek in 2005 van Bovenkerk en collega's onder 483 journalisten blijkt dat bijna de helft (47%) van de respondenten destijds ook te maken had met bedreiging (Bovenkerk et al., 2005). Hoewel een kleine groep van de journalisten het idee heeft dat sprake is van een toename, geven de meesten aan dat dit iets is wat al langer speelt. Wel lijkt er meer aandacht voor te zijn. In 2009 voerden Bovenkerk en Odekerken een onderzoek uit specifiek naar de weerstand die journalisten ervoeren in enkele wijken waar destijds veel sprake was van onrust, namelijk de Graafsewijk, Slotervaart en Kanaleneiland (Bovenkerk & Odekerken, 2009). Iets meer dan de helft van de 691 respondenten (54%) gaf aan in die buurten fysieke agressie of dreiging met agressie te hebben ondervonden. Toch stelden de onderzoekers dat het gevaar voor de persvrijheid niet overdreven moest worden en dat het werk van journalisten in ieder geval niet onmogelijk werd gemaakt.

Recenter werden opnieuw twee onderzoeken uitgevoerd op basis van een survey onder journalisten. Een onderzoek van Odekerken en Brenninkmeijer uit 2017 kent een bredere insteek dan het belichten van de omvang van geweld tegen journalisten. De onderzoekers richten zich namelijk op de positie van journalisten in de samenleving, met een bijzondere interesse voor verschillende vormen van bedreiging van journalisten en de gevolgen daarvan voor de persvrijheid (Odekerken & Brenninkmeijer, 2017: 5-7). Om deze vraag te beantwoorden hebben de onderzoekers een enquête uitgezet onder Nederlandse journalisten. Uit de methodologische verantwoording wordt niet duidelijk hoeveel journalisten precies is gevraagd de vragenlijst in te vullen. Naast de vragenlijst hebben Odekerken en Brenninkmeijer (2017: 7) in totaal zestien journalisten geïnterviewd en geven ze een overzicht van enkele opvallende bedreigingen die sinds 2010 de media hebben gehaald.

Uit de resultaten van het onderzoek van Odekerken en Brenninkmeijer (2017: 11) blijkt dat 61% van de journalisten die de vragenlijst hebben ingevuld, weleens te maken heeft gehad met bedreigingen.

Voor 43% gebeurt dit jaarlijks, bij 27% minder vaak dan jaarlijks, 22% geeft aan maandelijks ervaring te hebben met bedreigingen, 7% op wekelijkse basis, en 1% van de journalisten in het onderzoek van Odekerken en Brenninkmeijer (2017: 11) heeft dagelijks te maken met bedreigingen. De conclusie van de onderzoekers, mede op basis van de interviews, is dat 'het klimaat waarin journalisten in Nederland werken, dreigend is geworden' en dat journalisten verschillende vormen van bedreiging ervaren, maar ook dat de intensiteit van de bedreigingen is toegenomen (Odekerken & Brenninkmeijer, 2017: 28).

In een meer recente studie van Van Hal en Klein Kranenburg (2021) wordt eveneens de problematiek rondom bedreigingen tegen journalisten in kaart gebracht. De onderzoekers stellen dat zij zich in hun studie hebben laten inspireren door het werk van Odekerken en Brenninkmeijer (2017), in het bijzonder als het gaat om de wijze van dataverzameling: de enquête is door de NVJ verspreid onder haar 8.000 leden, verstuurd naar 600 leden van de Vereniging voor Onderzoeksjournalisten en verspreid onder redacties via het Genootschap van Hoofdredacteuren (Van Hal & Klein Kranenburg, 2021: 7). Uiteindelijk hebben 689 journalisten de vragenlijst van Van Hal en Klein Kranenburg (2021: 7) ingevuld, een hoeveelheid die redelijk vergelijkbaar is met de 638 journalisten uit de studie van Odekerken en Brenninkmeijer (2017). De methodologische verantwoording van Van Hal en Klein Kranenburg (2021: 7) bevat, in tegenstelling tot de studie van Odekerken en Brenninkmeijer (2017), wel informatie over het aantal journalisten aan wie de link is gestuurd. De enquête is, als we om dubbelingen te voorkomen ons slechts baseren op de leden van de Nederlandse Vereniging van Journalisten, verspreid onder in ieder geval 8.000 journalisten. Op basis van deze *response rate* van 8,6% concluderen Odekerken en Brenninkmeijer (2017: 7) dat het onderwerp leeft onder journalisten.

Hoewel de wijze van werving van respondenten in beide studies vergelijkbaar is, beschrijven Van Hal en Klein Kranenburg (2021) dat zij de opzet van de vragenlijst hebben veranderd. Zij benadrukken daarom dat de vergelijkingsmogelijkheden met het onderzoek van Odekerken en Brenninkmeijer (2017) beperkt is, maar dat bepaalde relevante uitkomsten wel kunnen worden vergeleken met de studie uit 2017 (Van Hal & Klein Kranenburg, 2021: 7). Het onderzoek van Van Hal en Klein Kranenburg (2021: 10) laat zien dat 82% van de journalisten in hun studie weleens te maken heeft gehad met agressie en bedreiging, een op het eerste gezicht duidelijke toename ten opzichte van de 61% die gerapporteerd werd in de studie van Odekerken en Brenninkmeijer (2017). Een wezenlijk verschil als het gaat om de omvang van bedreiging onder journalisten is echter dat Odekerken en Brenninkmeijer (2017) vroegen naar in hoeverre respondenten hier *ooit* mee te maken hadden gehad, terwijl Van Hal en Klein Kranenburg (2021) zich hebben gericht op het voorkomen hiervan in het *afgelopen jaar*. Ondanks dat verschil kan voorzichtig worden geconcludeerd dat het probleem van bedreiging van journalisten in 2021 vaker voorkomt. Journalisten zelf, zo laten de onderzoekers zien, ervaren een 'duidelijke toename van het aantal incidenten van agressie of bedreiging': ruim de helft van de journalisten denkt dat de afgelopen vijf jaar het aantal incidenten (sterk) is toegenomen (Van Hal & Klein Kranenburg, 2021: 11).

Daders en slachtoffers van geweld

Uit de onderzoeken van Odekerken en Brenninkmeijer (2017) en Van Hal en Klein Kranenburg (2021) komt een gevarieerde groep daders naar voren. Veelvoorkomende dadergroepen zijn 'gewone' burgers en jongeren. Opvallend is dat 19% van de respondenten de daders kwalificeert als deel uitmakend van actiegroepen of protestbewegingen en 8% als personen die zich uiten als aanhanger

van een politieke partij (Van Hal & Klein Kranenburg, 2021). De agressie is meestal gericht tegen journalisten persoonlijk (75%), maar ook regelmatig tegen de journalistiek als beroepsgroep (37%) of de organisatie waar de journalist werkt (29%).

De studie van Odekerken en Brenninkmeijer (2017) laat zien dat journalisten het idee hebben dat bepaalde collega's, met name vrouwen en collega's met een (bepaalde) migratieachtergrond, vaker te maken krijgen met bedreigingen en dat ook kritische berichtgeving over bepaalde onderwerpen bedreigingen kan uitlokken. Dit aspect komt verder niet naar voren in het onderzoek van Van Hal en Klein Kranenburg (2021).

Qua type journalist komt uit het onderzoek van Van Hal en Klein Kranenburg (2021) naar voren dat fotografen en camerajournalisten het vaakst te maken krijgen met bedreiging of agressie. Zij hebben in het bijzonder ook relatief vaak te maken met fysiek geweld. Bovenkerk onderscheidde in 2005 zes groepen journalisten die hier in het bijzonder met agressie te maken zouden hebben: misdadjournalisten, de rechtbank- en politiever slaggevers, sportverslaggevers, foto- en camerajournalisten, stadsverslaggevers en politiek verslaggevers (Bovenkerk et al., 2005). Daarnaast blijkt uit het onderzoek Van Hal en Klein Kranenburg (2021) dat jonge journalisten vaker te maken krijgen met geweld dan oudere journalisten. Uit de onderzoeken van Odekerken en Brenninkmeijer (2017) en Van Hal en Klein Kranenburg (2021) komt niet naar voren of er verschillen zijn in de aard en omvang van geweld en agressie tussen mannelijke en vrouwelijke journalisten. In 2019 deden Odekerken en Das onderzoek naar geweld tegen vrouwelijke journalisten, waaruit naar voren kwam dat 50% van de respondenten te maken had gehad met bedreigingen, intimidaties of geweld. Recentelijk werd een nieuw onderzoek uitgevoerd onder 292 vrouwelijke journalisten door Bruijn en Bouwmeester (2022) van I&O Research, waarbij qua onderzoeksopzet en vraagstelling werd aangesloten bij het eerdere onderzoek van I&O Research door Van Hal en Klein Kranenburg (2021). Hieruit komt naar voren dat het percentage vrouwelijke journalisten dat aangeeft te maken te hebben gehad met intimidatie, agressie of bedreiging, overeenkomt met dat van de gehele beroepsgroep (82%, net als in het onderzoek van Van Hal & Klein Kranenburg, 2021). Echter, waar mannen relatief gezien meer te maken krijgen met *face-to-face* incidenten, betreft het bij vrouwen vaker uitingen van agressie en geweld via sociale media. Ook blijkt dat een derde van de vrouwelijke journalisten die te maken hadden met agressie, bedreiging of intimidatie, het incident ervaarde als discriminerend op basis van geslacht.

Gevolgen van geweld

Voor een aanzienlijk deel van de journalisten (63% van de bedreigde journalisten) die te maken hebben gehad met bedreiging en agressie, heeft dit gevolgen gehad. Ruim een derde van de journalisten geeft aan dat ze hun gedrag hierdoor hebben aangepast. Een vrijwel gelijke groep geeft aan dat het negatieve gevolgen had voor het werkplezier (Van Hal & Klein Kranenburg, 2021). Een stuk minder vaak wordt fysiek letsel opgelopen (in 9% van alle incidenten). In 30% van de incidenten werd materiaal vernield (Odekerken & Brenninkmeijer, 2017). Verder komt naar voren dat het overgrote deel van de journalisten bedreiging ziet als een actueel en reëel gevaar voor de persvrijheid (79% in 2017, 93% in 2021). Ook geeft in 2021 71% van de journalisten aan door de agressie en bedreiging voorzichtiger te zijn geworden (in 2017 was dat 52%). Hoewel een deel (14%) van de journalisten aangeeft door de ervaringen meer vastberaden te zijn geworden om hun werk te doen, geeft 6% aan weleens overwogen te hebben om te stoppen door de bedreigingen en agressie. Ongeveer de helft

(52%) van alle journalisten geeft aan dat het risico om met geweld en agressie in aanraking te komen hun werk als journalist beïnvloedt (Van Hal & Klein Kranenburg, 2021). Of journalisten naar aanleiding van een incident een publicatie hebben aangepast of niet gepubliceerd, is niet onderzocht in de onderzoeken. Wel geeft een klein deel van de journalisten die agressie of bedreiging meemaakten aan dat ze hierdoor bepaalde buurten/wijken mijden (6%) of niet meer over bepaalde onderwerpen publiceren (4%). Een klein deel (4%) doet ook geen verslag meer van bepaalde manifestaties (Van Hal & Klein Kranenburg, 2021). Dit zijn indicaties dat er in Nederland een (beperkt) *chilling effect* uit lijkt te gaan van de agressie en bedreiging.

Melden en aanpak van geweld

De beschikbare studies naar bedreigingen tegen journalisten in Nederland laten overtuigend zien dat hiervan maar in beperkte mate aangifte wordt gedaan bij de politie. Zo beschrijven Odekerken en Brenninkmeijer (2017: 22-23) dat hun respondenten ‘bij fysieke bedreigingen en bedreigingen via social media vaker geen aangifte hebben gedaan dan wel (70% respectievelijk 83%)’. Over het algemeen doen ze vaker wel een melding bij het medium waar ze werkzaam zijn. Ook in de interviews brachten de journalisten naar voren dat de aangiftebereidheid laag was. Het beeld in de studie van Van Hal en Klein Kranenburg (2021, p. 21) is op dit vlak enigszins vergelijkbaar: journalisten deden nauwelijks aangifte bij de politie slechts 4% van de journalisten die de vragenlijst hebben ingevuld, deed aangifte van het meest recente incident. Kortom, de beschikbare studies illustreren dat de geregistreerde werkelijkheid weinig bruikbaar is om een adequaat beeld te schetsen van de omvang van geweld tegen journalisten in Nederland en de ontwikkeling daarin. We hebben hier te maken met een fenomeen met een hoog *dark number*. Dit komt aan de ene kant door de relatief lage aangiftebereid onder journalisten, maar ook (en dit hangt samen met het voorgaande), zoals in hoofdstuk 5 zal worden toegelicht, doordat journalisten agressie en geweld niet altijd op dezelfde manier interpreteren en problematiseren.

2.5 Conclusie

Er is recentelijk veel internationale aandacht voor geweld tegen journalisten, waarbij vooral geweld, agressie en intimidatie in westerse landen veel meer in de spotlight staan. Het wetenschappelijk onderzoek hiernaar is de afgelopen jaren flink toegenomen. Ook in Nederland is geweld tegen journalisten duidelijk een punt van maatschappelijke aandacht. Er zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd om meer zicht te krijgen op dit fenomeen.

Uit de uitgevoerde literatuurstudie komt naar voren dat geweld en agressie tegen journalisten een wereldwijd probleem vormen. Minder ernstige vormen van haat of agressie, zoals beledigende opmerkingen, lijken iets te zijn waar een substantieel deel van de journalisten mee te maken heeft. Zo vindt een studie onder Zweedse journalisten (Nilsson & Örnebring, 2016) dat zo’n driekwart van de journalisten in het afgelopen jaar ten minste één beledigende opmerking heeft ontvangen. Frequentere en ernstiger vormen van agressie en geweld komen ook voor, maar deze treffen een (stuk) kleinere groep journalisten. Vergeleken met veel landen lijkt het in Nederland relatief goed gesteld met de persvrijheid en het voorkomen van ernstige vormen van geweld. Desondanks komen geweld en agressie tegen journalisten ook in Nederland voor. Uit verschillende enquêtes komt naar voren dat een groot deel van de Nederlandse journalisten te maken krijgt met bedreigingen of agressie. Journalisten maken zich ook zorgen over wat dit doet met de persvrijheid in Nederland. Bovendien lijkt er op basis van het voorliggende onderzoek sprake te zijn van een toename van

bedreigingen jegens journalisten in Nederland. Echter, zoals verderop in deze conclusie verder wordt toegelicht, is niet met zekerheid te zeggen of echt sprake is van een toename of dat dit met verschillen in onderzoeksmethode te maken heeft. De percentages journalisten die te maken krijgen met bedreigingen, lijken in de meest recente studie die is uitgevoerd in Nederland, bovendien wat hoger te liggen dan wordt gevonden in andere landen (Van Hal & Klein Kranenburg, 2021), maar gezien de verschillen in meetwijze en onderzoekspopulatie tussen de onderzoeken kan ook daaruit niet zonder meer worden geconcludeerd dat in Nederland meer agressie tegen journalisten plaatsvindt dan in andere landen. Er wordt in verschillende onderzoeken gesuggereerd dat maatschappelijke ontwikkelingen, zoals het vertrouwen in gezag c.q. de overheid, invloed zouden hebben op de aard en omvang van het geweld.

Geweld en agressie worden op verschillende manieren geuit: *face-to-face*, via telefoon en email en ook (vrij) vaak online. Door de opkomst van sociale media is het uiten van kritiek, intimidatie en bedreigingen laagdrempeliger geworden en dit wordt – vooral in de internationale literatuur – als een bijzonder aandachtspunt gezien.

Er is sprake van uiteenlopende daders, die gevarieerde doelen nastreven. Over de daders van geweld en hun motieven is echter nog relatief weinig bekend. Ook lijkt het erop dat bepaalde typen journalisten, met bepaalde persoonskenmerken, vaker slachtoffer zijn dan andere. Ook hierover bestaan nog vrij weinig data en de beschikbare gegevens zijn niet zonder meer eenduidig.

Uit het bestaande onderzoek komt ook naar voren dat geweld, agressie en intimidatie vaak gevolgen hebben voor de journalisten en de uitoefening van het beroep. Allereerst kan sprake zijn van verschillende (niveaus van) psychische gevolgen voor de slachtoffers, zoals angst. Een aanzienlijk deel van de slachtoffers lijkt hier last van te hebben. Daarnaast kan door geweld, agressie en intimidatie ook de persvrijheid worden aangetast. Hoewel de percentages van gevallen dat journalisten melden aan zelfcensuur te hebben gedaan naar aanleiding van ervaringen met geweld en agressie vrij laag zijn, komt dit wel voor. Daarnaast passen journalisten soms ook hun gedrag aan en mijden ze bijvoorbeeld bepaalde locaties of onderwerpen. Het lijkt erop dat hierbij niet alleen eigen directe ervaringen met agressie en geweld een rol spelen, maar ook gepercipieerde risico's en angstgevoelens gebaseerd op uitingen van geweld tegen collega's. Bovendien bestaat hier het risico van een *chilling effect*, waarbij wellicht bepaalde thema's of visies minder, of minder kritische, journalistieke aandacht zullen krijgen.

Er zijn, zoals al eerder aangestipt, verschillende kanttekeningen te plaatsen bij het bestaande onderzoek die de interpretatie ervan compliceren. Allereerst worden verschillende categorieën van geweld, de verschillende uitingsvormen, alsook de doelwitten en gevolgen in elk onderzoek verschillend gedefinieerd en gemeten. Dit maakt vergelijking van de resultaten lastig. Ten tweede wordt in veel onderzoeken gebruikgemaakt van een survey-design. Daarbij vult vaak slechts een (relatief klein) deel van de totale populatie de survey in. Bij de internationale surveys gaat het vaak om een fractie van de gehele populatie en bij nationale surveys is dit al een wat groter maar vaak nog steeds beperkt percentage. Doordat geen sprake is van een random selectie, is het voorts aannemelijk dat de samples niet representatief zijn. Er is sprake van selectiebias, waarbij journalisten die belang hechten aan het onderwerp van de survey en er iets over te melden hebben, de survey waarschijnlijk vaker invullen. Ook andere aspecten (bijvoorbeeld de mate van toegang tot de survey) kunnen de

selectie hebben beïnvloed en daarmee de representativiteit van de bevindingen. Naast de survey-onderzoeken zijn er ook enkele studies waarin gebruik is gemaakt van interviews met journalisten. Deze studies geven diepgaandere informatie over onder andere hoe betrokkenen het geweld ervaren en welke overwegingen zij maken in het – al dan niet – acteren op het ervaren geweld. Deze kwalitatieve studies zijn wel vaak gericht op een specifieke doelgroep, met name vrouwelijke journalisten en journalisten die te maken hebben met online intimidatie. Bovendien geldt hierbij in het bijzonder (maar dit is ook een aandachtspunt voor de surveyonderzoeken) dat de bevindingen deels specifiek zijn voor de betreffende sociale, culturele, maatschappelijke, organisatorische setting waarin de journalisten hun werk doen.

Hoofdstuk 3 Het geregistreerde beeld van geweld tegen journalisten

In dit hoofdstuk geven we een eerste antwoord op de vraag naar de aard en omvang van geweld tegen journalisten en welke ontwikkelingen zich op dat vlak in de afgelopen tien jaar hebben voorgedaan. Het beantwoorden van deze vraag is om verschillende redenen uitdagend. De beschikbare (cijfer)bronnen kennen namelijk allemaal hun eigen beperkingen die het geven van een eenduidig beeld van de aard, omvang of ontwikkelingen rondom geweld tegen journalisten in de weg staan. We baseren ons in dit hoofdstuk op het geregistreerde geweld tegen journalisten, dat wil zeggen op (cijfer)bronnen, registraties en mediaberichten die ons een beeld kunnen geven van de bekende en gekende aard, omvang of ontwikkelingen als het gaat om geweld tegen journalisten in Nederland. In paragraaf 3.1 beginnen we met het belichten van twee bronnen die een beeld geven van de omvang en ontwikkeling van geweld tegen journalisten: incidentmeldingen bij PersVeilig (paragraaf 3.1.1) en berichten in de Nederlandse media over dit fenomeen (paragraaf 3.1.2). In paragraaf 3.2 verleggen we onze aandacht naar de aard van het geweld tegen journalisten en welke daders en slachtoffers hierbij betrokken zijn. Daarvoor maken we allereerst gebruik van de inhoud van de door ons bestudeerde PersVeilig-meldingen en vervolgens richten we onze aandacht op geregistreerde strafzaken over geweld tegen journalisten in Nederland die tot een vervolging(sbeslissing) door het Openbaar Ministerie hebben geleid. In paragraaf 3.3 maken we de balans op als het gaat om de geregistreerde aard, omvang en ontwikkeling van geweld tegen journalisten in Nederland.

3.1 De omvang en ontwikkeling van geweld tegen journalisten in Nederland

In het vorige hoofdstuk gaven we een overzicht van de beschikbare wetenschappelijke kennis over de aard, omvang en ontwikkeling van geweld tegen journalisten. De Nederlandse studies van Odekerken en Brenninkmeijer (2017) en Van Hal en Klein Kranenburg (2021) geven een beeld van de omvang van bedreigingen tegen journalisten in Nederland, alsook een voorzichtige indruk van een toename van deze problematiek. Tegelijkertijd staat de verschillende opzet van de respectievelijke onderzoeken het doen van meer stellige uitspraken over de omvang of ontwikkeling van bedreigingen jegens journalisten in de weg. Odekerken en Brenninkmeijer (2017: 22) geven aan dat zij bij het Openbaar Ministerie, de Landelijke Eenheid en de Raad voor de Rechtspraak informatie hebben opgevraagd over het aantal aangiftes van bedreiging tegen journalisten. Zij beschrijven echter dat deze gegevens niet apart worden geregistreerd. Het zou niet alleen gaan om een gering aantal gevallen, maar ook vinden de betreffende organisaties het te tijdrovend om dergelijke gegevens te verstrekken (Odekerken & Brenninkmeijer, 2017: 22).

Inmiddels worden strafzaken waarbij een journalist het slachtoffer is, apart geregistreerd in de strafrechtsketen. Aangezien strafzaken van geweld tegen journalisten tot voor kort niet op een centrale plek systematisch werden bijgehouden, was er geen jaarlijks overzicht beschikbaar van de omvang of ontwikkeling van het fenomeen. Het zou wel mogelijk zijn om gevallen van geweld of bedreiging gericht tegen journalisten te ontsluiten in bijvoorbeeld de politiesystemen, maar dit vereist een uitgebreide query om te zoeken in de diverse maatschappelijke klassen die de politie onderscheidt en een handmatige controle om te zien of het daadwerkelijk gaat om een bedreiging of geweld tegen een journalist. Politiregistraties zijn echter afhankelijk van aangiftes bij de politie. De beschikbare studies naar bedreigingen tegen journalisten in Nederland laten overtuigend zien dat hiervan maar in beperkte mate aangifte wordt gedaan bij de politie. Zo beschrijven Odekerken en Brenninkmeijer (2017: 22-23) dat journalisten bij fysieke bedreigingen en bedreigingen via sociale media vaker geen

aangifte doen dan wel. Over het algemeen doen ze vaker wel een melding bij het medium waar ze werkzaam zijn. Ook in de verdiepende interviews in het onderzoek van Odekerken en Brenninkmeijer (2017) brachten de journalisten naar voren dat de aangiftebereid laag was. Het beeld in de studie van Van Hal en Klein Kranenburg (2021: 21) is op dit vlak enigszins vergelijkbaar: journalisten deden nauwelijks aangifte bij de politie en slechts 4% van de journalisten die de vragenlijst heeft ingevuld, deed aangifte van het meest recente incident. Kortom, de beschikbare studies illustreren dat de geregistreerde werkelijkheid weinig bruikbaar is om een adequaat beeld te schetsen van de omvang van geweld tegen journalisten in Nederland en de ontwikkeling daarin. Ook tijdens de door ons gehouden interviews kwam terug dat de aangiftebereidheid onder journalisten sterk varieert (zie nader paragraaf 5.5).

Met deze beperkingen in het achterhoofd zijn er wel twee andere bronnen die een (gefragmenteerd) beeld geven van de omvang en ontwikkeling van geweld tegen journalisten. Allereerst is er de mogelijkheid voor journalisten om een melding te doen bij PersVeilig, het initiatief van de Nederlandse Vereniging van Journalisten, het Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren, de Politie en het Openbaar Ministerie, dat werd opgericht in 2019. Van Hal en Klein Kranenburg (2021: 21) laten zien dat de journalisten in hun studie verbaal geweld (5%), bedreiging of intimidatie (10%) en fysieke agressie (32%) melden bij PersVeilig. Ten tweede biedt de mediaberichtgeving over geweld tegen journalisten ons de mogelijkheid om – zij het uit tweede hand – inzicht te verkrijgen in de historische ontwikkelingen met betrekking tot incidenten van geweld en agressie tegen journalisten. Met de analyse van mediaberichten verleggen we de focus ook deels naar de ervaring, oftewel naar percepties die binnen de journalistiek zelf leven ten aanzien van de problematiek. Immers, mediaberichtgeving over geweld en agressie tegen journalisten is in belangrijke mate afkomstig van journalisten zelf. Vertrekpunt daarbij is dat de berichtgeving altijd ook aan een zekere medialogica onderhevig is en daarmee mede-opereert in het bredere krachtenveld tussen de journalistiek, politiek en publieken, ook als het gaat om bijvoorbeeld de interpretatie en agendering van het probleem. Hieronder lichten we beide bronnen, en wat ze ons leren over de omvang en ontwikkeling van geweld tegen journalisten, nader toe.

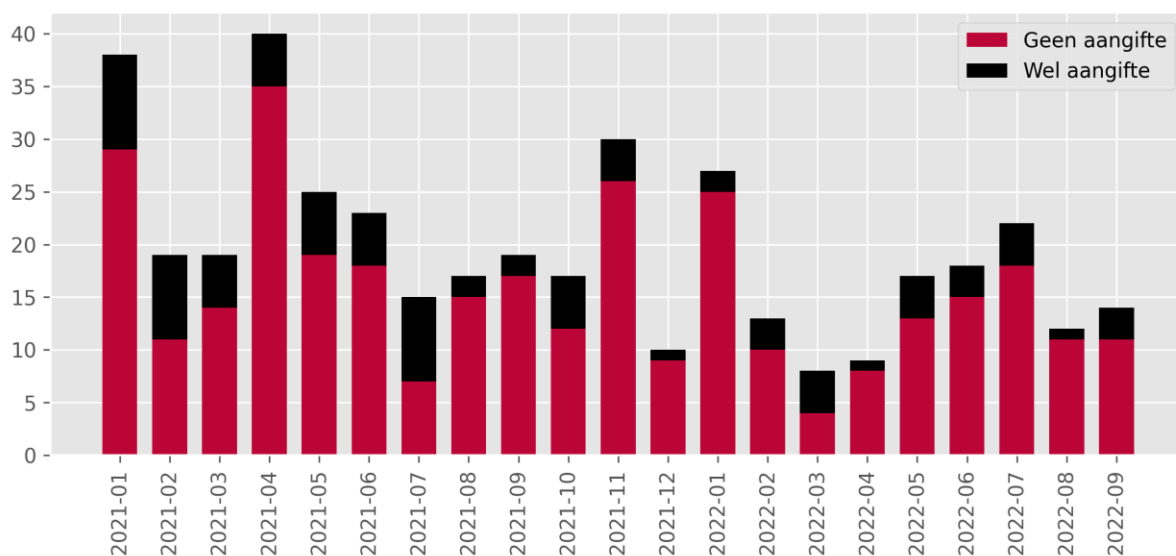
3.1.1 Omvang meldingen bij PersVeilig (2020-2022)

Op de website van PersVeilig valt te lezen dat sinds de oprichting in 2019 het aantal meldingen van incidenten oploopt. In 2020 werden in totaal 121 meldingen bij PersVeilig gedaan en in 2021 was dat aantal opgelopen tot 272. In 2022 ging het om 198 meldingen die bij PersVeilig gedaan werden. Voor het onderhavige onderzoek heeft PersVeilig toestemming verleend om de meldingen die in 2021 en tot met september 2022 bij PersVeilig zijn gedaan, in te zien en te analyseren. In november 2022 werden daarvoor in totaal 412 geanonimiseerde meldingen aangeleverd. Deze zijn geanalyseerd door van alle incidenten de volgende informatie te noteren: de datum, het soort incident, het soort journalist, het dienstverband van de journalist, informatie over de dader, wie de melding deed, of er aangifte van het incident is gedaan en of er gevraagd werd om hulp van PersVeilig. Het gaat hier om onderwerpen die via de website van PersVeilig kunnen worden ingevuld wanneer journalisten een melding doen.

In totaal ontvingen wij van PersVeilig 412 meldingen, waarvan er 272 gedaan werden in 2021 en 140 tot en met september 2022. Figuur 1 geeft een overzicht van het aantal meldingen per maand (de rode balken op de y-as), evenals het aantal meldingen waarvan in die maand aangifte werd gedaan (de witte getallen in de rode balken). In deze figuur valt op dat het aantal meldingen per maand

schommelt en dat het op een aantal momenten (januari 2021, april 2021 en november 2021) groter is dan het gemiddeld aantal van 19,6 meldingen per maand. De groeiende bekendheid van PersVeilig – onder andere op basis van de toenemende aandacht voor geweld tegen journalisten in de media zoals we later in dit hoofdstuk zullen zien – zou kunnen resulteren in meer meldingen bij PersVeilig. Dit lijkt echter niet het geval te zijn: het aantal meldingen per maand lijkt, net als het aantal aangiftes per maand, in het jaar 2022 over het algemeen iets af te nemen. Tegelijkertijd staat de beperkte tijdsperiode het niet toe om verregaande conclusies te trekken over de omvang of ontwikkelingen op dat vlak.

Figuur 1 Aantal PersVeilig-meldingen per maand (n = 412) over geweld tegen journalisten – uitgesplitst naar wel/geen aangifte

De analyse van de bij PersVeilig gemelde incidenten geeft zicht op de manier waarop deze gevallen van agressie en geweld tegen Nederlandse journalisten bij PersVeilig terecht zijn gekomen. Allereerst zijn er journalisten die via de website van PersVeilig zelf een melding doen van een incident. Van de in totaal 412 meldingen wordt in 296 gevallen (71,8%) door journalisten zelf een melding gedaan. In 22 gevallen (5,3%) is ook gebruikgemaakt van de website van PersVeilig, maar werd de melding gedaan namens een andere journalist. De overige meldingen (94 gevallen,¹⁴ oftewel 22,8%) zijn op een andere manier terechtgekomen in het door ons verkregen bestand. Opvallend daarbij is dat er rechtstreeks gemeld is bij iemand van PersVeilig: in 8,3% van het totale aantal gevallen (oftewel 34 van de 412 meldingen) gebeurde dit via e-mail (waarvan acht keer doorgestuurd vanuit de Nederlandse Vereniging voor Journalisten), in 5,1% van de meldingen (21 keer) werd er gebeld of via WhatsApp informatie over het incident gedeeld, en in 3,6% van de meldingen (15 gevallen van de 412 meldingen) werd iemand van PersVeilig via Twitter gewezen op een incident. In het restant van de gevallen (23 incidenten, oftewel 5,6%) gaat het om iemand van PersVeilig die zelf een melding

¹⁴ In één van de door ons bestudeerde meldingen stond in het geheel geen informatie.

aanmaakt, bijvoorbeeld aan de hand van een post op sociale media of een bericht in de traditionele media.

In totaal hebben 94 van de 412 meldingen die anders niet in het overzicht van PersVeilig terecht waren gekomen, dankzij medewerkers van PersVeilig wel tot een registratie geleid, hetgeen indicatief is voor het belang dat PersVeilig hecht aan het geven van een beeld van de omvang van de problematiek rondom geweld tegen journalisten. Afgaande op de tekst in een aantal meldingen, is dat iets wat breder gedeeld wordt door journalisten: 'ik wil graag dat dit ergens vast komt te liggen/wordt vermeld en dus in statistieken belandt, vandaar deze melding' (Registratie #164) of 'begreep dat het toch belangrijk is om dit te melden, al is het maar voor de meldingen/cijfers' (Registratie #194). Het belang van het melden van ervaringen zagen we ook terug bij een journalist die in zijn meldingen aangaf een zogenaamde 'bulkmelding' te doen en meerdere recente en eerdere incidenten te melden. In andere registraties viel te lezen dat journalisten een melding bij PersVeilig deden omdat ze het gevoel hadden dat het probleem rondom geweld tegen journalisten was toegenomen en er meer aandacht voor zou moeten zijn.

Figuur 1 bevat ook informatie over hoe vaak aangifte van een incident is gedaan. Van de in totaal 412 meldingen is in 85 gevallen – oftewel net iets meer dan 20% van de incidenten die bij PersVeilig zijn gemeld – ook aangifte gedaan. Op basis van deze PersVeilig-meldingen valt echter niet te zeggen of dit veel of weinig is. Wel geven de incidenten in sommige gevallen zicht op waarom niet alles dat bij PersVeilig wordt gemeld ook resulteert in een aangifte bij de politie. Een enkele journalist geeft in de beschrijving van het incident expliciet aan omwille van veiligheidsredenen geen aangifte bij de politie te doen, maar wel een melding bij PersVeilig. Andere journalisten menen dat journalisten gewoon hun werk moeten kunnen blijven doen en dat het doen van een melding bij PersVeilig om die reden belangrijk is. Ook zijn er journalisten die beschrijven dat de politie direct na een incident met een journalist aangeeft dat een aangifte lastig wordt, zoals in de volgende melding valt te lezen: 'Omdat het geen rechtstreekse bedreiging was, kon de politie niets anders dan het vastleggen. Mijn leidinggevende bij de [naam medium] vroeg mij daarnaast om het te melden bij persveilig.nl' (Registratie #220). Deze ontmoediging van het doen van aangifte door de politie kan een gedeeltelijke verklaring vormen voor de relatief lage aangiftelbereidheid. In hoofdstuk 5 komen we hier op basis van de interviews met journalisten nog nader op terug.

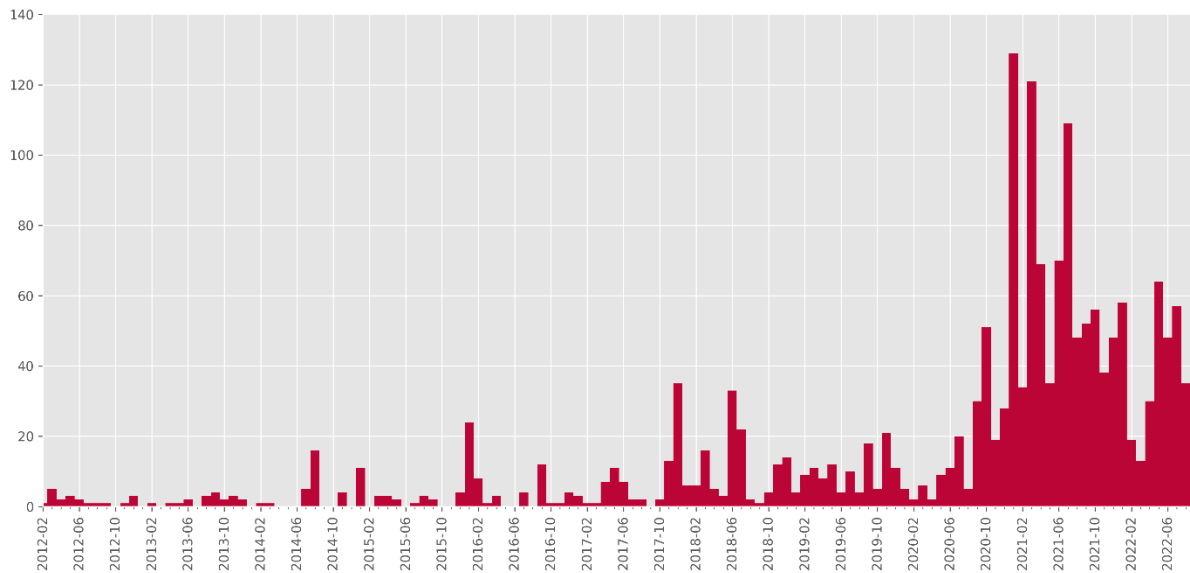
Alhoewel het aantal meldingen bij PersVeilig sinds 2019 toeneemt, valt op basis van deze bron niets te zeggen over de omvang van de problematiek, noch over enige waarneembare ontwikkelingen op dat vlak. Wel vormen de PersVeilig-meldingen een manier om een beeld te verkrijgen van de aard van het geweld waarvan journalisten melding maken. We komen hier in paragraaf 3.2 op terug. Bij afwezigheid van andere (cijfer)bronnen om zicht te geven op de omvang van geweld tegen journalisten, richten we ons in de volgende paragraaf op de mediaberichtgeving over agressie en geweld tegen journalisten in Nederland, waarbij we in het bijzonder kijken naar de manier waarop de media-aandacht voor dit probleem zich de afgelopen tien jaar heeft ontwikkeld.

3.1.2 Mediaberichten over agressie en geweld tegen journalisten in Nederland (2012-2022)

In deze paragraaf geven we inzicht in de manier waarop de mediaberichtgeving over geweld tegen journalisten zich tussen januari 2012 en september 2022 heeft ontwikkeld. Om deze vraag te kunnen beantwoorden is de volgende analysestrategie gevolgd. Eerst is via NexisUni gezocht op Nederlandstalige nieuwsartikelen tussen 2012 en medio 2022 die de termen *geweld**, *bedreig** of

*agressi** bevatten in de nabijheid van het woord *journalist**.¹⁵ Na ontdebellen bleven circa 4700 artikelen over voor nadere analyse. Van dit totale corpus hadden 1800 berichten betrekking op geweld tegen journalisten in Nederland. Deze berichten zijn nader geanalyseerd op inhoud en vormen de basis van de analyse in dit hoofdstuk. De overige berichten gingen ofwel over buitenlandse journalisten (1000), Nederlandse journalisten in het buitenland (31), ofwel waren irrelevant.

Figuur 2 Aantal nieuwsartikelen per maand (n = 1800) over geweld/agressie/bedreiging van journalisten

Kijkend naar de ontwikkeling van het aantal nieuwsartikelen dat aandacht besteedt aan de thematiek (zie figuur 2), springen een aantal zaken in het oog. Allereerst valt op dat tussen 2012 en 2022 op meerdere momenten aandacht is geweest voor bedreigingen of geweld jegens journalisten in Nederland. Zoals is te zien in tabel 1, is er vanuit uiteenlopende hoeken van het medialandschap (nationaal/regionaal, signatuur) over de problematiek geschreven. Daarnaast valt op dat we grofweg twee periodes kunnen onderscheiden waarbinnen verschillend gerapporteerd werd over geweld tegen journalisten.

Tabel 1 De vijftien meest voorkomende bronnen in de periode 2012-2022

Bron	Aantal artikelen
NRC Handelsblad	110
De Volkskrant	99
De Telegraaf	90
Trouw	75
Het Parool	58
Dagblad de Limburger	43

¹⁵ De gebruikte *query* ((geweld* OR bedreig* OR agressi*)NEAR/10(journalist*)) leverde in eerste instantie bijna 9000 resultaten op. Na het verwijderen van artikelen met een identieke inhoud bleven er 4773 nieuwsberichten over voor analyse.

Nederlands Dagblad	38
Noordhollands Dagblad.nl	27
De Gelderlander	26
AD/Algemeen Dagblad.nl	22
Reformatorisch Dagblad	19
Leeuwarder Courant	19
Dagblad van het Noorden	16
FD.nl	14
Friesch Dagblad	14

De eerste periode, lopend tot begin 2020, laat zich kenmerken door een regelmatige, meer incident-gedreven verslaggeving van incidenten van geweld of bedreigingen jegens journalisten. Zo werd in augustus 2014 door meerdere media verslag gedaan van anti-ISIS-demonstraties in de Schilderswijk waarbij onder meer journalisten doelwit waren, werd in januari 2016 AD-journalist Mikos Gouka bedreigd door Feyenoord-spits Kazim Richards, kwam in december 2017 naar buiten dat misdaadjournalisten John van den Heuvel en Mick van Wely aangifte hadden gedaan tegen motorclub No Surrender wegens bedreigingen, vond in juni 2019 de aanslag op het Telegraaf-gebouw plaats, en waren er enkele meer geïsoleerde incidenten in 2019. De problematiek van geweld tegen journalisten is in deze periode nog meer sluimerend en de politieke en maatschappelijke aandacht voor het fenomeen moet nog op gang komen. De oprichting van het PersVeilig-initiatief en het hanteren van een dubbele strafeis door het OM sinds dat jaar, waarover uitvoerig wordt bericht, symboliseren het einde van deze eerste periode.

Hoewel de problematiek van geweld tegen journalisten op zichzelf dus niet nieuw is, en de media-aandacht daarvoor evenmin (zie ook Bovenkerk, 2012), duidt figuur 2 ook op een flink toegenomen aandacht voor het fenomeen, vooral tussen 2020 en eind 2021. Daarmee vangt de tweede periode aan. In oktober 2020 komt naar buiten dat de NOS zijn satellietwagens voortaan anoniem en zonder logo's laat rondrijden, omdat die steeds vaker het doelwit zijn van agressie. In dezelfde en daaropvolgende maanden verschijnen met regelmaat artikelen die melding maken van bedreigingen van journalisten. Het merendeel van de incidenten in deze periode lijkt nadrukkelijk verbonden te zijn aan maatschappelijke spanningen in de context van de coronacrisis. De bedreigingen van journalisten tijdens de avondklokrellen (januari 2021), van journalisten bij kerken in Urk en Krimpen aan den IJssel (maart 2021), en diverse geweldsincidenten tegen persfotografen en freelance journalisten genereren veel media-aandacht. Daarnaast bevatte circa 20% van de artikelen die in de hiernavolgende sectie nader zijn geanalyseerd de term 'Twitter', hetgeen wijst op de toegenomen zorgen over online vormen van geweld (in ruime zin) tegen journalisten. In hoofdstuk 4 staat een analyse van online haat in interacties met journalisten op Twitter centraal.

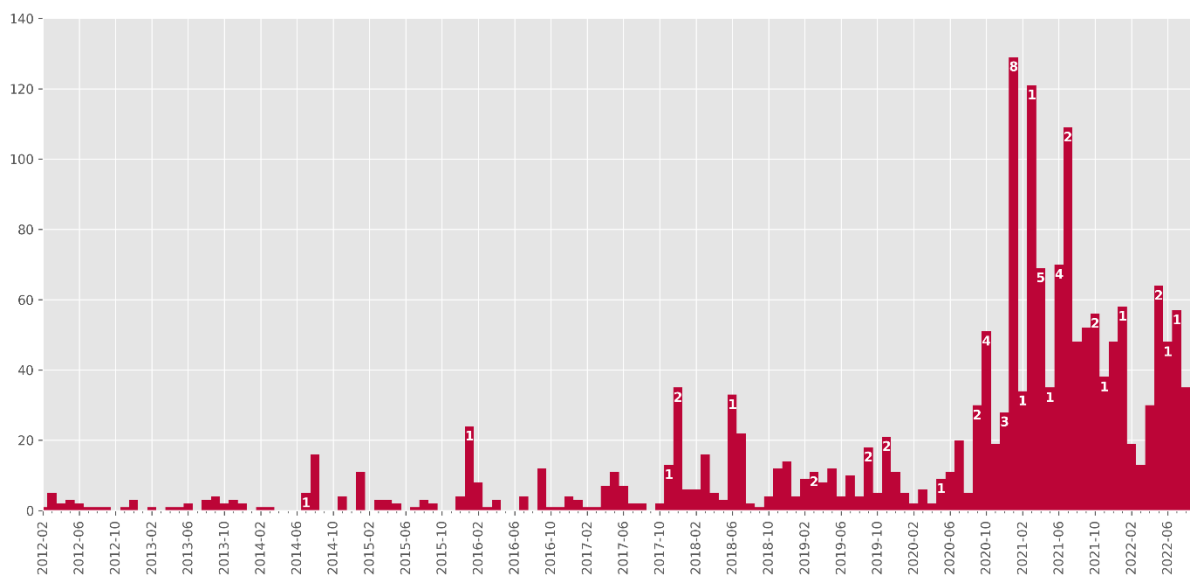
De moord op Peter R. de Vries in juli 2021, hoewel naar alle waarschijnlijkheid niet het gevolg van zijn journalistieke werkzaamheden maar eerder vanwege zijn rol als vertrouwenspersoon van kroongetuige Nabil B. in het Marengo-proces, vormt een ander dieptepunt dat veel van de aandacht voor geweld tegen journalisten in deze periode verklaart. Anders dan in de periode hiervoor lijkt er echter sprake te zijn van een meer breed gedeelde consensus over de omvang en ernst van de problematiek. Diverse stakeholders, waaronder de Nederlandse Vereniging van Journalisten in het

kader van PersVeilig, maar ook de NCTV, die voor het eerst journalisten meenam in haar dreigingsanalyse, stellen zich steeds nadrukkelijker op als *moral entrepreneurs*: organisaties die publiekelijk de leiding nemen in het agenderen van de problematiek (Becker, 1963).

Ten slotte merken we op dat, na een periode van sterk toegenomen aandacht tussen 2020 en 2021, er recent relatief minder (maar meer dan daarvoor) aandacht is voor geweld, agressie en bedreigingen van journalisten. Zoals we in de hiernavolgende sectie zullen zien, hangt de media-aandacht voor de thematiek in deze specifieke tijdsperiode minder nauw samen met een daadwerkelijke toename van het aantal (geregistreerde) incidenten waarover bericht wordt, en veel meer met het blijvend genereren van aandacht voor en reflectie op de thematiek.

Om een beter beeld te krijgen van de verhouding tussen verslaglegging van incidenten van geweld tegen journalisten enerzijds, en de interpreterende en agenderende rol van de journalistiek en stakeholders en belangenorganisaties anderzijds, hebben we nieuwsberichten afkomstig uit de maanden waarin de media-aandacht piekte, onderworpen aan nadere analyse. Meer specifiek zijn 965 artikelen uit 24 maanden bestudeerd waarin veel nieuwsberichten over geweld tegen journalisten zijn gepubliceerd. Voor deze artikelen is onderzocht of er van een nieuw incident verslag werd gedaan, of dat het artikel op een andere manier aandacht besteedde aan de thematiek van dit onderzoek. Zoals uit figuur 3 af te lezen valt, hangt het aantal unieke incidenten waarover gerapporteerd werd, samen met het aantal mediaberichten dat in die maand werd gepubliceerd. Zo vonden er in januari 2021 maar liefst acht incidenten plaats en telden we 129 mediaberichten. In april van datzelfde jaar werd over vijf incidenten bericht en telden wij 66 nieuwsberichten.

Figuur 3 Unieke incidenten in nieuwsberichten (n = 965) over geweld/agressie/bedreiging van journalisten

De sterk toegenomen aandacht voor de problematiek kan echter niet alleen verklaard worden vanuit stijgingen in aantallen incidenten. Zeker in de loop van 2021, na een reeks van incidenten, begint het karakter van de berichtgeving te verschuiven van verslaggevend naar meer algemeen beschouwend c.q. agenderend. Daarbij spelen, zoals eerder benoemd, organisaties zoals de Nederlandse Vereniging van Journalisten en het PersVeilig-initiatief een grote rol. Van de nieuwsartikelen uit de piekmaanden

die na februari 2021 verschenen, bevat circa 17% het woord 'NVJ' en circa 20% de termen 'PersVeilig' en 'persvrijheid'.

Opvallend is daarnaast dat in veel meer interpreterende journalistieke artikelen in diezelfde periode vaak in algemene zin gerefereerd wordt aan de problematiek, zonder verwijzingen naar specifieke incidenten, of juist (terug)verwijzend naar een reeks van incidenten. Regelmatig worden incidenten van verschillende aard daarbij samengenomen ter illustratie van de groeiende omvang van de problematiek. Met name rondom de publicatie van de door *Reporters Without Borders* opgestelde wereldranglijst voor persvrijheid (mei 2022), waarop Nederland 22 plaatsen daalde in een jaar, zagen we dit met regelmaat terugkomen. Zoals we verderop in dit rapport zien, en in de duiding ervan door experts in sommige berichten wordt onderkend, is het echter van belang om oog te hebben voor zowel verschillende vormen van geweld, agressie en bedreiging, alsook de context waarbinnen dat plaats heeft, en daarnaast ook de uiteenlopende rollen die journalisten bekleden.

De analyse van Bovenkerk en Odekerken (2009) van mediaberichtgeving over een golf van bedreigingen van de pers tussen 2000 en 2009 wijst op eenzelfde soort dynamiek rondom de beeldvorming toentertijd, waarbij de anatomie van de meeste conflicten meer van elkaar verschilde dan oppervlakkigere analyses aanvankelijk deden vermoeden. De observatie dat journalisten hun eigen nieuws veroorzaken te midden van een veranderend journalistiek landschap (zie ook hoofdstuk 2), waarbij bedreigingen van journalisten zelf ook nieuwswaarde hebben, vertoont daarnaast enige gelijkenis met de sterk toegenomen media-aandacht na 2020 voor geweld tegen journalisten. Niettegenstaande de ernst van het geweld en de agressie en bedreigingen waarmee veel journalisten in hun werk te maken krijgen, is het belangrijk tot een meer fundamentele probleemanalyse te komen waarin ook de rol van de journalist(iek) zelf meegenomen wordt. Hoofdstuk 6, waarin we tot een onderscheid tussen verschillende typen slachtoffers en vormen van geweld komen, vormt daartoe een aanzet.

Toch laat de analyse van mediaberichten zien dat verschillende belangengroepen en vertegenwoordigende organisaties er goed in slagen om maatschappelijke aandacht te genereren voor de problematiek van geweld en agressie tegen Nederlandse journalisten. Met de oprichting van PersVeilig eind 2019 is men er tijdig in geslaagd een thema te agenderen dat pas later, in een context van allerlei maatschappelijke turbulentie, zou uitgroeien tot een nadrukkelijk zichtbaar maatschappelijk probleem.

3.2 Aard van geweld tegen journalisten in Nederland

In dit hoofdstuk heeft het accent tot dusverre gelegen op het inzichtelijk maken van de omvang en ontwikkeling van geweld tegen journalisten in Nederland, met alle beperkingen van dien. In het restant van dit hoofdstuk verleggen we de aandacht naar wat de door ons bestudeerde bronnen ons leren over de aard van het geweld tegen journalisten. We putten daarvoor uit twee bronnen. Allereerst geven we een beschrijving van wat de PersVeilig-meldingen ons voor inzichten verschaffen over de aard van het geweld tegen journalisten (paragraaf 3.2.1) en geven we een beeld van de daders en slachtoffers van het geweld dat gemeld wordt bij PersVeilig (paragraaf 3.2.2). Vervolgens gaan we nader in op de door ons geanalyseerde zaken die tot vervolging hebben geleid. We bespreken allereerst de aard van het geweld in de door ons bestudeerde strafzaken (paragraaf 3.2.3) en, ten slotte, welke daders en slachtoffers betrokken zijn geweest bij deze strafzaken (paragraaf 3.2.4).

3.2.1 De aard van geweld tegen journalisten in de PersVeilig-meldingen

Wanneer journalisten een melding doen van een incident via de website van PersVeilig, wordt hen gevraagd informatie aan te leveren over diverse zaken, waaronder hun dienstverband, of zij aangifte hebben gedaan, of zij hulp nodig hebben van PersVeilig, maar ook over het soort incident. De soorten incidenten die door PersVeilig worden onderscheiden, zijn: bedreiging, fysiek geweld, seksueel geweld, discriminatie, stalking/lastigvallen, juridische dreiging, diefstal, vernieling en anders. Van de door ons bestudeerde meldingen waren er 318 gedaan via de website: 292 door journalisten zelf en 22 namens een journalist. Op basis van deze meldingen ontstaat een beeld van het soort incidenten waarvan melding wordt gemaakt bij PersVeilig. We hebben hierbij zoveel mogelijk de door journalisten zelf aangegeven categorie aangehouden, behalve een enkele keer wanneer de beschrijving van het incident naar ons idee niet overeenkwam met de door de melders aangegeven categorie. De overige 94 gevallen hebben we zelf ondergebracht in een van de door PersVeilig bedachte categorieën.

Het grootste aantal incidenten, te weten 60,7% (oftewel 250 van de in totaal 412 meldingen), betrof een bedreiging van een journalist. In iets meer dan de helft van deze gevallen (129 van de 250, oftewel 51,6%) gaat het om bedreigingen die mondeling worden overgebracht. In de beschrijving van het incident komen we uiteenlopende voorbeelden van dergelijke bedreigingen tegen, variërend van scheldpartijen, algemene bedreigingen aan het adres van de journalisten tot hele gerichte en specifieke doodsbreidings. Bovendien klinkt in een aantal beschrijvingen een intimiderende sfeer door. Het volgende voorbeeld uit een van de door ons bestudeerde meldingen geeft hiervan een beeld:

‘Ik was als pers aanwezig bij een incident in een woning. (...) Een van de burens kon het niet waarderen dat ik als pers aanwezig was. Ik heb kenbaar gemaakt dat ik als pers werkzaam was. Hier werd negatief op gereageerd. Ik mocht geen foto’s maken van de situatie. Ondertussen was meneer zijn woning uitgegaan en kwam op mij afgelopen en eiste van mij dat ik mij legitimeerde en al mijn gegevens deelde. Ik heb aangegeven dit niet te doen. Hij heeft gedreigd mij van dichtbij op de foto te zetten. Meneer kwam zo dusdanig dichtbij dat ik voor de veiligheid 100 meter verderop ben gaan staan. Deze man heeft duidelijk gezorgd dat ik mijn werk niet kon uitvoeren. (...). Aangifte doe ik niet vanwege geen “fysieke of aantoonbare bedreiging” maar wel een bedreigende sfeer.’ (Registratie #247)

Van een dergelijke dreigende sfeer wordt door meer journalisten melding gemaakt, bijvoorbeeld omdat zij worden uitgescholden, dat omstanders hen op de foto zetten en dreigen dit op sociale media te verspreiden of, zoals we verderop zullen toelichten, zij verwensingen naar hun hoofd krijgen tijdens demonstraties, protesten of tijdens incidenten zoals een brand of een ongeval. Naast deze 129 gevallen van verbale bedreiging waren er ook vijf journalisten die aangaven zich fysiek bedreigd te voelen omdat zij door een menigte of groep jongeren achternagezeten werden.

In 70 van de 250 gevallen van bedreiging (28%) gaat het om bedreigingen van verschillende ernst die online worden geuit. Hierbij gaat het soms om hele directe bedreigingen die ook bij de betreffende journalist terechtkomen, maar we komen in de meldingen ook voorbeelden tegen van bedreigingen aan het adres van journalisten die minder concreet zijn en ook minder gericht lijken te zijn op personen. In 6% van de gevallen (15 van de 250 meldingen) werd er gedreigd via de telefoon, ofwel tijdens een telefoongesprek of via WhatsApp, in 4,8% van de gevallen (12 van de 250 meldingen) werd de bedreiging geuit via de mail en in 8 gevallen (3,2%) werd een meer klassieke dreigbrief verstuurd.

Ten slotte kon in elf gevallen op basis van de informatie in de melding niet worden achterhaald hoe de bedreiging plaatsvond.

De tweede categorie incidenten die bij PersVeilig het meest gemeld wordt, betreft gevallen van fysiek geweld, namelijk in 89 van de in totaal 412 door ons bestudeerde meldingen (21,6%). Hierbij valt op dat de aard van het fysieke geweld divers is, van journalisten die melding maken van het krijgen van een harde duw, voorwerpen zoals eieren, flessen, stenen en vuurwerk die (gericht) gegooid worden richting journalisten tot journalisten die mishandeld worden tijdens de uitoefening van hun werk.

De categorie 'Anders' komt met 44 van de in totaal 412 gevallen (10,7%) op de derde plaats in de door ons bestudeerde meldingen. Hier gaat het om een brede restcategorie voor incidenten die niet passen onder de andere soorten geweld en agressie. In deze meldingen lezen we over uiteenlopende incidenten, variërend in ernst. Te denken valt aan beledigingen aan het adres van journalisten die niet als bedreigend worden ervaren, om zogenaamde Ddos-aanvallen op websites van journalisten, op gevallen van doxing waarbij gegevens van journalisten in de openbaarheid worden gebracht, maar ook voorbeelden van journalisten die op sociale media zwart worden gemaakt of journalisten die het gevoel hebben dat ze tijdens de uitvoering van hun werkzaamheden gehinderd worden door niet alleen omstanders, maar ook agenten, beveiligers of de brandweer.

In 18 gevallen, oftewel 4,4% van de door ons geanalyseerde meldingen, melden journalisten over hun ervaring met stalking of lastiggevallen worden. Ook dit betreft een diverse categorie incidenten, zoals een journalist die genomineerd werd voor een prijs voor:

'(...) personen, die de overheid maar wat graag helpen bij het verspreiden van leugens om de kijkers angst aanjagen [over corona]. Er zijn foto's van genomineerden met daarbij een knop. Wie op de knop drukt stuurt automatisch een mail naar het directe mailadres van de "genomineerde". Ik ben ook genomineerd. Waarschijnlijk vanwege deze column die in het [naam medium] verscheen. Sindsdien krijg ik steeds mailtjes in mijn mailbox van mensen die mij nomineren. (...) De mailtjes beschouw ik als een vorm van digitaal pesten.' (Registratie #424)

Andere voorbeelden in deze meldingen zijn journalisten die bij herhaling gebeld worden, kentekens die gefotografeerd worden of journalisten die te maken hebben met een stalker. In sommige gevallen lijkt in deze meldingen een overlap te zijn met de categorie bedreiging.

Tot slot komen er nog vier soorten incidenten aanzienlijk minder vaak voor in de door ons bestudeerde meldingen. In drie gevallen maakt een journalist melding van juridische dreiging, twee keer gaat een melding over diefstal van een camera of geheugenkaart, in twee gevallen betreft het een vorm van seksueel geweld of intimidatie en, ten slotte, is er een journalist die melding doet vanwege de vernieling van eigendom. Discriminatie, ook een vorm van geweld en agressie waarvan melding gemaakt kan worden via de website van PersVeilig, komt in de door ons bestudeerde meldingen niet voor.

3.2.2 Daders en slachtoffers in PersVeilig-meldingen

Op basis van de door ons bestudeerde meldingen kan worden geconcludeerd dat bedreigingen en fysiek geweld de meest voorkomende incidenten zijn waarvan journalisten melding doen bij PersVeilig. Naast informatie over het soort incident bevatten sommige meldingen ook informatie over het soort journalist. Van belang om hierbij op te merken is dat de specifieke werkzaamheden van de

journalist geen verplicht veld is dat moet worden ingevuld tijdens het maken van een melding bij PersVeilig. Mede als gevolg hiervan kon in 38,1%, oftewel 157 van de 412 gevallen, op basis van de informatie in de melding niet worden achterhaald wat voor soort journalist het betrof. In 255 van de gevallen was dit wel duidelijk. Opvallend hierbij is dat veruit de meeste meldingen in dit geval, te weten 184 van de 255 bekende gevallen (oftewel 72,2%), voor rekening komt van fotojournalisten of cameramensen. Zetten we dit af tegen alle meldingen, dan gaat het om 44,7% van de 412 meldingen, waarmee het de meest duidelijk te onderscheiden groep journalisten is. Van de overige bekende gevallen gaat het in 21 gevallen om verslaggevers. De rest van de meldingen is divers, zoals enkele rechtbankverslaggevers (zes gevallen), maar verder vallen geen nadrukkelijke patronen te ontwaren als het gaat om het type journalist dat in de door ons bestudeerde gevallen als slachtoffer naar voren komt.

Bij de meldingen van en over fotojournalisten en cameramensen valt een duidelijk patroon te herkennen in de melding. In het merendeel van de gevallen gaat het om journalisten die blootgesteld worden aan min of meer spontane en impulsieve erupties van geweld, zoals een van de door ons bestudeerde meldingen illustreert:

‘Op nieuwjaarsnacht was ik als persfotograaf ter plaatse bij een vuurwerkincident. Twee minderjarige jongens zijn daarbij zwaargewond geraakt. Ter plaatse deed ik een poging om wat beeldmateriaal te maken. Een omstander kwam naar me toe en vroeg of ik dat niet wilde doen. Vervolgens heb ik hem uitgelegd dat ik persfotograaf ben en dit doe voor mijn werk. De persoon had daar geen vrede mee en vloog me naar de keel om vervolgens een poging te doen om uit te halen op mijn hoofd. De vriendin van die jongen en een agent hebben dit kunnen voorkomen. Vervolgens ga ik aan de andere kant van het incident staan (uit het zicht van de jongen die me aanviel). Ook daar ging het mis. Een omstander kwam naar me toe en begon uit te halen op mijn hoofd. Ik heb minimaal drie klappen kunnen afweren. Ik ben vervolgens door meerdere agenten naar mijn auto begeleid om veilig weg te komen.’
(Registratie #162)

De PersVeilig-meldingen bevatten meerdere vergelijkbare voorbeelden van journalisten die vanaf de openbare weg proberen opnames te maken van een brand, ongeluk of ander soort incident. Wanneer zij hun camera tevoorschijn halen, krijgen zij verwensingen naar hun hoofd dat ze niet mogen filmen, dat ze ‘op moeten rotten’ of vallen hun bedreigingen ten deel als ze de gemaakte foto’s publiceren. In sommige gevallen gaat dit gepaard met fysieke confrontaties, krijgt de journalist een duw of klap of wordt geprobeerd om de camera afhandig te maken. Noemenswaardig is dat we hier te maken hebben met een groep journalisten die, op een enkele uitzondering na, freelancer is.

Naast informatie over de slachtoffers krijgen we in de bovenstaande beschrijving ook een beeld van de plegers van het geweld. Hierbij dient echter te worden opgemerkt dat dergelijke informatie geen verplicht veld is op de website van PersVeilig. Hierdoor kon in 108 van de 412 door ons bestudeerde meldingen, oftewel iets meer dan een kwart van de gevallen (26,2%), niet worden achterhaald wie de pleger(s) van het geweld tegen de journalist was/waren. Informatie over de plegers van het geweld valt in 304 van de 412 gevallen (73,8%) wel af te leiden uit de andere ingevulde velden op de website van PersVeilig. Deze meldingen bevatten in het algemeen echter lang niet voldoende informatie om een duidelijk beeld van de leeftijd, woonplaats of motieven van de pleger(s) van het geweld tegen journalisten te krijgen.

Het meest duidelijke patroon in de door ons bestudeerde meldingen betreft de plegers van bedreiging of fysiek geweld tegen fotojournalisten en cameramensen. In elf van de 412 gevallen (2,7%) gaat het hierbij om bewoners, in veertien van de 412 meldingen (3,4%) om de eigenaar van een pand of een voertuig waar de melding van het incident betrekking op heeft en, ten slotte, in 110 van de 412 gevallen (26,7%) om personen die vanwege hun aanwezigheid ter plaatse (kunnen) worden omschreven als omstander. In totaal betreft dit een derde van de door ons bestudeerde gevallen (135 van de 412 meldingen, oftewel 32,8%).

Toch zijn het, getuige de volgende beschrijving, niet alleen omstanders of bewoners die als pleger van geweld tegen journalisten in beeld komen:

‘Kort na het uitstappen werd ik aangesproken door agent [dienstnummer] dat ik weg moest wezen, ik had daar niets te zoeken. Ik wees hem op mijn politieperskaart en het “recht” op gepaste afstand beeld te mogen maken. Daarna ging hij min of meer door het lint, duwde mijn camera naar beneden en pakte mij met grof geweld bij mijn shirt/schouder en duwde mij weg en trok mij mee. Dit net zo lang tot ik ongeveer op 80 meter van het incident stond.’
(Registratie #335)

In zeventien van de 412 (oftewel 4,1%) door ons bestudeerde gevallen zien we dat een politieagent als pleger van het geweld wordt beschreven. Daarnaast gaat het in vijf gevallen om beveiligers die ter plekke aanwezig zijn, in twee gevallen om brandweerlieden, één keer om een piloot van een traumahelikopter, en eveneens in één geval om iemand die bij defensie werkzaam is. Deze incidenten hebben gemeen dat de journalisten in hun melding expliciet laten doorklinken dat zij in de uitvoering van hun werkzaamheden door deze personen gehinderd worden en soms zelfs met harde hand verwijderd worden, zelfs wanneer zij hun Politieperskaart zichtbaar dragen of op verzoek tonen.

Een ander cluster van plegers van geweld in PersVeilig-meldingen zijn demonstranten. In de meldingen tekent hier, net als bij de incidenten waarbij fotojournalisten of cameramensen betrokken zijn, een zeker patroon af. Een passage uit een van de door ons bestudeerde meldingen geeft hiervan een beeld:

‘Vandaag heb ik verslag gedaan over een coronademonstratie aan de [straatnaam] in [plaatsnaam]. Bij aankomst werd ik al bedreigd, geïntimideerd en achterna gezeten door verschillende personen die niet op een foto wilden en het niet eens waren met de media ... Vervolgens probeerden ze op verschillende manieren foto’s van mij te maken. Een meneer vond het nodig om andere demonstranten tegen ons op te zetten. Ongeveer 30 minuten later kwam een andere groep personen naar ons toe en probeerde opnieuw foto’s te maken. Ik liep voor mijn eigen veiligheid weg. De meneer kwam achter mij aan en begon te schreeuwen met termen zoals: “Romeo’s” en “Politielikkertjes” en dat soort woorden. Toen besloot ik om het terrein te verlaten en richting huiswaarts te gaan.’ (Registratie #267)

In 28 van de 412 meldingen (6,8%) zien we dat het incident plaatsvond tijdens een demonstratie. Naast zogenoemde coronaprotesten waren het in de loop van 2021 met name ook de boerenprotesten waar journalisten zich geconfronteerd zagen met een agressieve menigte of intimiderende demonstranten. Een vergelijkbare dynamiek herkennen we in meldingen over groepen voetbalsupporters. Het gaat hier om vijftien van de 412 bestudeerde gevallen (3,6%), waarbij supporters van Ajax, PSV, Feyenoord, maar ook NAC Breda, de Graafschap en een enkele buitenlandse voetbalploeg naar voren komen als de plegers van het geweld tegen journalisten.

Een motief voor het geweld wordt in de door ons bestudeerde meldingen in slechts een aantal gevallen geëxpliciteerd door de melder. We zien dit het meest duidelijk naar voren komen in zestien van de 412 meldingen (3,9%), omdat de journalist in de melding verwijst naar een ander stuk van zijn of haar hand, dat gezien kan worden als de aanleiding voor (de dreiging met) het geweld.

3.2.3 Aard van geweld tegen journalisten in strafzaken

Naast het bestuderen van de door PersVeilig geregistreerde incidenten hebben we ook strafzaken geanalyseerd waarin geweld tegen journalisten tot vervolging heeft geleid. Allereerst is geprobeerd zoveel mogelijk strafzaken te achterhalen waarin geweld of agressie tegen journalisten is gebruikt. Omdat de *Fact Factory* van het Openbaar Ministerie sinds 2020 deze zaken apart registreert, zijn langs die weg – met toestemming van het College van procureurs-generaal – in totaal 50 geregistreerde zaken gevonden. Hiervan bleken er zestien niet bruikbaar. Er is namelijk voor gekozen om de vrijspraken en septs wegens gebrek aan bewijs niet mee te nemen, omdat we de strafzaken in eerste instantie hebben gebruikt om een beeld te schetsen van de plegers van het geweld tegen journalisten. Daarnaast waren er ook zaken niet relevant in de context van het onderhavige onderzoek, onder andere omdat meerdere van deze zaken zagen op geweld tegen personen met een publieke taak. Eén zaak was niet beschikbaar vanwege de gevoeligheid van het incident. Via rechtspraak.nl is een aanvullende zoekslag gedaan, waarbij gezocht werd op zaken van agressie en/of geweld tegen journalisten waarover een uitspraak is gedaan tussen 2010-2019. Dit leverde vier nieuwe, relevante zaken op. Ten slotte leverde een oproep via VillaMedia ook nog een strafzaak op die langs de andere twee wegen niet was gevonden. Het totale aantal relevante zaken komt daarmee op 37.

De 37 door ons geanalyseerde strafzaken zijn verdeeld over de parketten van Den Haag (8), Rotterdam (8), Midden-Nederland (6), Amsterdam (4), Noord-Holland (2), Noord-Nederland (2), Oost-Nederland (4), Zeeland-West-Brabant (2) en Oost-Brabant (1). Aan de hand van een checklist zijn deze zaken vervolgens op de verschillende parketten geanalyseerd, waarbij onder andere werd gekeken naar de juridische kwalificatie van het incident, informatie over dader en slachtoffer en een beschrijving van het incident. De strafzaken beslaan een periode van tien jaar: de eerste zaak in onze selectie dateert van mei 2012 en de laatste is van eind september 2022. Het merendeel van de zaken vond plaats in 2021 (17), 2020 (9) en 2019 (4). Twee zaken hebben als pleegdatum de periode 2013 en 2014 en daarnaast bevat onze selectie zaken uit 2012 (1), 2016 (1), 2017 (1) en 2022 (1).

Anders dan de PersVeilig-meldingen gaat het in de strafzaken om gevallen van geweld en agressie tegen journalisten waarvan aangifte is gedaan en die hebben geresulteerd in een vervolging(sbeslissing) door het Openbaar Ministerie. Hierbij hebben wij alle veroordelingen, strafbeschikkingen, beleidssepts en vrijspraken meegenomen in onze analyse.¹⁶ Wat zijn dat voor soort zaken? De meest voorkomende juridische kwalificatie in de 37 strafzaken zijn mishandeling (dertien keer, oftewel 35,1% van de gevallen) en bedreiging (dertien keer, 35,1%). Daarnaast bevat onze selectie drie gevallen van openlijke geweldpleging, twee gevallen van vernieling, twee zaken waarin belediging aan de orde was, twee zaken over belaging, twee keer poging tot doodslag, een zaak over huisvredebreuk en het niet voldoen aan een ambtelijk bevel en, ten slotte, een ontploffing.

¹⁶ We hebben ervoor gekozen om de vrijspraken wel mee te nemen om een beeld te krijgen van de aard van het incident en het slachtoffer, maar baseren ons bij het beschrijven van enkele kenmerken van de daders enkel op de 37 strafzaken die niet hebben geleid tot een vrijspraak.

Kortom, het gros van de strafzaken heeft betrekking op vormen van fysiek geweld, gevolgd door bedreigingen. In 26 van de 37 gevallen vond het incident op straat plaats of elders in de buitenruimte. Daarnaast vonden zes zaken plaats online en vier via de telefoon. Ten slotte vond één incident plaats op een redactie, één in een snackbar en was in een ander geval een voetbalstadion het decor van het incident.

Om meer te weten te komen over de aard van het geweld tegen journalisten, hebben we geprobeerd om op basis van de strafzaken een beeld te krijgen van het incident dat verscholen gaat achter de bovengenoemde kwalificaties. De oudste zaak in onze selectie betreft een voorbeeld van sms-berichten met een bedreiging, waaronder de boodschappen ‘maandag ga jij of ik dood’ en ‘voor eens en altijd met jou afrekenen’. In dit geval ligt hier de onvrede over een publicatie in een dagblad aan ten grondslag. Verder komen we een voorbeeld tegen van een journalist die belaagd werd via e-mail en brieven (2013-2014), een journalist die via Messenger werd bedreigd (2016), een mishandeling in een snackbar wegens een publicatie (2017), een telefonische bedreiging om een foto van een website te krijgen (2019) en een vergelijkbaar voorbeeld waarbij een journalist niet bedreigd maar mishandeld werd omdat iemand niet wilde dat er foto’s van hem gemaakt werden (2020).

Het merendeel van de zaken in onze selectie is afkomstig uit 2020 en 2021. In die periode zien we vergelijkbare zaken, waaronder iemand die verhaal bij een journalist komt halen omdat wat er in de krant staat naar zijn idee niet juist is, apparatuur van een journalist dat vernield werd naar aanleiding van vragen van een journalist en andere vergelijkbare incidenten waarbij personen niet willen dat er foto’s worden gemaakt. In de door ons geanalyseerde strafzaken wordt daarbij een aantal keer benoemd dat de uiteindelijke dader van het geweld aangaf niet op de hoogte te zijn van het feit dat de foto’s of opnames gemaakt werden door een journalist. In de loop van 2020 zien we bovendien een aantal strafzaken die iets te maken hebben met de coronacrisis. Zo komen we een voorbeeld tegen van een telefonische bedreiging van een receptioniste van begin 2021, waarbij de uiteindelijke dader boos is vanwege de genomen coronamaatregelen omdat dit heeft geleid tot uitstel van de medische behandeling van iemand in zijn naaste omgeving. Verder bevat onze selectie voorbeelden van enkele breed in de media uitgemeten incidenten van geweld tegen journalisten in maart 2021, waaronder twee zaken van openlijke geweldpleging bij een kerk op Urk en een voorbeeld van een mishandeling naar aanleiding van het verslag doen van het doorgaan van kerkdiensten in coronatijd.

3.2.4 Daders en slachtoffers in de strafzaken van geweld tegen journalisten

Meer dan PersVeilig-meldingen bieden de door ons bestudeerde strafzaken de mogelijkheid om een beeld te krijgen van de achtergrondkenmerken van de daders¹⁷ en slachtoffers van het door ons bestudeerde geweld tegen journalisten. De leeftijd van daders in strafzaken varieert van vijftien tot 57, met een gemiddelde leeftijd van 33 jaar. De meeste daders zijn man (35 van de 37), in twee gevallen was een vrouw als dader betrokken bij het incident. Het beeld van de woonplaats van de daders is divers: in veertien van de 37 gevallen is de dader afkomstig uit een grote stad in de Randstad, te weten uit Den Haag (5), Rotterdam (5), Amsterdam (3) en Utrecht (1). Daarnaast zijn drie daders woonachtig op Urk en twee in Landgraaf. De overige daders, op een persoon na die woonachtig is in het buitenland, wonen verspreid door Nederland.

¹⁷ We richten ons hierbij niet op de drie door ons bestudeerde strafzaken die hebben geresulteerd in een vrijspraak. Het aantal daders komt daarmee voor dit deel van het onderzoek op 37.

Op basis van de door ons bestudeerde strafzaken rijst er niet direct een heel duidelijk beeld van de pleger van geweld tegen journalisten, in het bijzonder ook omdat zowel de aard van het geweld als het type journalist waartegen het geweld gericht is, uiteenloopt. Kijken we bijvoorbeeld naar de arbeidsstatus, dan zien we dat de helft van de daders in de strafzaken een baan heeft (achttien van de 37), er zes daders schoolgaand waren en/of een baan hadden, vier daders werkloos waren, er twee een uitkering genoten en, ten slotte, twee daders waren afgekeurd.¹⁸ In het merendeel van de gevallen, te weten in 27 van de 37 strafzaken, bleek op basis van de door ons bestudeerde informatie dat er geen sprake was van bijzondere of noemenswaardige sociale omstandigheden. Wel bleek uit de strafdossiers dat drie daders schulden hadden, een van de daders dakloos was en twee daders te kampen hadden met psychische problemen. Hierbij dient echter te worden opgemerkt dat het op basis van de door ons bestudeerde informatie niet mogelijk is te achterhalen op welke manier deze omstandigheden van invloed zijn geweest op het plegen van het delict.

Als gekeken wordt naar de zaken waar het geweld of de agressie fysiek op straat plaatsvond (26 zaken), dan betreft het ook overwegend mannelijke daders (24 van de 26). In elf van de 26 gevallen betrof het telefonische of online agressie, dit betreft allemaal mannelijke daders. Ook voor het motief maakte het geen wezenlijk verschil of sprake was van geweld of agressie in aanwezigheid van de journalist of dat dit telefonisch of online plaatsvond. Het bekende motief was altijd onvrede over een (mogelijke) publicatie, want in de zaken waar dat kon worden achterhaald, was dat het geval (zes van de zes). In vijf gevallen kon het motief niet worden achterhaald.

Anders dan de PersVeilig-meldingen geven de strafzaken inzicht in de proceshouding en de motieven van de daders. Zo'n beetje de helft van de daders bekende (fysiek of verbaal) geweld te hebben gebruikt (negentien van de 37). In drie gevallen werd daarbij de schuld voor een deel bij het slachtoffer gelegd, vanwege de wijze waarop deze de dader of een andere aanwezige benaderde/behandelde. Van de negentien bekende verdachten hadden acht spijt van hun eigen handelen. In twaalf van de door ons bestudeerde dossiers komen we een volledig ontkennende verdachte tegen en drie verdachten beriepen zich gedurende het proces op hun zwijgrecht. Van deze daders was het om die reden niet mogelijk om een goed en volledig beeld te krijgen van hun motief. Ondanks deze zwijgende en/of ontkennende proceshouding kon in 29 van de 37 gevallen de aanleiding of het motief voor het geweld tegen de journalist wel achterhaald of gereconstrueerd worden op basis van de beschikbare informatie in het strafdossier. In 22 van de 37 gevallen (59,5%) vormt onvrede over een (mogelijke) publicatie van een verhaal of beelden de belangrijkste reden waarom daders overgaan tot het plegen of het dreigen met geweld. In drie zaken lijkt emotie de overhand te hebben gehad bij de dader. Een enkele keer kwam een overig motief aan het licht, te weten zelfverdediging, zendtijd willen afdwingen of belaging met een amoureuze intentie.

Kijken we naar de slachtoffers van de voorvallen in de strafzaken, dan zien we een nadrukkelijke gelijkenis met het beeld dat naar voren komt in de PersVeilig-meldingen. In vijftien van de 37 gevallen (oftewel 40,5%) zien we dat het gaat om cameramensen of fotografen. Daarnaast gaat het in zeven strafzaken om journalisten die werkzaam zijn als verslaggever en vanuit die hoedanigheid in aanraking komen met geweld. In acht gevallen wordt niet duidelijk wat de specifieke rol van de journalist is en verder bevat onze selectie vijf strafzaken wegens geweld tegen (iemand werkzaam op) een redactie, twee gevallen die betrekking hebben op een columnist en, ten slotte, iemand die werkzaam is als

¹⁸ Van de resterende vijf daders kon de arbeidsstatus niet worden achterhaald.

beveiligingsbeambte voor de NOS en op locatie wordt mishandeld. Op basis van de informatie in de strafzaken is het bovendien mogelijk om iets te zeggen over het geslacht en de leeftijd van de slachtoffers. In 26 van de 37 strafzaken is het slachtoffer van het mannelijk geslacht. De gemiddelde leeftijd van deze mannelijke slachtoffers is 30 jaar, waarvan de jongste mannelijke journalist tijdens het delict 21 jaar was en de oudste 62. De zeven¹⁹ vrouwelijke journalisten in onze selectie zijn gemiddeld 42 jaar, waarvan de jongste 22 jaar en de oudste 56 jaar is tijdens het incident.

De journalisten waren overwegend man (26 van de 37), en de overige slachtoffers vrouwelijk (tien van de 37). Ook valt nog kort een onderscheid te maken tussen het soort journalist. Zo werden verslaggevers, redacteuren en columnisten het slachtoffer (20 van de 37), maar ook vijftien cameramensen (waaronder (pers)fotografen). Eén keer ging het om een overige betrokkene bij de journalistiek, zoals de telefonist/receptionist van de media-instelling (één van de 37). We zien dus dat slachtoffers in geval van strafzaken veelal mannelijke journalisten zijn die ter plaatse opereren.

Tot slot bevatten de door ons geanalyseerde strafzaken ook informatie over de uitkomst van de zaak. In het merendeel van de gevallen, te weten 24 van de 37 gevallen, heeft de zaak geresulteerd in een strafoplegging of maatregel. Acht keer is sprake van een sepot, onder andere vanwege gewijzigde omstandigheden, de gezondheidstoestand van de dader, het geringe karakter van het feit of omdat anders dan strafrechtelijk ingrijpen prevaleert. In drie gevallen eindigt de strafzaak in een OM-strafbeschikking. Ten slotte eindigt één geval in een transactie en zien we dat één strafzaak ter terechtzitting is gevoegd en vervolgens tot ontslag van alle rechtsvervolgning heeft geleid.

3.3 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we geprobeerd een beeld te geven van de aard, omvang en ontwikkeling van geweld tegen journalisten zoals uit registraties naar voren komt. Omdat de diverse beschikbare bronnen allemaal hun eigen beperkingen kennen, is het geven van een eenduidig antwoord op de vraag naar (ontwikkelingen in de) aard en omvang van het geregistreerde geweld tegen journalisten bepaald geen sinecure. Allereerst werd geweld tegen journalisten lange tijd niet door instanties centraal bijgehouden of op een uniforme manier geregistreerd door de politie. Omdat niet van alle incidenten van geweld en agressie aangifte wordt gedaan bij de politie, kent dit fenomeen een relatief hoog *dark number*. Om deze reden zijn politieregistraties maar in beperkte mate geschikt om iets te zeggen over de omvang en ontwikkeling van het geweld tegen journalisten. Naast de relatief lage aangiftebereid onder journalisten als het gaat om geweld (zie ook hoofdstuk 5), zien we ook, zoals in hoofdstuk 5 zal worden toegelicht, dat geweld en agressie niet altijd op dezelfde manier worden geïnterpreteerd en geproblematiseerd door de journalisten zelf. Hierdoor is het aannemelijk dat er, vanwege de uiteenlopende betekenissen die toegedicht worden aan geweld (waar trekt iemand de grens?), verschillen bestaan in de bereidheid om melding of aangifte van incidenten te doen en dat de door ons bestudeerde PersVeilig-meldingen en strafzaken slechts een deel van de aard en omvang van geweld tegen journalisten blootleggen.

Om toch iets te kunnen zeggen over de geregistreerde aard, omvang en ontwikkeling van het geweld tegen journalisten in Nederland hebben we ons gebaseerd op een drietal bronnen, te weten meldingen bij PersVeilig, mediaberichten en strafzaken. Het jaarlijkse aantal meldingen bij PersVeilig nam sinds de oprichting in 2019 toe, maar laat het afgelopen jaar (2022) weer een voorzichtige daling

¹⁹ In vier gevallen bevatte de strafzaak geen informatie over het geslacht van het slachtoffer.

zien. Ondanks dat bij PersVeilig op een centrale en (grotendeels) gestructureerde manier melding kan worden gemaakt van incidenten die betrekking hebben op geweld of agressie tegen journalisten, is het vanwege de beperkte tijdsperiode van de meldingen die wij hebben geanalyseerd (de meldingen vanaf januari 2021 tot en met september 2022), niet mogelijk om iets over de omvang of ontwikkeling van het bredere fenomeen van geweld tegen journalisten te zeggen op basis van deze bron. Bovendien zijn de PersVeilig-meldingen niet enkel gebaseerd op meldingen van journalisten zelf. In 94 van de in totaal 412 door ons bestudeerde meldingen is het PersVeilig zelf die een incident of gebeurtenis verwerkt tot melding, naar alle waarschijnlijkheid om een bijdrage te leveren aan een beter beeld van de omvang van de problematiek. Toch zullen er onherroepelijk incidenten zijn waar door journalisten of PersVeilig zelf geen melding van wordt gemaakt, hetgeen maakt dat deze bron niet geschikt is om een volledig beeld te schetsen van de omvang van de problematiek van geweld tegen journalisten in Nederland.

De beschikbare mediaberichten over geweld tegen journalisten in Nederland bieden meer mogelijkheid om een (selectief) beeld te krijgen van de omvang van het geregistreerde geweld. In de afgelopen tien jaar valt er een duidelijk verschil waar te nemen vanaf het jaar 2020. Daarvoor waren er incidenteel berichten over geweld tegen journalisten in Nederland, maar vanaf begin 2020 is er sprake van een explosieve toename in het aantal berichten over dit onderwerp. Als we inzoomen op de incidenten waarvan verslag wordt gedaan, dan lijkt de aard van het geweld een zekere relatie te hebben met bredere maatschappelijke ontwikkelingen, waaronder in het bijzonder de mondiale coronacrisis en door de overheid genomen maatregelen. In de loop van 2022 lijkt het aantal berichten echter af te nemen, net als het aantal unieke incidenten waar in deze berichten naar wordt verwezen. Deze afname moet in de context worden gezien van het groeiende maatschappelijke bewustzijn over het probleem van geweld tegen journalisten, iets waar PersVeilig – afgaande op hun aanwezigheid in de door ons bestudeerde mediaberichten – als *moral entrepreneur* een belangrijke agenderende rol in lijkt te hebben gespeeld (Becker, 1963).

Waar de PersVeilig-meldingen en de door ons bestudeerde strafzaken niet geschikt zijn om de omvang van het geweld tegen journalisten in kaart te brengen, bieden deze bronnen wel inzicht in de aard van het fenomeen. In beide bronnen overheerst het beeld van fotografen of cameramensen die ter plekke geconfronteerd worden met vrij impulsieve, spontane en emotionele uitbarstingen van geweld – soms in fysieke vorm en anders met de dreiging van geweld – door direct betrokkenen of omstanders van een incident of melding. Deze erupties van geweld lijken in veel gevallen gericht te zijn op het voorkomen van het maken van opnames van het incident. Zowel in de PersVeilig-meldingen als in de strafzaken zijn dit de incidenten die het meest frequent voorkomen, waarmee fotografen en cameramensen op basis van deze bronnen de meest duidelijk te onderscheiden groep journalisten zijn die geconfronteerd worden met geweld. Deze bevinding is in lijn met eerdere resultaten van Van Hal en Klein Kranenburg (2021: 11) die stellen dat ‘journalisten die camera- of fotografiewerk doen of als correspondent actief zijn, (...) het meeste risico [lopen] om met agressie en bedreiging in aanraking te komen’.

Op basis van de door ons bestudeerde bronnen is het niet mogelijk tot meer generieke daderprofielen (inclusief kenmerken en motieven) te komen. Allereerst omdat de PersVeilig-meldingen in veel gevallen enkel een algemene beschrijving als ‘omstander’, ‘bewoner’ of ‘eigenaar pand’, zonder informatie over leeftijd, woonplaats of andere relevante achtergrondkenmerken geven. De door ons bestudeerde strafzaken geven meer inzicht in dergelijke informatie, maar de selectie van zaken –

zowel door ons als onderzoekers als in de strafrechtsketen – maakt het niet mogelijk om de uitkomsten van deze analyse te generaliseren. De daders zijn hoofdzakelijk van het mannelijke geslacht en zijn in principe doorsnee personen (zonder aanzienlijke psychische of sociaaleconomische problemen), die ter plekke handelen uit onvrede met de (aankomende) publicatie en uit emotie. Veel meer wijst de analyse van diverse registratiebronnen op het sterk situationele karakter van geweld en agressie jegens journalisten. Op basis hiervan, en op grond van de ervaringen en beelden van de journalisten zelf, zullen we in hoofdstuk 6 proberen het beeld van de plegers van geweld tegen journalisten langs verschillende contexten nader in te kleuren.

Een laatste noemenswaardige bevinding in de door ons bestudeerde bronnen, in het bijzonder in de PersVeilig-meldingen en in mindere mate in de strafzaken, is de rol van online vormen van geweld zoals intimidatie en bedreiging. In een kwart van de PersVeilig-meldingen is sprake van online uitingen van geweld tegen journalisten. In de strafzaken zien we dit in slechts zes van de 37 gevallen terug, maar hierbij dient rekening te worden gehouden met de op tijden complexe juridische context van online vormen van geweld. Hierdoor is het aannemelijk dat het aantal strafzaken over online geweld en intimidatie ondervertegenwoordigd is, zeker in vergelijking met de juridisch minder complexe gevallen van fysiek geweld tegen fotografen of cameramensen. Omdat het online domein echter een belangrijke context vormt waarbinnen journalisten geconfronteerd worden met haat, intimidatie, bedreiging en andere vormen van geweld, gaan we hier in het volgende hoofdstuk nader op in.

Hoofdstuk 4 Online geweld in beeld – het diffuse karakter van online haat in de Twittertijdlijnen van journalisten

Uit de bespreking van eerder nationaal en internationaal onderzoek naar geweld tegen journalisten werd duidelijk dat een deel van de problematiek zich uitstrekt naar de online leefwereld van journalisten (zie bijv. Bruijn & Bouwmeester, 2022; Ferrier & Garud-Patkar, 2018; Hiltunen, 2018; Lewis, Zamith & Coddington, 2020; Nilsson & Örnebring, 2016; Waisbord, 2020). De analyse van registraties van geweld tegen journalisten in hoofdstuk 3, waarin bijvoorbeeld meldingen van uiteenlopende vormen van online geweld veelvuldig voorkwamen, maar ook de interviews met verschillende journalisten waarin de rol van sociale media vaak ter sprake kwam (zie hoofdstuk 5), bevestigen dit beeld. De digitalisering van de journalistiek en veranderende mediaregimes hebben nieuwe vormen van interactie tussen journalisten en hun publiek gecreëerd. Online sociale media zoals Twitter vormen sinds hun opkomst – nog altijd – belangrijke plekken waar journalisten lezers informeren en nieuws produceren. Tegelijkertijd zijn het ook plaatsen waar, zo blijkt bijvoorbeeld uit een Nederlands onderzoek door *De Groene Amsterdammer* en de Utrecht Data School naar haat tegen vrouwelijke politici (Saris & Van de Ven, 2021), dat haatdragende content welig tiert: zo'n 10% van de tweets gericht aan vrouwelijke politici bevatte haatdragende inhoud. Een vergelijkbare studie door Amnesty International naar tweets gericht aan 778 vrouwelijke journalisten en politici wereldwijd vond dat 7% van de Twitterreacties problematisch of haatdragend was (Delisle et al., 2019).

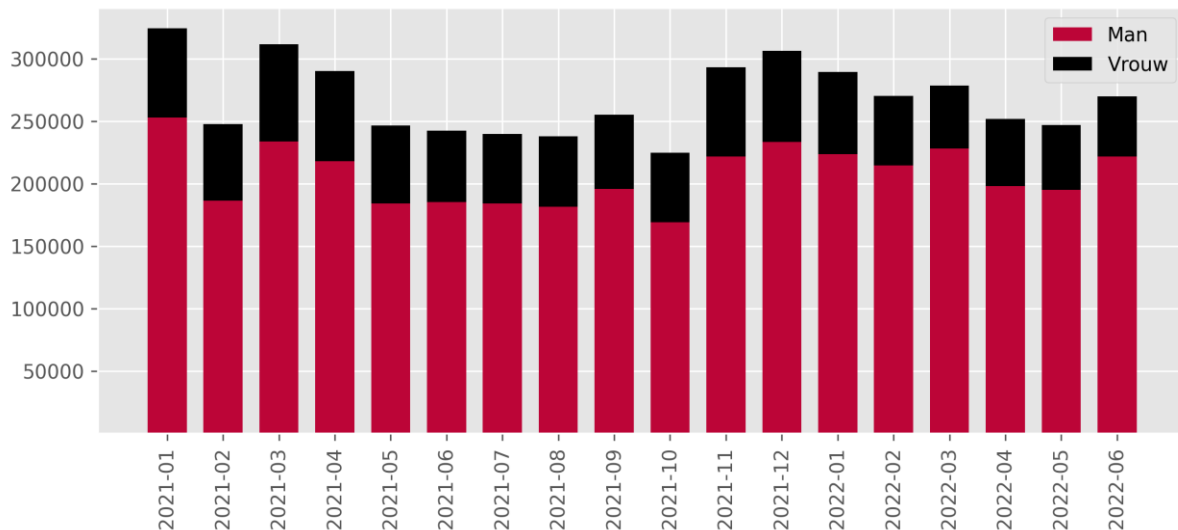
In dit hoofdstuk presenteren we de resultaten van een deels computer-geassisteerde inhoudsanalyse van tweets aan Nederlandse journalisten op Twitter tussen 1 januari 2021 en 30 juni 2022.²⁰ Hoewel we ons ervan bewust zijn dat Twitter een selectieve uitsnede van de online leefwereld van (sommige) journalisten betreft, geeft een analyse van de journalistieke Twittersfeer ons een unieke inkijk in de interacties tussen journalisten en publieken. In tegenstelling tot andere socialemediaplatforms biedt Twitter onderzoekers uitgebreide toegang tot openbare gegevens. Uitgaande van de brede definitie van journalistiek zoals benoemd in hoofdstuk 2 hebben we een lijst opgesteld van 1663 Nederlandse journalisten, publicisten en mediapersoonlijkheden die actief zijn op Twitter, allen met uiteenlopende en soms dubbele rollen (presentatoren, redacteuren, columnisten, podcastmakers, verslaggevers, fotografen, correspondenten etc.). De lijst journalisten is door de onderzoekers zelf samengesteld met behulp van Twitteraccounts gelieerd aan de NVJ, een Wikipedia-overzicht met Nederlandse journalisten en eigen zoekinspanningen. Voor deze journalisten hebben we op 20 juli 2021 alle reacties (exclusief citeer- en retweets) op hun *handle* (@journalist) verzameld via de Twitter API. De tweets bevatten naast directe reacties ook reacties op reacties, omdat we onszelf een breed beeld wilden vormen van wat er zich in de tijdlijnen van journalisten afspeelt.

De zoekopdracht leverde circa 4,8 miljoen Twitterberichten op, gemiddeld ruim 8500 reacties per dag. Vooruitwijzend op de uitkomsten van de analyse naar haatdragende tweets merken we hier alvast op dat het door ons verzamelde corpus aan historische tweets, onder meer als gevolg van contentmoderatie, naar alle waarschijnlijkheid een onderschatting van het totale aantal reacties en,

²⁰ Het corpus aan tweets is door ons verzameld en geanalyseerd voordat Twitter werd overgenomen door Elon Musk in oktober 2022. Op moment van schrijven is het lastig te overzien welke gevolgen de overname precies heeft in termen van moderatie van het platform, al hebben verschillende partijen, waaronder EU-officials, hun zorgen hierover reeds geuit.

belangrijker, het aandeel haatdragende berichten oplevert (zie ook Saris & Van de Ven, 2021). Uit de meest recente evaluatie van de EU-gedragscode die online haatdragende content tegen moet gaan, blijkt dat circa de helft van de haatdragende tweets na rapporteren door Twitter werd verwijderd (Reynders, 2021).

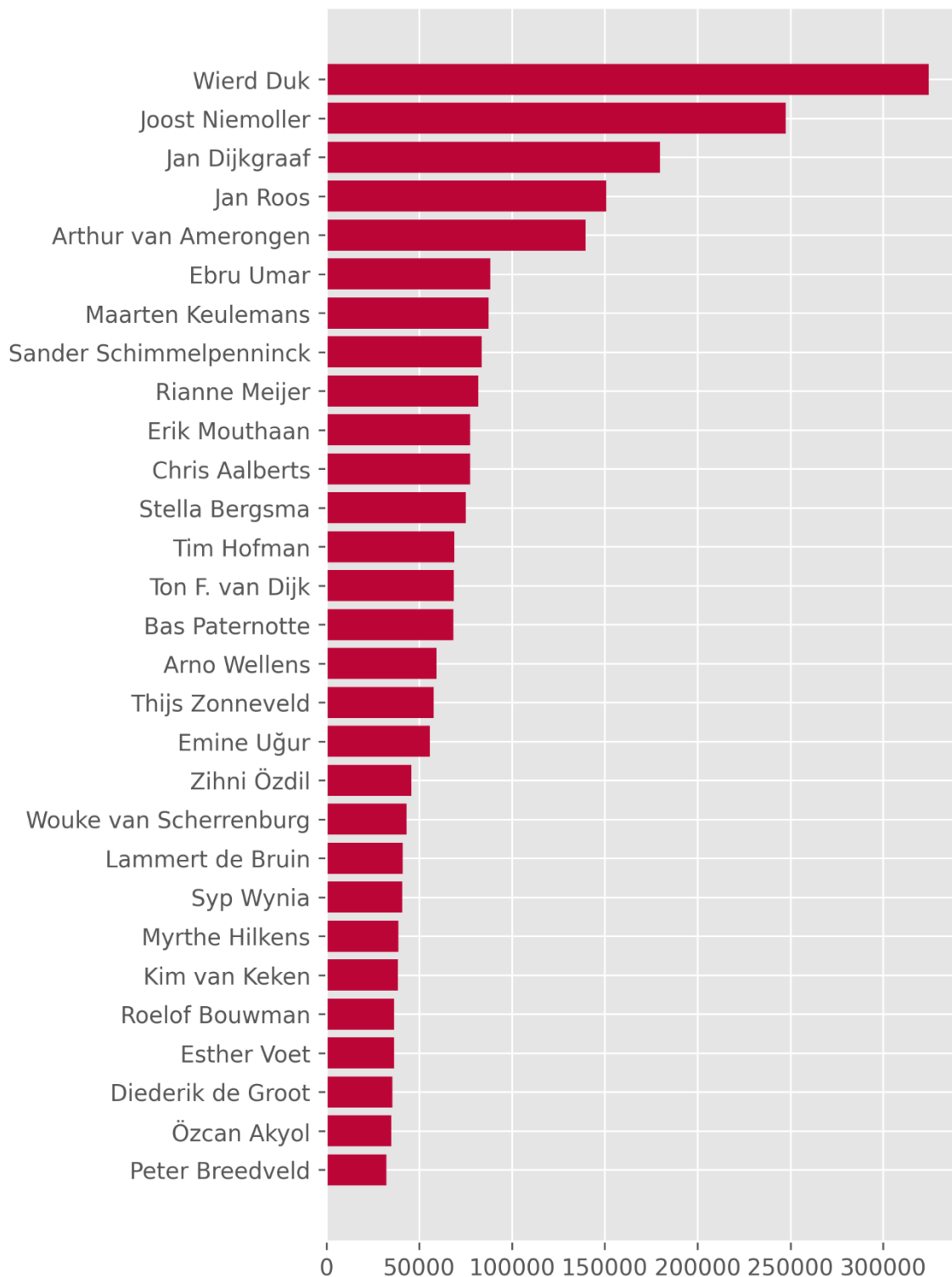
Figuur 4 Aantal Twitterreacties op Nederlandse journalisten – uitgesplitst naar geslacht

4.1 Algemeen beeld van de journalistieke Twittersfeer

Figuur 4 toont de aantallen door ons verzamelde berichten die de journalisten samen ontvingen tussen januari 2021 en juni 2022. Het merendeel van de tweets, dat schommelt rond de 250.000 tweets per maand, bevat reacties op mannelijke journalisten (77%). Kijkend naar welke journalisten de meeste tweets ontvingen (figuur 5), vallen twee zaken in het bijzonder op. Allereerst is de verdeling van tweets aan journalisten behoorlijk scheef. Ongeveer 80% van de berichten is gericht aan 8% van de journalisten, hetgeen laat zien dat de Nederlandse journalistieke Twittersfeer zich voor een belangrijk deel concentreert rond een select aantal dominante stemmen. De vijf meest vernoemde journalisten ontvangen samen zelfs ruim 20% van de tweets. Tegelijkertijd zien we in de lijst een uiteenlopend palet aan journalisten en publicisten met verschillende achtergronden, stemmen en rollen terugkomen (man/vrouw/anders, leeftijd, migratieachtergrond, politieke signatuur, expertisegebied etc.). In de volgende secties zullen we zien dat deze verscheidenheid in rollen en posities ook maakt dat online haat in de tijdlijnen van journalisten een diffuus karakter heeft.

Figuur 5 Journalisten met de meeste reacties op Twitter

4.2 Analysestrategie

Om enig inzicht te krijgen in de richting en dynamiek van online geweld en agressie tegen Nederlandse journalisten hebben we in dit onderzoek eenzelfde onderzoeksmethodologie gehanteerd als vergelijkbare studies naar haatdragende (ook wel ‘abusive’ of ‘toxic’) content op Twitter (Delisle et al., 2019) door gebruik te maken van een annotatieschema aan de hand waarvan Twitterberichten zijn ingedeeld in een van de volgende vier categorieën:

1. **Haatdragend – ongericht:** het bevestigen van negatieve stereotypen die niet noodzakelijkerwijs betrekking hebben op de identiteit of de persoonlijke levenssfeer van de betreffende journalist. Ook het uitschelden van iemand anders dan de journalist valt hieronder.
2. **Haatdragend – gericht:** het bevestigen van negatieve stereotypen die betrekking hebben op de identiteit of de persoonlijke levenssfeer van de aangesproken journalist. Ook het uitschelden van een journalist valt hieronder.
3. **Bedreigend:** een directe bedreiging voor de journalist, diens gezin, privacy of privéleven.
4. **Niets:** geen van bovenstaande categorieën.

In dit onderzoek hebben twee onderzoekers onafhankelijk van elkaar een (gestratificeerde) willekeurige steekproef van ruim 24.000 Twitterberichten (0,5% van het totale aantal tweets) handmatig gelabeld. Het percentage overeenstemming tussen de codeurs bedroeg 96%, waarbij de meeste verschillen terug te voeren zijn op twijfels over de richting van de tweet. Belangrijk om voorts te vermelden is dat de te classificeren tweets in lijn met eerdere studies eerst zijn geanonimiseerd door de *handles* van de journalisten en andere gebruikers te vervangen door respectievelijk '@journalist' en '@gebruiker'. De handmatig gelabelde berichten zijn vervolgens gebruikt om een computermodel te trainen waarmee we voor circa 1 miljoen ongeziene tweets hebben geprobeerd te voorspellen of een bericht haatdragende content bevat.²¹

Het subjectieve en interpretatieve karakter van het coderingsproces maakte dat het van tijd tot tijd lastig was om vast te stellen of een tweet al dan niet haatdragend is. Negatieve, onvriendelijke, denigrerende, grove of haatdragende berichten zijn in de praktijk soms lastig van elkaar te onderscheiden. Het ontbreken van de context van tweets maakte bovendien dat het niet altijd duidelijk was of de berichten betrekking hadden op de aangesproken journalist of op derden. Zonder context valt uit een reactie zoals '@journalist kotswijf' bijvoorbeeld niet af te leiden op wie het seksisme en schelden precies betrekking heeft. Twijfelgevallen hebben we terughoudend gecodeerd, in dit geval als 'haatdragend – ongericht'. Gedurende het coderingsproces hebben we meerdere kalibratiesessies gehouden waarin gereflecteerd werd op het proces en de definitieve labels werden vastgesteld. Voor de computer-geassisteerde analyse hebben we bovendien, in lijn met andere onderzoeken, geen onderscheid kunnen maken tussen haatdragende (gericht dan wel ongericht) en agressieve/bedreigende tweets. De resultaten van de modelmatige classificatie hebben dus betrekking op de brede waaier aan haatdragende content.

4.3 Hoeveel haatdragende tweets ontvangen Nederlandse journalisten?

Met de uitkomsten van andere studies naar haatdragende tweets gericht aan bijvoorbeeld journalisten en politici in het achterhoofd (Saris & Van de Ven, 2021), viel ons gedurende het proces van coderen en kalibreren allereerst op dat het overgrote deel van alle reacties tamelijk alledaagse communicatie tussen journalisten en hun volgers en lezers betreft. Van felicitatie- of condoleancewensen tot discussies over voetbaluitslagen, corona of de politiek; de meerderheid van de geanalyseerde tweets bevatte een kleurrijke, soms grappige, soms onvriendelijke, mengeling van

²¹ Het computermodel (robbert-dutch-base-toxic-comments) behaalde tijdens cross-validatie een gemiddelde F1-score van .7. Het aantal *false positives* en *false negatives* was daarbij in balans, hetgeen betekent dat het computermodel met een in het veld aanvaardbare nauwkeurigheid wel/niet als zodanig gecodeerde haatdragende tweets van elkaar kan onderscheiden. Uit figuur 6 blijkt daarnaast dat modelmatige en handmatige schattingen vrij dicht bij elkaar liggen.

trivialiteiten en meer inhoudelijke discussies. Een deel van deze niet-haatdragende berichten van journalisten bevatte daarnaast sporen van zogenaamd ‘complotdenken’, verwijzend naar bijvoorbeeld theorieën over Klaus Schwab, het WEF en de ‘Great Reset’. Veel verschillende journalisten, zo bleek ook uit de gesprekken die wij voerden met diverse journalisten (zie hoofdstuk 5), ontvingen in de door ons onderzochte periode dergelijke reacties.

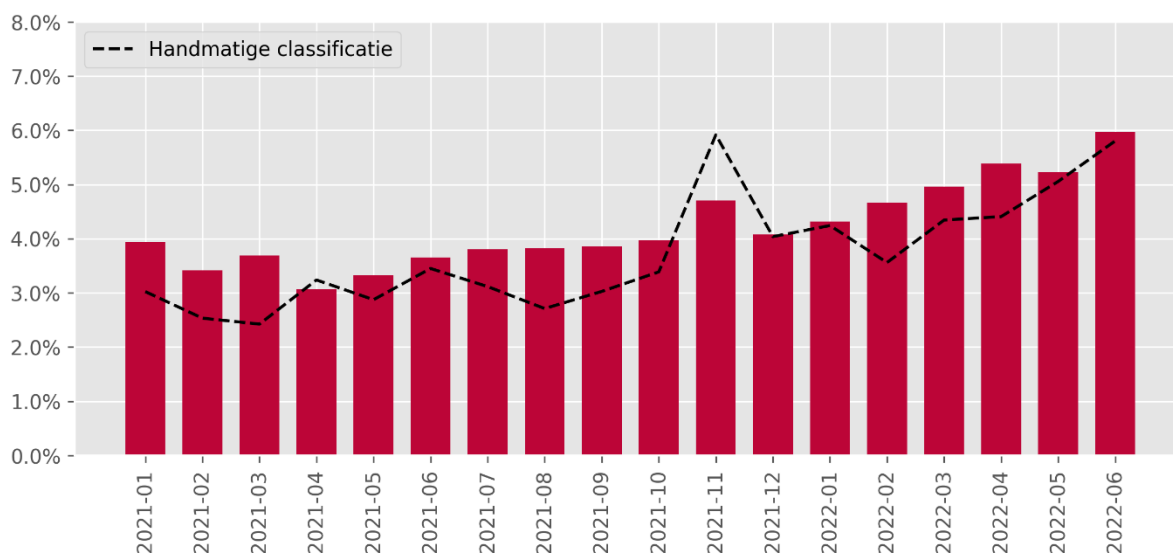
Voor bijna vijf op de honderd berichten geldt dat deze als haatdragend (in brede zin) zijn aangemerkt. Dat wil zeggen dat zij ofwel duidelijk gericht waren aan de vermelde journalist, ofwel op andere personen of groepen die uitgesloten werden of aangesproken werden op stereotypische aspecten van hun sociale identiteiten. De aantallen die wij in dit onderzoek vinden, hoewel waarschijnlijk een onderschatting van de totale circulerende online haat, zijn daarmee iets lager dan de eerder aangehaalde vergelijkbare studies door Amnesty International en *De Groene Amsterdammer* laten zien. Daarnaast blijkt uit onze analyse dat mannelijke journalisten gemiddeld iets meer (1 procentpunt) haatdragende tweets ontvangen dan vrouwelijke journalisten, hetgeen, gelet op de dominantie van mannelijke stemmen in de journalistieke Twittersfeer, niet onverklaarbaar is. Tweets met een overduidelijk bedreigend karakter kwamen we overigens nauwelijks tegen tijdens de handmatige coderingsfase. Mogelijk zijn deze tweets verwijderd voor we ze hebben kunnen downloaden via de Twitter API, maar het lijkt erop dat dergelijke berichten journalisten eerder via andere, minder openbare kanalen bereiken (Twitter Direct Message, WhatsApp, Facebook Messenger, e-mail).

Omwillen van de gevoeligheid van de materie kiezen we er bewust voor om de aantallen en percentages haatdragende berichten niet (gerangschikt) per journalist te presenteren. De grote verschillen in het totale aantal Twitterreacties per journalist maken voorts dat elke uitsnede, bijvoorbeeld absoluut of relatief, een ander beeld oplevert. Ook het vergelijken van subgroepen journalisten was, vanwege de grote diversiteit aan journalisten in onze selectie (in termen van rollen, posities en achtergronden), niet goed mogelijk. Tegelijkertijd wordt uit de vergelijking van de verschillende uitsneden die we hebben bekeken duidelijk dat online haat een diffuse richting heeft, wat maakt dat het een probleem is waar vrijwel alle journalisten op enigerlei wijze mee in aanraking komen.

Opvallend is dat zich, zo werd al tijdens het coderingsproces duidelijk, geen eenduidige patronen aftekenden in de richting en dynamiek van online haat. Dat wil zeggen dat wij geen sterke *kwantitatieve* aanwijzingen vonden voor het bestaan van grote verschillen tussen groepen, bijvoorbeeld tussen mannelijke en vrouwelijke journalisten. Over de gehele linie lijken journalisten met uiteenlopende rollen, identiteiten en volgersaantallen berichten te ontvangen die zowel door ons als de computer-geassisteerde annotaties als haatdragend zijn aangemerkt. De met deze studie vergelijkbare onderzoeken door *De Groene Amsterdammer* en Amnesty International, hoewel alleen gericht op vrouwelijke politici en journalisten, geven eenzelfde diffuus beeld (Delisle et al., 2019; Saris & Van de Ven, 2021). Online haat is een meer algemeen probleem dat, afhankelijk van de specifieke personen of groepen waarop het zich richt, verschillende *kwantitatieve* verschijningsvormen aanneemt. Zo worden vrouwelijke journalisten bijvoorbeeld eerder seksistisch benaderd, terwijl journalisten van kleur veelal met racistische stereotyperingen te maken hebben. Oudere journalisten krijgen daarentegen vaak haatdragende reacties waarin verwezen wordt naar hun leeftijd. Journalisten met meerdere kwetsbare sociale identiteiten, bijvoorbeeld vrouwen met een migratieachtergrond, zijn niet zelden het slachtoffer van een stapeling van vormen van online haat. De hiernavolgende sectie,

waarin uiteenlopende vormen van online haat besproken worden, is illustratief voor het feit dat zowel de richting als de vorm van haatdragende tweets sterk uiteenloopt.

Figuur 6 Modelmatige schatting van het percentage haatdragende tweets per maand (januari 2021-juni 2022)

Ten slotte zien we in figuur 6 het relatieve aantal haatdragende tweets afgezet in de tijd. Zowel de handmatige als modelmatige classificatie vertoont eenzelfde patroon en duidt op een voorzichtige toename van het aantal haatdragende tweets in de periode tussen januari 2021 en juni 2022. In veel van de online haat herkenden we de reflectie van de maatschappelijke spanningen rondom polariserende thema's die elkaar in deze periode opvolgden, in het bijzonder de coronapandemie, boerenprotesten en de oorlog in Oekraïne. Een blik op de haatdragende reacties uit november 2021 bijvoorbeeld (tabel 2) – een opmerkelijke uitschieter in de grafiek – laat zien dat veel als haatdragend aangemerkte tweets uit die maand over coronagerelateerde onderwerpen gingen. Vaak waren het de journalisten zelf, van verschillende pluimage, die het hier moesten ontgelden vanwege hun (ingebeelde) standpunten, maar ook andere groepen en personen, denk aan politici, wetenschappers en bestuurders, waren het mikpunt van online haat.

Tabel 2 Voorbeelden van coronagerelateerde online haat (november 2021)

Onderwerp	Gericht	Ongericht
Corona	@journalist Ach man hou toch op met je 2 of 3 G allemaal fokking bullshit. Gewoon geen toegangsbewijzen , weg met die nazishit.	@journalist De enkele egoïstische rotzak verpest de sfeer voor een groot deel van de bevolking. Laten we gewoon eens naar de wetenschap luisteren en gewoon vaccineren!
	@journalist Vals mens. Je durft niet eens ongevacineerden te zeggen. 🤡	@journalist Veel moslims trouwens die willen zich ook niet laten vaccineren, gekken!

	@journalist De enige vaccinatieplicht die er zou moeten komen is voor euthanasie. Om de wereld van debielen als jij af te helpen. prutskut	@journalist De zgn anti Covid injecties zijn een 2-3-4-5 staps genocide traject! Het grote plaatje van “elite psychopaten” wordt uitgevoerd door alle WEF 🇺🇸! Hugo en Mark horen daarbij...
--	--	---

4.4 Welke vormen neemt online haat aan?

Daar waar een haatdragende tweet duidelijk geadresseerd was aan de vermelde journalist, had het schelden of gebruik van stereotypingen vaak betrekking op uiteenlopende aspecten van diens (sociale) identiteit. Naast haatdragende berichten met daarin meer algemene of generieke scheldwoorden had een substantieel deel van de online haat dus betrekking op bijvoorbeeld de leeftijd van de aangesproken journalist, diens religieuze overtuigingen, geslacht/gender, uiteenlopende lichamelijke eigenschappen, politieke kleur of het beroep als journalist. Niet elk bericht is even grof of hatelijk en subjectiviteit speelt, naast ervaringen van sociale kwetsbaarheid, een belangrijke rol in de interpretatie en weging van de ernst van online haat alsook specifieke vormen daarvan. Dit zullen we ook terugzien in hoofdstuk 5, waarin de ervaringen van journalisten besproken worden.

Tabel 3 bevat 32 uiteenlopende voorbeelden van haatdragende reacties op journalisten, en biedt daarnaast een inkijk in de veelvoorkomende categorieën waarop online haat betrekking heeft. Naast de meer ‘generieke’ categorieën van haatdragende tweets die we ook in andere studies tegenkwamen (denk aan seksisme, racisme, validisme, *ageisme*, en eventueel een stapeling daarvan), geldt voor journalisten in het bijzonder dat een deel van de online haat betrekking heeft op hun (ter discussie gestelde) journalistieke integriteit, neutraliteit of competentie (‘hoernalist’, ‘staatspropaganda’, ‘graaier’). Het is vooral in deze categorie tweets dat we sentimenten terugzagen die verbonden zijn aan de bredere maatschappelijke ontwikkelingen waarover we in hoofdstuk 1 schreven, en waar de problematiek van geweld tegen journalisten dus overgaat in wantrouwen jegens overheidsinstanties en andere publieke instituties. Deze specifieke vorm van online haat richt zich op journalisten zowel ter linker- als rechterzijde van het politieke spectrum.

Tabel 3 Voorbeelden haatdragende tweets aan journalisten

Categorie	Gericht	Ongericht
Lichaam	@journalist Volgevreten dier ben je	@journalist @gebruiker jouw hypocrisie, die zo groot is als jij klein
	@journalist Kind ga poepen..dikzak.	@journalist Laten we die walvis terugrollen naar zee en die sex offender aan een schandpaal nagelen
Leeftijd	@journalist Zei een seniele oude man.....	@journalist @gebruiker @gebruiker is een oude fossiel en een gore leugenaar 🤡

	@journalist Smerig oud boomertje. Wordt het niet eens tijd voor het bejaardenhuis?	@journalist @gebruiker Ik ben niet eens gevaccineerd. Stelletje kut boomers. En dan krijg ik ook nog eens de Delta variant.
Ras & etniciteit	@journalist Ga lekker terug naar Turkije, daar is vast alles beter!	@journalist Dit is gewoon 'zap de neger' voor domme volwassenen...
	@journalist Pleur lekker op naar je eigen land. Graaier	@journalist Het zoveelste bewijs dat exoten (negers; marokkanen; turken; somaliërs etc.) niet in Nederland thuis horen.
Religie	@journalist ik vind jou echt een walgelijke gristenhont	@journalist En laat Judas Segers en zijn gristen gekkies er maar inzakken.
	@journalist En dat gaat ook voor jou op. Deugmoslima	@journalist Die moslims laten zo wel hun ware aard zien... stelletje lafaards!!!
Politieke voorkeur	@journalist De linkse zure ouwe kut heeft gesproken!	@journalist Dat een volgevreten, megalomane klimaatidoot, die ons allemaal in zijn marxistische ijzeren greep wil houden met een idioot, miljarden verslindend plan waarvan hij de naam heeft gejat en dat wij met z'n allen moeten betalen is mij 'n doorn in 't oog. STOP deze misdadiger!
	@journalist Ik block jou wel. Hoef ik jouw fascistoïde gezeik met dat Hollandse gelijkhebberige ondertoontje niet meer te zien.	@journalist @gebruiker Islam is het allergrootste complot, met mohammed de kinderneuker
Geslacht	@journalist Want de holocaust was ook van de ene dag op de andere. Infantiel mens, ga toch koken.	@journalist @gebruiker 🤔🤔 wetenschappelijke studies. Ach meissie toch wat ben je toch ver heen. Hoe kun je nou zo simpel leven
	@journalist Triest zuur meisje ben je	@journalist @gebruiker Treiste rukker ben je dan....
Journalistiek	@journalist Flicker toch eens op met die gekochte propaganda, peen en uien kop van je!!	@journalist @gebruiker @gebruiker Jij bent serieus de slechte journalist OOIT jij probeert cloud te pakken op andere mensen terwijl je letterlijk niks weet over crypto. En waar xpose mee bezig is. Lelijke vieze vetzak
	@journalist Ze kunnen beter jullie, hoernalisten, allemaal ontslaan, werkend voor de staatspropagandazenders.....	@journalist @gebruiker @gebruiker Je lulde gewoon wat uit je nek zoals de meeste journalisten doen. Een nemen het je niet kwalijk. We hebben liever dat jij het zegt als iemand met z'n volle verstand

Overig	@journalist Volgens mij ben jijzelf aan de drugs, hallucinerende wel te verstaan. Al die onzin en onwaarheden die je uitkraamt zijn te zit voor woorden	@journalist @gebruiker @gebruiker is een pedo en een trol joh, laat lekker lullen!
	@journalist Joh, wat ben jij dom!	@journalist Een klimaat zonder die klimaatdrammers van D66, dus zonder Rubberen Robbie en heks Kaag.

Zoals eerder in de analysestrategie omschreven, waren niet alle haatdragende reacties op journalisten ook direct gericht aan de journalist in kwestie, bijvoorbeeld omdat het reacties op de reacties betreft waarin andere personen of groepen aangesproken of uitgescholden worden. In deze gevallen zorgde het ontbreken van de context waarbinnen Twitterconversaties plaatsvonden ervoor dat we terughoudend zijn geweest in het aanmerken van deze tweets als ‘haatdragend – gericht’. We hebben ervoor gekozen deze tweets wel onderdeel te laten uitmaken van de analyse, omdat ze ons een meer algemeen beeld geven van wat er zich in de tijdlijnen van journalisten afspeelt. Als zodanig geeft de analyse ons een inkijk in het bredere problematische online klimaat waarbinnen journalisten op Twitter opereren.

Ook voor de bredere categorie haatdragende berichten (die dus als ongericht zijn aangeduid) geldt dat het karakter van online haat vaak diffuus is. In meer ongerichte haatdragende berichten aan journalisten krijgen veel verschillende personen en groepen ‘ervan langs’. Bovendien geldt dat ook de dynamiek van online haat verschilt van geval tot geval, dat wil zeggen van meer instemmende doch haatdragende reacties op een bericht van een journalist, tot haatdragende reacties waaruit blijkt dat de opsteller van de Twitterreactie het juist niet eens is met de journalist. In algemene zin kunnen we stellen dat het deel van de online haat dat gericht is op andere personen of groepen, vaak dezelfde linguïstische vormen aanneemt als de duidelijk aan journalisten gerichte haatdragende tweets. Dat wil zeggen dat langs dezelfde stereotyperingen of scheldwoorden individuen of groepen publiekelijk aangevallen worden. Opvallend is bovendien dat een deel van de haat in deze categorie zich expliciet richt op politici zoals Mark Rutte en Sigrid Kaag, maar bijvoorbeeld ook Joe Biden en Donald Trump. Hier zien we dan ook de reflectie terug van het eerder beschreven wantrouwen richting de overheid en, in het verlengde daarvan, meer traditionele journalistieke organisaties onder sommige groepen Nederlanders.

Specifiek voor de tweets die gingen over politici, en dan vooral in de reacties die betrekking hadden op Sigrid Kaag, zagen wij veel overeenkomsten met het eerder aangehaalde onderzoek door *De Groene Amsterdammer*, bijvoorbeeld als het gaat om het gebruik van specifieke seksistische omschrijvingen (‘heks’, ‘bezem’). Hoewel vrouwelijke journalisten als zodanig niet meer haatdragende reacties lijken te ontvangen, is het vooral in reacties op reacties dat bijvoorbeeld seksisme, maar ook racisme, welig tiert.

4.5 Conclusie

Sociale media zijn in het voorbije decennium een steeds belangrijkere plek gaan innemen in het journalistieke landschap. Veel Nederlandse journalisten zijn dan ook actief (geweest) op Twitter, een platform waar journalisten op een laagdrempelige manier kunnen interacteren met hun publieken. In

toenemende mate bestaan er echter ook zorgen over de rol van dergelijke platforms in de verharding en polarisatie van het publieke debat rondom actuele maatschappelijke thema's. Eerder onderzoek toonde aan dat een substantieel deel (10%) van de online communicatie richting bijvoorbeeld vrouwelijke politici op Twitter een haatdragend karakter heeft (Saris & Van de Ven, 2021). Uit onderhavig onderzoek, waarin we circa 1 miljoen tweets aan Nederlandse journalisten hebben geanalyseerd, blijkt dat, hoewel gemiddeld waarschijnlijk in iets mindere mate dan politici, online haat een probleem is dat ook veel journalisten van verschillende pluimage persoonlijk raakt. Daarbij moet worden aangetekend dat het overgrote deel van de berichten, hoewel niet altijd even vriendelijk, niet haatdragend was. Daarnaast waren ook niet alle haatdragende tweets direct gericht aan de aangesproken journalist. Voor de online haat die zich nadrukkelijk op de journalisten in kwestie richtte, geldt dat afhankelijk van specifieke aspecten van de identiteit van de aangesproken journalist online haat steeds andere vormen aanneemt, denk aan seksisme, racisme, *fatshaming*, *ageisme* et cetera. Deze brede analyse van online haat maakt tevens dat wij geen duidelijke kwantitatieve verschillen tussen groepen vonden in de hoeveelheid haat die zij ontvangen, iets waar andere onderzoeken naar bijvoorbeeld geweld tegen vrouwelijke journalisten en politici op hintten. Online haat heeft een sterk subjectief karakter en de weging van de ernst van specifieke vormen ervan, bijvoorbeeld *ageisme* versus racisme, is een subjectieve (morele) aangelegenheid die mede wordt ingegeven door ervaren kwetsbaarheid.

Naast de constatering dat veel verschillende journalisten op enigerlei wijze persoonlijk in aanraking komen met online haat, zagen we in veel van de Twitterberichten een breder wantrouwen jegens de journalistiek als instituut, maar ook de politiek, weerspiegeld. De door ons onderzochte tweets zijn allemaal verstuurd in maatschappelijk gezien roerige tijden, in het bijzonder tijdens de coronapandemie. Dergelijke maatschappelijke spanningen zagen we dan ook veelvuldig en nadrukkelijk gereflecteerd in de communicatie richting journalisten die, en dat geldt voor journalisten van links tot rechts van het politieke spectrum, niet zelden gezien werden als verlengstuk van de zittende politiek, bijvoorbeeld wanneer zij zich uitspraken voor vaccinatie (blijkens betichtingen van bijvoorbeeld *'fake news'* of *'mainstream media'*). Niet alleen de persoon van de journalist, met diens particuliere overtuigingen en identiteiten, maar ook de beroepsgroep als zodanig, is dus regelmatig het mikpunt van online agressieve bejegening. In het hiernavolgende hoofdstuk staan de ervaringen van journalisten met vormen van geweld centraal, waarbij de vraag hoe journalisten online bedreigingen en haat ervaren, en hoe zij daarmee omgaan, eveneens aan bod komt.

Hoofdstuk 5 Een beeld van het gepercipieerde en ervaren geweld tegen journalisten

5.1 Een indruk van de ervaringen en percepties van journalisten

In dit hoofdstuk gaan we in op de ervaringen en percepties van journalisten met betrekking tot geweld en agressie in brede zin. Zoals aangegeven in de introductie hebben we in totaal met 28 respondenten gesproken over hun ervaringen met en visies op geweld en agressie tegen journalisten. Daaruit komt over het algemeen een zeer gevarieerd beeld naar voren over de mate en het type van geweld waar journalisten mee te maken hebben en hoe ze daarmee omgaan. In het navolgende zal eerst een brede schets worden gegeven van de aard en omvang van het (gepercipieerde) geweld door de door ons gesproken journalisten. Daarna wordt ingegaan op de wijze waarop respondenten om zijn gegaan met het geweld en de agressie, en of zij dit hebben gemeld. Tot slot gaan we in op de impact die het geweld heeft op de journalisten en in hoeverre zij hun gedrag daarop hebben aangepast. We sluiten af met een conclusie.

Bij het selecteren van respondenten hebben wij onder andere geput uit de data die zijn verzameld in het kader van de Twitter- en media-analyse, maar we hebben ook verschillende journalisten benaderd die daar niet in voorkwamen. Omdat wij vooral geïnteresseerd waren in de ervaringen van verschillende typen journalisten die (enige) ervaring hebben met geweld en agressie, geven de interviews geen representatief beeld van de mate waarin alle Nederlandse journalisten (al dan niet) te maken hebben met geweld. Het doel van de interviews was om een rijk beeld te verkrijgen van de ervaringen en percepties van een gevarieerde groep van journalisten, wat betreft het type journalisten en ook qua achtergrondkenmerken. Bij het benaderen van respondenten hebben wij getracht een zo breed mogelijk palet aan journalisten te includeren in onze sample. Daarbij streefden wij onder andere naar diversiteit in type journalist op het gebied van online versus fysieke verslaggeving, includeerden we zowel lokale als nationale journalisten, en verder benaderden we journalisten die vallen onder de categorieën: foto/camerajournalisten, columnisten, sportverslaggevers, verslaggevers van evenementen en demonstraties, politiek verslaggevers en misdaadverslaggevers. Ook hebben we in het bijzonder enkele respondenten gesproken die schrijven over polariserende thema's. Dit alles omdat vanuit eerder onderzoek naar voren komt dat deze verschillende typen journalisten met relatief veel (gevarieerde vormen van) geweld, agressie en bedreiging te maken krijgen. Om een gevarieerd beeld te krijgen hebben we ook journalisten/publicisten die worden geassocieerd met verschillende politieke stromingen (voor zover bekend) geïnterviewd. Wat betreft persoonskenmerken zorgden wij in ieder geval voor variatie in gender en etniciteit.

In totaal hebben we 47 personen benaderd om mee te werken aan een interview. Niet iedereen was bereid om mee te werken aan ons onderzoek. Redenen die werden gegeven om niet mee te willen werken waren vooral: geen tijd en te weinig geweld/agressie hebben meegemaakt. Sommige journalisten reageerden simpelweg niet op onze (herhaalde) verzoeken om mee te werken.

Uiteindelijk hebben we in totaal 28 interviews gehouden, waarvan vijf met hoofdredacteuren (allen met een journalistieke achtergrond), 21 met (foto/camera) journalisten, publicisten en columnisten en twee met vertegenwoordigers vanuit de branche. In bijlage 3 is een overzicht opgenomen van de algemene kenmerken van de geïnterviewde respondenten.

De interviews werden gehouden op basis van anonimiteit. Het betrof semigestructureerde interviews, die werden gehouden aan de hand van een topic list. Onderwerpen die aan de orde kwamen waren: de visie van de respondent op geweld en agressie tegen journalisten, eigen ervaringen met geweld, ervaringen van collega-journalisten en gedachten over mogelijke beleidsmaatregelen. De topic list die is gebruikt, is te vinden in bijlage 4. Respondenten hebben vooraf ingestemd met een door ons opgesteld *informed consent*-formulier. De eerste interviews werden zo veel mogelijk afgenomen door twee onderzoekers om van elkaar te leren en te zorgen dat we op één lijn zaten (dit betrof vier interviews). Daarna werden de interviews telkens door één onderzoeker gehouden. De interviews duurden tussen de 45 en 90 minuten, meestal duurde een interview ruim een uur. Afhankelijk van de wensen, bereikbaarheid en beschikbaarheid van respondenten werden de interviews online (via Zoom of Teams) of fysiek afgenomen. In totaal zijn zestien interviews fysiek afgenomen en twaalf digitaal. De fysieke interviews vonden plaats op de Erasmus Universiteit, op de werkplek van de respondent of in een café. De interviews zijn verbatim uitgewerkt en vervolgens gecodeerd en geanalyseerd waarbij gebruikgemaakt is van het programma Atlas.ti.

5.2 Percepties van de aard en omvang van geweld tegen journalisten

Zoals in hoofdstuk 1 al werd aangegeven, is ‘geweld’ een diffuus begrip en kunnen er heel verschillende ideeën bestaan over wanneer er sprake is van geweld. In deze paragraaf bespreken wij hoe de door ons geïnterviewde journalisten aankijken tegen de aard van en omgang met geweld en agressie en de ontwikkelingen daarin.

5.2.1. Variatie in ervaringen met, en perceptie van, geweld

Uit de interviews komt naar voren dat de mate waarin respondenten ervaring hebben met geweld en agressie, erg verschilt. We hebben verschillende journalisten gesproken die ervaring hadden met serieuze vormen van geweld of bedreigingen (we hebben hen ook deels daarop geselecteerd). Sommige van de journalisten hadden zelfs onder politietoezicht gestaan of moesten onderduiken. Ook spraken we journalisten die klappen hadden gekregen of van wie spullen waren vernield. Daarnaast werden ook enkele bijzondere vormen van geweld of intimidatie genoemd, zoals het aanspannen van juridische procedures en doxing. We spraken echter ook journalisten die niet of nauwelijks ervaringen hadden met geweld. Al bij het benaderen van respondenten waren er verschillende journalisten die aangaven geen of nauwelijks ervaring met geweld of agressie te hebben en daarom geen interesse te hebben om mee te werken aan een interview. Een van de journalisten die volgens de analyse uit het voorgaande hoofdstuk de meeste haatdragende tweets ontving, mailde ons bijvoorbeeld dat hij tijdens zijn journalistieke loopbaan eigenlijk nooit geconfronteerd was met geweld en alleen vijftien jaar terug een keer een online doodsbedreiging ontving. De mate waarin journalisten met geweld te maken krijgen en de vorm van het geweld is daarnaast in belangrijke mate afhankelijk van wat voor type journalist het betreft en binnen welke context de journalist het journalistieke werk uitvoert. In hoofdstuk 6 maken we daarom een onderscheid tussen vier contexten waarin geweld voorkomt en beschrijven we voor iedere context de specifieke dynamiek die daar speelt.

Uit de interviews wordt verder duidelijk dat in hoeverre respondenten geweld en agressie ervaren, en in welke mate zij dit als een probleem zien, mede afhangt van hun perceptie van wat onder geweld (en agressie) dient te worden verstaan. Sommigen lijken vooral fysiek geweld als problematische vorm van geweld te duiden, anderen deelden veel bredere ervaringen met ons van (be)dreiging en onprettige bejegening. Er was ook een journalist (R05) die van alle ervaringen vooral het ‘gecanceled’ worden door de beroepsgroep als meer problematisch zag. Vooral wat betreft (online) bedreiging en

bejegening bestaan grote verschillen in hoe journalisten daar tegenaan kijken. Een journalist die aangeeft een vrij dikke huid te hebben zegt bijvoorbeeld: ‘Toen kreeg ik dus (...) dingen te horen van: “als we je tegenkomen dan snijden we je ballen eraf”. Ja dat vond ik echt ... ik vond het hilarisch eerlijk gezegd’ (R28). De meeste journalisten bagatelliseren de ernst en impact enigszins, maar aan de andere kant geeft een groot aantal van hen aan dat het ‘onder de huid gaat zitten’.

Daarbij geven verschillende respondenten aan dat het – nu en dan – ontstaan van agressie en onvrede onder het publiek er ook wel een beetje bij hoort. ‘Kijk, ik teken daarvoor’, zegt een van de journalisten. Als een journalist met een camera bij een incident aankomt of een onderzoeks- of misdadjournalist onbekende info over iemand bekendmaakt, dan vinden verschillende respondenten het niet heel gek dat dit enige mate van agressie oproept.

Zo geeft een journalist aan:

‘Wat het belangrijkste is, en dat begrijp ik zelf ook, dat is de emotionele reactie van mensen vooral bij incidenten als branden of ongelukken. Als iemand er zelf bij betrokken is en jij komt daar heel zichtbaar als pers aanzetten dan kun je weleens wat agressie verwachten. Het gebeurt niet altijd. Maar mensen zitten niet op een journalist te wachten. Je hebt de brandweer, ambulance en politie en iedereen die doet wat zinvols en de journalist zit daar dan wat foto’s te maken en maakt er een verhaaltje van. Bij dergelijke acute situaties begrijp ik heel goed dat mensen agressief kunnen worden.’ (R10)

Een misdadjournalist zegt: ‘Twitter is vervelend, maar je deelt ook klappen uit als journalist, dus ik vind ook je moet ook kunnen incasseren’ (R12). Dat betekent nog niet dat de journalisten het geweld goedkeuren, maar in sommige situaties kunnen ze wel begrijpen dat hun komst of hun publicatie weerstand oproept. Als het geweld minder uit directe emotie voortkomt en een duurzamer karakter aanneemt, vinden journalisten dit lastiger te begrijpen en keuren ze het gedrag ook sterker af.

Daarnaast blijkt dat veel journalisten te maken krijgen met situaties waarin er een potentiële dreiging van geweld is, zoals ook al naar voren kwam uit de PersVeilig-meldingen (zie paragraaf 3.2.1). Zo geeft een journalist aan:

‘Ik heb zelf nooit echt dingen meegemaakt. Nooit krassen op mijn auto of stenen door het raam, dat soort dingen heb ik allemaal niet meegemaakt, maar je weet dat het er is. Dat het iets is om rekening mee te houden. Zeker op het moment dat hele volksstammen roepen: die [naam journalist] deugt niet. Dat er altijd een gek kan zitten die dat wel serieus neemt en dat gaat doen. Ik ben me daar altijd wel van bewust, dus dat soort dingen.’ (R13)

Een aanzienlijk deel van de geïnterviewde journalisten noemt hier voorbeelden van. Dergelijke dreigende situaties waarin (uiteindelijk) geen geweld is gebruikt, maar journalisten wel vreesden dat er mogelijk geweld zou kunnen worden gebruikt, kunnen net zo veel impact hebben op journalisten als daadwerkelijke incidenten, vooral als deze situaties regelmatig voorkomen. Op straat speelt dit bijvoorbeeld bij grote evenementen waar groepen deelnemers zich agressief gedragen. De agressie hoeft dan (nog) niet direct tegen de journalist gericht te zijn, maar de journalist heeft wel het idee dat de situatie zo kan omslaan. Ook kleinere signalen, zoals door een groep mensen worden omsingeld of een stroom aan kritische vragen krijgen, kunnen er – in een bepaalde context – voor zorgen dat journalisten zich onveilig voelen.

Wat betreft online agressie is het soms niet de zozeer de inhoud van een enkel bericht dat ervoor zorgt dat journalisten zich onveilig of onprettig voelen, maar meer de veelheid aan (negatief geladen) berichten. Een politiek verslaggever geeft een voorbeeld van wat de betreffende journalist meemaakte:

‘Ik weet niet wat voor krachten er loskwamen in de mensheid. Alles, mail, Twitter, Facebook, alle sociale media werden een soort van overstroming van haatberichten. De ene nog absurder dan de andere (...) Het ding is dan, ga je het dan allemaal lezen? Het is heel heftig als er zo’n storm over je heen komt. Vraag maar aan [naam collega], die jongen is voor zijn leven lang getraumatiseerd.’ (R08)

Daarnaast worden bedreigingen soms op een vrij subtiele manier geuit, waardoor ze wellicht niet de strafrechtelijke toets doorstaan (of respondenten dat verwachten), maar wel als bedreigend worden ervaren. Bijvoorbeeld als in een bepaalde vijandige setting iemand aangeeft dat hij weleens bij de journalist ‘op de koffie zal komen’. Daarbij speelt ook een rol of respondenten het idee hebben dat degene die de bedreigingen uit, dit ook echt in de praktijk zou kunnen brengen. Een journalist legt uit:

‘Je vraagt je af wie zijn al deze mensen? Ik weet niet wie ze zijn en wat gebeurt er als ik ze echt tegenkom... Het gaat misschien niet gebeuren, maar het houdt je ook wel bezig.’ (R27)

Verschillende respondenten geven aan dat ze daar, op een of andere manier, een soort inschatting van proberen te maken. In het bijzonder als bedreigingen vanuit het criminele milieu komen, worden deze serieus genomen, bij haatberichten en bedreiging via Twitter is dat minder. Vaak is het echter een probleem dat de ernst van een dreiging relatief moeilijk in te schatten is. Voor sommige journalisten is het per definitie voorzichtig opereren. Zo gaven enkele misdaadjournalisten aan dat zij zich permanent bewust zijn van de mogelijke gewelddadige reacties die hun werk kan oproepen, ook zonder dat ze concrete signalen ontvangen. Voor andere journalisten is ook potentiële dreiging met geweld een zeldzaamheid.

5.2.2 Beeldvorming van geweld en agressie

Het veiligheidsgevoel van journalisten wordt ook beïnvloed door wat zij in hun directe omgeving en via de media horen over geweld en agressie tegen collega’s. Als men hoort dat collega-journalisten (met name degenen die vergelijkbaar werk doen) daadwerkelijk met geweld te maken hebben gehad, kan dat de angst voeden dat de journalisten zelf ook in situaties kunnen komen waarin dat het geval is (zie ook Lewis et al., 2020). Een respondent noemt in dit kader de moord op Peter R. de Vries:

‘De moord op Peter R. de Vries was wel het dieptepunt. Dit was voor mij wel een wake-up call. Daarvoor dacht ik dat het allemaal wel meeviel, maar toen dacht ik: je loopt echt gevaar als je over bepaalde thema’s schrijft.’ (R20)

Net als in het vorige hoofdstuk zien we dat de moord op Peter R. de Vries door een deel van de respondenten wordt geïnterpreteerd als geweld tegen een journalist, terwijl dit eerder verband lijkt te hebben met zijn werkzaamheden als vertrouwenspersoon voor de kroongetuige in het Marengo-proces. Andere journalisten noemen onder andere de moord op misdaadblogger Martin Kok en de aanslagen op *De Telegraaf* als incidenten die voor hen de ernst van de problematiek duidelijk maakten. Zeker als journalisten al situaties hebben meegemaakt waarin ze een dreiging van geweld voelden, kan berichtgeving hun gevoelens daarover versterken.

Tegelijkertijd geven sommige journalisten ook aan dat ze zich deels niet herkennen in de berichtgeving. Zo geeft een journalist aan, als reactie op wat een van de onderzoekers meldde over de uitkomsten van het I&O-onderzoek naar agressie tegen journalisten:

'Je [refereert aan de interviewer; red.] begon ook te zeggen dat acht op de tien journalisten in aanraking komt met agressie en geweld. Ik ben heel benieuwd naar die definitie daarvan, want volgens mij val ik er ook onder, maar ik voel mij niet agressief bejegend.' (R13)

Wat bijzonder is aan geweld tegen journalisten, is dat zijzelf onderdeel uitmaken van het probleem waarover zij mogelijk berichten (zie ook paragraaf 3.1.2). Zo hebben we de journalisten gevraagd of de incidenten die zij benoemden in het interview, ook door de media zijn opgepakt en of zij het gevoel hebben dat er veel (en recentelijk wellicht meer) over geweld tegen de beroepsgroep wordt geschreven. Uit de interviews kwam naar voren dat een aantal spraakmakende geweldsincidenten in belangrijke mate de beeldvorming lijkt te bepalen (zie daarvoor onder meer de voorbeelden genoemd in de inleiding). Verschillende geweldsincidenten die ook uit de media-analyse naar voren kwamen, worden veelvuldig genoemd in de interviews, en als wij vroegen wie we absoluut nog meer zouden moeten interviewen, dan werden een aantal namen steeds opnieuw genoemd. Het lijkt er dus op dat deze bekende incidenten de perceptie van journalisten op geweldgebruik tegen de beroepsgroep beïnvloeden. Ook geven verschillende respondenten aan dat met de komst van PersVeilig er toegenomen aandacht is voor het thema. Het zijn echter niet alleen deze 'mediagenieke' incidenten die het beeld bepalen. Regelmatig worden in de interviews ook andere, minder bekende, incidenten genoemd die hebben plaatsgevonden bij directe collega's.

Daarnaast is het interessant dat in de interviews ook verschillende malen geweldsincidenten worden genoemd (zowel uit eigen ervaring als van naaste collega's) die niet in het nieuws zijn gekomen, terwijl het soms wel nieuwswaardige incidenten leken. In een deel van de gevallen was dat een bewuste strategie. Door geen aandacht aan, met name, bedreigingen te besteden wil men het geweld de kop in drukken en laten zien dat men zich niet geïntimideerd voelt. In andere gevallen waren er andere redenen (bijvoorbeeld de traumatische ervaring) waarom men niet met het incident naar buiten wilde treden.

Het beeld dat in de media naar voren komt over geweld en agressie tegen journalisten, is dus niet helemaal representatief voor wat er daadwerkelijk gaande is, doordat enerzijds bepaalde incidenten buiten het nieuws blijven en anderzijds bepaalde incidenten buitenproportioneel veel aandacht krijgen.

5.2.3. Bredere ontwikkelingen en trends

In de interviews hebben we ook aan de orde gesteld in hoeverre er sprake zou zijn van een toename van geweld tegen journalisten en of er bepaalde trends te herkennen zijn in het geweld en hoe dit zich de afgelopen decennia heeft ontwikkeld. Een aantal respondenten (zowel een misdaadjournalist, als een columnist en een hoofdredacteur) geven voorbeelden van geweldsincidenten en bedreiging van journalisten die ook al decennia geleden plaatsvonden. Hierbij nuanceren zij het idee dat er per definitie sprake is van een toename aan geweld. Een aanzienlijke groep respondenten heeft echter het idee dat er sprake is van een verhard klimaat, waarin er meer wantrouwen, en mogelijk ook agressie, wordt geuit tegen journalisten. Respondenten wijzen daarbij op verschillende ontwikkelingen die geweld en agressie aanwakkeren.

Allereerst is een veelgenoemd thema dat er sprake zou zijn van een toegenomen wantrouwen in de overheid en dat de journalistiek in toenemende mate gezien wordt als een verlengstuk van de gevestigde orde. Bredere onvrede onder burgers zou zich dan ook uiten door agressie tegen journalisten. In het bijzonder de publieke omroep zou daar in toenemende mate doelwit van zijn. Het geweld of de agressie is dan gericht tegen de journalist als zijnde een vertegenwoordiger van (een bepaalde hoek van) de journalistiek. Journalisten worden dan uitgemaakt voor: ‘nepnieuwsverspreider’ of er wordt gezegd ‘je zult de boel wel gaan verdraaien’ (aldus R18) of ‘jullie zenden fake news uit’ (R14). Dergelijke tweets zagen wij ook voorbijkomen in onze analyse van Twitterberichten (zie paragraaf 4.4). Een journalist meent: ‘Bepaalde groepen zien ons wel als doorgeefluik van het kabinet, of als standaard links terwijl je probeert uit te leggen dat je alle geluiden wil laten horen en hoor en wederhoor’ (R06). Dat de NOS zich gedwongen voelde om logo’s van haar satellietwagens af te halen, wordt door verschillende respondenten als tekenend genoemd. De coronacrisis wordt door verschillende journalisten aangehaald als een dieptepunt waarin er in het bijzonder veel onvrede was onder burgers, die zich deels uitte in agressie tegen journalisten. Voor sommige media was dat een reden om niet zonder meer journalisten naar coronademonstraties te sturen (zie meer over geweld en agressie in de context van demonstraties in paragraaf 6.2).

Verschillende respondenten wijzen erop dat de vijandige houding ten opzichte van journalisten onder andere wordt aangewakkerd door de manier waarop journalisten worden afgeschilderd door bepaalde politici. Het begon bij president Trump, die het had over ‘fake news’, maar ook verschillende Nederlandse politici dragen hier volgens de respondenten aan bij door journalisten te beschrijven als ‘tuig van de richel’ of ‘riooljournalist’. Hiermee wordt volgens sommige respondenten een klimaat gecreëerd waarin het geaccepteerd is om journalisten aan te vallen. Ook van journalisten zelf die elkaar (online) de maat nemen, wordt gezegd hier een bijdrage aan te leveren. Daarnaast is er een respondent die aangeeft door eigen collega’s te worden gecancelled omdat de journalist zogenaamd dingen zou schrijven die volgens de mainstream media niet zouden deugen. Deze journalist en ook enkele anderen wijzen erop dat er een toegenomen maatschappelijke gevoeligheid is die ertoe leidt dat journalisten en columnisten die zich kritisch uiten op bepaalde thema’s, met agressie te maken krijgen. Hier lijkt ook sprake te zijn van een zekere polarisatie. Journalisten ter linkerkant van het politieke spectrum geven aan agressie te ervaren uit (extreem)rechtse hoek, er wordt dan gesproken over ‘wappies’, terwijl journalisten ter rechterzijde aangeven vanuit linkse hoek agressie te ervaren, door zogenoemde ‘wokies’. Deze verscheidenheid aan ervaringen met en opvattingen over (online) geweld zagen we ook terug in de analyse van Twitterberichten van Nederlandse journalisten (hoofdstuk 4).

Een veelgenoemde bijkomende omstandigheid die er volgens journalisten voor zorgt dat zij meer te maken krijgen met agressie en haat, is de opkomst van sociale media, die de drempel om kritiek te uiten verlagen (zie daarover ook paragraaf 1.3.1). Een journalist beschrijft de ontwikkeling op dit gebied als volgt:

‘Toen dachten we “weet je wat, dan moeten we ook allemaal op de persoon benaderbaar zijn” en dus overall kwam onze e-mail en iedereen moest Twitter en iedereen moest Facebook. Iedereen moest een merkje op zichzelf worden, personal branding of zoiets. En opeens was iedereen dus benaderbaar, vanuit het idee dan kunnen we heel veel getipt worden. Maar dat heeft wel met zich meegebracht dat iedereen die het niet met ons eens was en vroeger eens zin had om een brief te sturen naar de brievenredactie, die kon ons ook toen meteen bereiken.

(...) Je hebt niet eens meer een computer nodig. (...) Beetje bij beetje werd alles makkelijker en nu kan het gewoon vanaf je telefoon. Als je mij op televisie ziet en het staat je niet aan, dan pak je gewoon je telefoon en je opent Twitter of iets dergelijks en je stuurt gewoon: “hé vuile nazi, met je lelijke hoofd”. En je doet je telefoon weer weg en je gaat weer televisie kijken.’ (R03)

Daarnaast wordt ook genoemd dat het internet voor bubbels zorgt en ervoor kan zorgen dat gelijkgestemden in hun denkbeelden worden gesterkt.

5.3 Omgang met geweld

Nu duidelijk is geworden dat de percepties van en ervaringen met geweld uiteenlopen, zal het niet verbazen dat de door ons geïnterviewde journalisten ook op heel verschillende manieren reageren op het ervaren geweld. Sommige journalisten zijn tijdens hun werkzaamheden heel bewust bezig met de dreiging van geweld, voor andere speelt dit veel meer op de achtergrond. Tijdens de interviews waren er verschillende journalisten die in eerste instantie zeiden hun gedrag niet af te stemmen op mogelijke incidenten, maar verderop in het gesprek bleek dan regelmatig dat zij zich in sommige omstandigheden toch bewust waren van de dreiging van geweld en agressie en dat ze zich daardoor anders gedroegen (bijvoorbeeld door persoonsgegevens te beschermen of bepaalde situaties uit de weg te gaan).

Verschillende journalisten geven aan dat zij weleens, of zelfs regelmatig, reageren op bepaalde agressieve of bedreigende berichten die ze ontvangen. Ze lijken dit deels uit interesse of soms uit boosheid te doen, maar sommigen gebruiken het ook als een soort strategie om ‘de angel eruit te halen’. Regelmatig blijkt dat de verstuurder helemaal niet verwacht had een reactie te krijgen en soms bleek het inderdaad de agressie weg te nemen. Zo blijkt bijvoorbeeld uit het voorbeeld van een journalist:

‘Scheldmails beantwoord ik vrijwel altijd, als ik tijd heb hè. (...). En eigenlijk wat je dan ziet is (...) De helft van de tijd krijg je dan een reactie terug die veel milder en genuanceerder is, en waar je wel als uitgangspunt een discussie over kan hebben. Omdat mensen dan pas zien dat ze niet een mail sturen naar een robot of een geautomatiseerd account, maar dat er gewoon aan de andere kant net zo goed een mens zit. Dus ja, ik doe het daarom wel. Ook omdat ik het grappig vind om te zien hoe dat uitwerkt. En ja, het gebeurt dan echt regelmatig dat je dan vervolgens wel een goed gesprek hebt, en dat je wel een standpunt kunt uitwisselen.’ (R28)

Twee andere respondenten geven aan dat ze ook bij een confrontatie op straat de discussie zijn aangegaan of een tegenreactie gaven. Weer andere respondenten geven aan dat ze in het verleden wel reageerden op berichten, maar dat ze ermee zijn gestopt omdat het weinig opleverde en/of te veel negatieve energie kostte.

Wat betreft de omgang met online uitingen van haat (vooral via Twitter) speelt voor journalisten dat zij het aan de ene kant een waardevol professioneel platform vinden, maar dat het aan de andere kant veel haat tegen hen genereert. Op de vraag of een journalist die veel haat over zich heen krijgt weleens overwogen heeft om te stoppen met Twitter, zegt de journalist:

‘Ik heb honderdduizend keer overwogen om te stoppen, maar ten eerste zitten er heel veel leuke en waardevolle mensen op twitter. Ik heb vrienden opgedaan op twitter. Ik weet heel veel over activisme en wat er in de activistische hoek allemaal speelt dankzij twitter. Ik kan

buitenlandse journalisten en wetenschappers makkelijk volgen en benaderen dankzij twitter en ik heb meer dan 20.000 volgers. Dat is toch een vorm van bedrijfskapitaal. Heel nuchter gezegd, levert het soms gewoon klussen op omdat mensen willen dan bijvoorbeeld dat ik een lezing geef of een column schrijf omdat ik daar dan ook over ga twitteren en dat levert hun weer extra kliks, views en aandacht op. Dat is de reden dat ik telkens besluit om soms met frisse tegenzin toch te blijven.’ (R01)

Deze dynamiek zorgt ervoor dat de meeste journalisten niet helemaal stoppen met het gebruik van Twitter. Bijna alle journalisten die we spraken, hadden een Twitteraccount waarop ze (enigszins) actief waren. Bovenstaande journalist geeft wel aan regelmatig accounts te blokkeren. Er zijn meer journalisten die dat doen. Hoewel er ook journalisten zijn die dat zo veel mogelijk proberen te vermijden.

Sommige journalisten geven ook aan dat ze hun plaatsingsgedrag hebben aangepast. Ze plaatsen alleen nog ‘feitelijke’ berichten en proberen zich verre te houden van normatieve discussies. Een politiek verslaggever licht toe:

‘Ik lees Twitter wel omdat het voor mijn werk een interessant medium is om te zien hoe bijvoorbeeld achterbannen van politieke partijen zich daarop wapenen. Of hoe politici zich daarop uiten. Ik houd het beroepsmatig in de gaten maar zelf zend ik alleen. Ik lees geen comments meer en reageer ook nooit op iemand. Ik heb geen zin om me daar in een discussie te storten. Op andere sociale media, die zijn over het algemeen wat vriendelijker. Daar reageer ik ook als mensen iets zeggen (...). Maar Twitter vind ik echt een open riool geworden.’ (R08)

Verschillende journalisten geven ook aan bepaalde veiligheidsmaatregelen te nemen. Daarover is meer te lezen in hoofdstuk 7.

5.4 Impact van het geweld

Ervaringen met geweld kunnen in verschillende mate en op verschillende manieren impact hebben op het persoonlijke leven van de journalist en zijn professionele uitoefening van het beroep. In deze paragraaf zetten we dit uiteen, waarbij we een onderscheid maken tussen persoonlijke impact en impact op de beroepsuitoefening.

5.4.1 Persoonlijke impact

Dat geweld verschillend wordt ervaren, leidt er ook toe dat de impact op journalisten verschilt. Zoals al naar voren kwam in paragraaf 5.2.1, bagatelliseren sommige journalisten het geweld en soms ook de gevolgen ervan. Ook noemen enkele respondenten dat er een zekere ‘normalisatie’ plaatsvindt als je veel met agressie te maken krijgt. Verschillende journalisten geven aan dat met name online agressie hen niet (meer) zoveel doet. Echter, als ze hier langer over doorpraten, komt regelmatig naar voren dat de incidenten die journalisten beschrijven, meer impact op hen hebben gehad dan ze in eerste instantie aangaven. In zoverre was het interview soms ook confronterend voor de respondent.

Voor een aantal personen die wij spraken, was de fysieke impact heel direct doordat zij verwondingen opliepen door een mishandeling. Verschillende journalisten melden daarnaast meer langdurige klachten zoals stress of niet lekker in je vel zitten. Een paar journalisten gaven ook aan dat de stress uiteindelijk tot fysieke klachten leidde. Daarnaast geven een aantal journalisten aan dat ze meer op hun hoede zijn geraakt of achterdochtiger zijn geworden. Twee journalisten die wij hebben geïnterviewd, hebben hulp gezocht bij een coach of psycholoog. Een ander geeft aan

ontspanningscursussen te zijn gaan volgen en weer een ander is juist op een vechtsport gegaan. Een enkele keer werd door respondenten genoemd dat ze zich afvroegen of dit het wel waard is en dat ze hadden overwogen te stoppen met het werk als journalist.

Daarnaast kan omgang met dreiging met geweld (verregaande) gevolgen hebben voor het dagelijks leven van journalisten. Voor sommige journalisten beperkt dit zich tot voorzichtigheid in het delen van persoonsgegevens en in het contact met bepaalde personen in bepaalde situaties. Maar we spraken ook meerdere journalisten die door acute dreiging extra politiebeveiliging kregen en/of (een tijd) van woning moesten wisselen. Voor deze journalisten hadden de veiligheidsmaatregelen grote impact op hun eigen leven en ook op dat van hun omgeving.

De impact op hun directe omgeving (partner, kinderen en ouders) wordt door meerdere respondenten aangekaart. Ze geven aan zich verantwoordelijk te voelen voor de veiligheid van het gezin en het raakt hen als hun partner zich onveilig voelt. Verschillende journalisten benoemen dat de gevolgen voor hun omgeving beïnvloeden hoe ze omgaan met dreiging en agressie.

5.4.2 Impact op uitoefening van het beroep

Uit de interviews komt verder naar voren dat veel journalisten worstelen met het dilemma dat ze het – aan de ene kant – belangrijk vinden bepaald nieuws of opinies te delen met het publiek en dat ze vooral niet willen zwichten voor druk die op hen wordt uitgeoefend, maar dat ze – aan de andere kant – niet willen dat zijzelf en anderen gevaar lopen. Welke afwegingen ze daarin maken, verschilt per journalist. Zo geeft een journalist die te maken had met ernstige bedreigingen aan:

‘Het heeft me nooit beïnvloed in mijn werkzaamheden. Het heeft me altijd strijdbaarder gemaakt om door te gaan waar ik mee bezig ben. Kijk, je doet ergens verslag van waar iemand het niet mee eens is en dat probeert hij dan met geweld en intimidatie de kop in te drukken, daar kan ik toch kwaad om worden. Dat maakt mij dan alleen maar strijdbaarder om nog meer op zo’n persoon of groep te zitten zeg maar. (...) Als ik mij laat intimideren en het beïnvloedt mijn werk, dan moet ik ermee stoppen. Dan kan ik niet meer zuiver mijn werk doen en dan houdt het op.’ (R25)

Een andere journalist staat daar echter iets anders in, zeker als het ook de veiligheid van derden betreft:

‘Maar ik heb voor mezelf besloten: als mens wil ik dat niet doen. Ik kan wel journalist zijn en nieuws opschrijven maar als mens wilde ik in dit geval geen onschuldig persoon extra in gevaar brengen alleen maar voor een stukje.’ (R06)

Doorgaans gaat het echter niet zozeer om zwart-witvragen als: publiceer ik wel of niet of ga ik ergens wel of niet heen, zo legden respondenten uit. Het gaat meer om de vragen als: op welke manier breng ik iets, welke informatie gebruik ik en in hoeverre breng ik mezelf in gevaarlijke situaties om (beeld)materiaal te verzamelen. Een misdaadjournalist legt uit:

‘Bepaalde journalisten in de misdaadjournalistiek hebben het over: wij zwijgen nooit. Volgens mij is dat ook niet helemaal het verhaal. Tussen zwijgen en gewoon alles opschrijven zit natuurlijk ook een gebied. Daar denk je wel over na als je over criminelen schrijft bijvoorbeeld. Hoe je dat doet.’ (R02)

Als bedreigingen ervoor zorgen dat journalisten zorgvuldiger te werk gaan en extra checken dat, bijvoorbeeld, de meest actuele versie van de juiste versie wordt gepubliceerd met een accurate kop, dan zou dat zelfs als iets positiefs gezien kunnen worden, noemt een enkeling. Echter, het probleem is dat de grens tussen zorgvuldigheid en censuur moeilijk te leggen is. Een respondent licht toe:

‘Laat ik het zo zeggen: het is bij mij weten niet dat we het verhaal wilden maken en dat er toen iemand kwam die met zijn armen stond te zwaaien, toen werden we bang en hebben we het niet gemaakt. Zo een op een gebeurt het niet, maar wat wel op de loer ligt, is dat je een beeld niet hebt en daar wordt het wel een minder goed tv-verhaal mee. Dat is het grote risico. Ik geloof niet dat het er zozeer in zit dat redacties zeggen van: “ze zijn daar zo boos, we maken het maar niet”. Maar wel dat je door zo’n ingrijpend iets niet draait waardoor je het verhaal minder goed kan maken. Dat is ook problematisch.’ (R09)

Daarnaast kan een bredere sfeer van agressie of dreiging ook tot gevolg hebben dat journalisten bepaalde onderwerpen liever mijden. Zo geeft een journalist die regelmatig polariserende thema’s behandelt aan dat hij naar aanleiding van eerdere ervaringen bepaalde onderwerpen mijdt. Over collega’s die zich professioneel gezien met de politieke partij Forum van Democratie bezighouden, zegt hij: ‘Ja, zij denken ook tien keer na voordat ze iets doen. Dat je denkt straks sta ik weer op hun kanaal en krijg ik weer al die klote wappies achter me aan. Ja, dat wil ik niet’ (R27).

Met betrekking tot de beroepsuitoefening is opvallend dat verschillende journalisten de eigen rol van journalist noemen in het creëren van een vijandig klimaat. Ze geven aan dat ze vinden dat sommige van hun collega’s het er ook een beetje naar maken door zich op een bepaalde manier te gedragen of te uiten. Verschillende journalisten geven aan dat door een andere opstelling op straat en door bewuster na te denken over hoe je bepaalde informatie brengt, je een deel van de onvrede wellicht ook kunt wegnemen. Dat is ook iets wat je moet ontwikkelen, volgens een journalist. Hij legt uit:

‘Bij zedenzaken – is misschien een gek voorbeeld, maar het schiet me zo even te binnen – wat ik vroeger weleens deed, is daar toch wat details in gebruiken en dat vond ik op dat moment belangrijk, omdat dan kon je de ernst van de zaak goed vatten. Dat was mijn idee. Eigenlijk pas nadat ik best wel wat mensen heb gesproken rondom zo’n slachtoffer – hè, die spraken me dan weleens aan via Facebook of in de rechtszaal en zeiden van ‘joh, hoe kan je dat nou doen, zo gedetailleerd’. En dan dacht ik: ja, ik snap wel dat jij er zo in staat, maar ik heb een journalistieke afweging gemaakt. En beetje bij beetje ben ik zo gaan kijken van kan ik de ernst van de zaak ook goed neerzetten zonder die hele vieze details. En naar mijn smaak is dat op een goed moment gelukt en toen kreeg ik ook niet meer het commentaar (...) Je kunt daar wel halsstarrig in blijven volhouden dat je een journalistieke afweging hebt gemaakt, maar zou het ook op een andere manier kunnen. De impact van het verhaal dat stond er nog steeds, maar je had niet meer dat daar mensen zo kwaad of gevoelig van werden. En ik denk dat je dan journalistiek niks of weinig hebt ingeleverd.’ (R03)

Ook een andere respondent benadrukt het belang van zorgvuldige verslaglegging:

‘Het is ook wel belangrijk dat dat [het schrijven van moeilijke verhalen; red.] op een goede manier gebeurt. (...) We moeten onszelf niet te zielig gaan vinden. Dat vind ik wel belangrijk. Dat vergroot, denk ik, de kloof en het wantrouwen dat er nu al is. In hun ogen bevestigt dat wat ze ergens al dachten: het zijn teringlijers. Soms is dat onvermijdelijk omdat het verhaal gewoon klopt, maar ik denk dat als je dat nog meer op de spits gaat drijven dan vergroot je juist. Het is heel belangrijk dat we dat op een goede manier doen. En niet meteen dat gebied groter maken tussen ons en mensen die boos worden. Dat vergroot de problemen en de bron waar dit allemaal uit voortkomt.’ (R02)

5.5 Melden van geweldsincidenten

Uit eerdere studies naar geweld onder Nederlandse journalisten (Odekerken & Brenninkmeijer, 2017; Van Hal & Klein Kranenburg, 2021) kwam naar voren dat de aangiftebereidheid laag is (zie ook paragraaf 2.4). Uit de interviews die wij hielden, komt eveneens naar voren dat in lang niet alle gemelde incidenten de journalist aangifte had gedaan bij de politie. Iets vaker werd een incident gemeld bij de werk- of opdrachtgever, maar ook dat gebeurde niet altijd. Er spelen verschillende zaken die ervoor zorgen dat niet alle incidenten worden gemeld.

5.5.1 Meldingsbereidheid

Allereerst bestaan er – zoals vermeld in paragraaf 5.1 – verschillende percepties van wat onder geweld verstaan moet worden en wanneer dit meldenswaardig is. Vrij veel van de incidenten die in de interviews worden genoemd, betreffen situaties waarin het – in ieder geval in de perceptie van de respondenten – maar de vraag is of het aangiftewaardig is. Het kan zijn dat het vooral om dreigende situaties gaat, maar dat er (nog) geen daadwerkelijk geweld heeft plaatsgevonden. Het kan ook zijn dat de verbale of schriftelijke uitingen wel haatdragend of intimiderend zijn, maar niet direct onder de strafrechtelijke definitie van bedreiging lijken te vallen. In deze gevallen is het niet zo verwonderlijk dat er geen aangifte is gedaan bij de politie. Dergelijke situaties worden soms wel gemeld bij de hoofdredactie en bij PersVeilig. Een hoofdredacteur die we spraken, legt uit hoe zij de afweging om al dan niet te melden maken:

‘Als iemand schrijft “ik zou willen dat je doodging” dat is natuurlijk geen dreigement. Dan doen we geen aangifte bij de politie, maar dat laat ik wel melden bij PersVeilig. Je moet kijken of het juridisch haalbaar is. Als in een Facebookgroep het adres van de verslaggever wordt genoemd en er gesproken wordt over langsgaan met trekkers, dan gaan we naar de politie en PersVeilig. Ik vind het ook heel belangrijk hoe de verslaggever zichzelf erbij voelt. Ik wil eigenlijk dat we alles bij PersVeilig melden. (...) Alles wat toch een beetje intimiderend is of niet door de beugel kan, melden we. Bij alles wat een concrete bedreiging bevat, doen we aangifte. Dat doen we niet zo vaak hoor. Dat valt mee.’ (R04)

Er blijken echter ook verschillende drempels te bestaan die journalisten ervan weerhouden om incidenten te melden die mogelijk wel aangiftewaardig zijn. Een eerste punt dat door respondenten wordt aangedragen, is dat het emotioneel belastend kan zijn om aangifte te doen, omdat dit betekent dat alles opnieuw wordt opgerakeld. Sommige hoofdredacties monitoren daarom de sociale media van hun verslaggevers en doen namens hen aangifte. Dat zou ook als voordeel hebben dat het privéadres van de journalist dan niet in de aangifte staat en daarmee niet bij de verdachte terecht kan komen. Echter, enkele respondenten geven aan dat de politie daarna alsnog bij hen komt aankloppen – vaak maanden later – om het verhaal te verifiëren. Dergelijke negatieve ervaringen met eerdere aangiftes (zie meer hieronder) kunnen een drempel opwerpen om een nieuw incident te melden. Bij

dreigingen uit het criminele milieu kan men vrezen voor repercussies en kan de drempel om te melden daarom hoog zijn. Door aangifte te doen “ben je als journalist per definitie niet neutraal meer. Dan word je onderdeel van een “jou tegen mij”” (R12). Een laatste punt dat wordt genoemd, is dat sommige journalisten zich niet moeilijk willen opstellen ten opzichte van de werkgever of opdrachtgever omdat ze vrezen dat dit gevolgen kan hebben voor hun positie. Een journalist (R12) geeft bijvoorbeeld aan dat er een bezuinigingsronde gaande was bij zijn werk en dat hij dacht: ‘Ja, als ik te veel laat merken dat ik ... moeite met functioneren heb, dan lig ik er straks ook uit.’

Hoewel verschillende geweldsincidenten nog niet worden gemeld, kwam uit de interviews ook naar voren dat een aanzienlijke groep journalisten het belang van het doen van een melding inziet. Een journalist zegt hierover in het kader van een aangifte die ze deed:

‘Ik vind het belangrijk dat er aangifte wordt gedaan, want ik vind het belangrijk dat het in de statistieken terugkomt. Aan de andere kant weet ik ook dat er doorgaans niet veel mee gebeurt. Ik ben er niet achteraan gegaan. Daar ging het mij ook niet om: dat die mensen vervolgd worden of zo. Maar het gaat me er wel om dat als het gebeurt en als het echt over de schreef gaat ... dat zeg ik ook altijd tegen andere journalisten die hierom vragen of ermee te maken hebben: doe aangifte.’ (R08)

Ook geven enkele journalisten aan dat er sprake is van een toegenomen bewustzijn van het probleem, waardoor het meer op het vizier staat bij journalisten en er daarom mogelijk meer wordt gemeld, zowel bij de werkgever als bij PersVeilig en de politie. De hoofdredacteurs en eigenaren van fotopersbureaus die wij interviewden, gaven allen ook aan dat zij aangifte doen belangrijk vinden en hun werknemers daartoe aansporen en/of namens hen aangifte doen. Ook geven verschillende respondenten aan dat ze het belangrijk vinden om melding te maken bij PersVeilig, omdat het incident dan in de statistieken wordt meegenomen.

5.5.2 De afwikkeling van meldingen

De ervaringen van respondenten met de afwikkeling van meldingen en het proces van aangifte doen bij de politie zijn zeer gevarieerd. De meeste journalisten zijn tevreden met hoe de werkgever omgaat met een eventuele melding en met de hulp die hij vervolgens bood. Er zijn echter ook journalisten die zich minder gesteund voelen door hun werkgever of opdrachtgever. Ze hebben het idee dat de hoofdredacties, bijvoorbeeld om commerciële redenen, geweld of bedreiging tegen hun werknemers niet de hoogste prioriteit geven.

Over de omgang met meldingen bij PersVeilig zijn journalisten over het algemeen (zeer) positief. Ze waarderen het luisterend oor en zijn ook blij met de tips die ze ontvangen. Een freelancer zegt hierover:

‘Na mijn mishandeling heeft [contactpersoon PersVeilig] mij tot rust gebracht. Je wilt je ei kwijt, maar niet bij je vriendin of bij je collega’s. Je houdt je toch groot voor hen. Toen ik hem aan de lijn had, knapte ik ineens helemaal. Hij heeft mij geholpen toen. Dat vond ik heel erg fijn. Daar heb ik echt even mijn rust in gevonden. Hij heeft ook het een en ander voor mij uitgezocht. Ik denk dat als ik destijds niet met [contactpersoon] had gepraat, weet ik niet of ik snel uit die negatieve spiraal was gekomen. We mogen heel dankbaar zijn dat zo’n organisatie bestaat.’ (R18)

We hebben behoorlijk veel journalisten gesproken over hun ervaringen met het doen van aangifte bij de politie en de verdere afhandeling van de zaak. Eén hoofdredacteur (R14) die meerdere keren

aangifte heeft gedaan, is positief over de afhandeling ervan en heeft het gevoel dat er tegenwoordig meer prioriteit gegeven wordt aan geweld tegen journalisten. Een heel aantal andere redacteuren en journalisten is aanmerkelijk minder positief over hun ervaring met de politie. Op de vraag aan een andere hoofdredacteur of de redactie aangifte heeft gedaan van enkele incidenten, reageert hij met:

‘Wat ik net schets, dat eigenlijk ondanks dat er is afgesproken dat er altijd aangifte wordt gedaan, in de praktijk wij bij herhaling hebben gemerkt, dat de politie tegen verslaggevers zegt: doen we niet. Terwijl de afspraak is: we doen meteen aangifte, met voorrang. En dat is wel vervelend. Dan krijg je als nieuwsorganisatie en zeker als verslaggever in kwestie het idee: het boeit ze totaal niet. En natuurlijk zegt de politie dat niet om je te pesten, maar omdat ze zoveel werk hebben. Maar het is niet de afspraak. Dan moeten we weleens aan een touwtje trekken zodat het wel gebeurt zoals het hoort. Daar zit mijn zorg.’ (R24)

Deze redacteur en ook een andere journalist geven aan dat ze weleens met de minister hebben gebeld, om toch zaken aan het rollen te krijgen. Voor minder bekende, of invloedrijke, journalisten of redacteuren is het nog lastiger om de politie bereid te krijgen hun aangifte op te nemen en er vervolgens iets mee te doen. Verschillende respondenten delen negatieve ervaringen. Daarbij speelt regelmatig ook de bejegening door de politie een rol. Zo geeft een freelance journalist (R01) aan dat ze steeds ongepland gebeld werd door de politie en dat het niet mogelijk was een belafpraak te maken. Toen het dossier van eigenaar wisselde, gaf de officier van justitie aan dat ze van alle tweets die haar krant voor haar had doorgestuurd, moest aangeven hoe emotioneel belastend ze waren en wat de gevolgen voor haar waren, want ‘bedreiging was een gevoel’.

Ook geven respondenten aan dat het enige dagen duurde voordat ze aangifte konden doen, dat de politie niet op de hoogte was van de PersVeilig-afspraken, en dat ze niet het idee hebben dat het Openbaar Ministerie daadwerkelijk een dubbele strafreis toepast bij geweld tegen journalisten. Verschillende journalisten verbazen zich er ook over dat wanneer ze een aangifte doen met daarbij concrete gegevens over de dader, het toch niet tot een vervolging komt. Een journalist geeft aan een klacht te hebben ingediend op basis van artikel 12 Wetboek van Strafvordering,²² waarna het Openbaar Ministerie alsnog tot vervolging overging.

Het volgende citaat geeft een voorbeeld van wat journalisten zoal ervaren:

‘De politie heeft toen wel onderzoek gedaan, en ik wil niet de politie helemaal afvallen hoor, maar dat wordt dan voor de bühne gedaan. (...) Binnen een aantal weken werd het onderzoek al gesloten, omdat er onvoldoende bewijs was en aanknopingspunten. (...) Toen ben ik zelf een onderzoek gestart met een extern bureau en wij hadden wel binnen een paar dagen de kentekens, namen en rugnummers. En toen heb ik de politie verzocht om ook weer het onderzoek te openen. (...) Toen hebben ze mensen aangehouden eind 2021. Tot op de dag van vandaag is er nog geen besluit genomen of er een vervolging plaatsvindt. En dat is best wel vervelend als je dan hoort vanuit de overheid en de hoofdofficier van “geweld tegen journalisten heeft een hoge prioriteit”. Ja, wij merken er weinig van, moeten wij zeggen.’ (R25)

Hoewel verschillende journalisten aangeven dat zij ook wel begrijpen dat politie en justitie het druk hebben en soms andere prioriteiten stellen, vinden zij het wel moeilijk te rijmen met het officiële beleid waarin is afgesproken dat geweld tegen journalisten prioriteit heeft.

²² Op basis van dit artikel kan een klacht worden ingediend als een belanghebbende het niet eens is met de beslissing van de officier van justitie om niet te vervolgen of een zaak af te doen met een transactie of strafbeschikking.

5.6 Conclusie

De interviews met journalisten tonen aan dat er grote verschillen zijn in wat door journalisten als geweld wordt gezien, wanneer zij dit als een probleem ervaren en hoe daarmee omgegaan wordt of mee zou moeten worden omgegaan. Het is ook duidelijk dat niet alleen concrete ervaringen met geweld bepalen hoe journalisten dit probleem definiëren, maar dat ook verhalen die zij horen van en over collega's van invloed zijn. Daarnaast dragen ook bredere ervaringen met haat en vijandigheid tegen de beroepsgroep bij aan een onprettig en onveilig gevoel bij sommige journalisten. Het is belangrijk om ook deze dynamieken mee te nemen bij het definiëren van de problematiek. Journalisten noemen verder verschillende ontwikkelingen die naar hun idee een verhard journalistiek klimaat hebben aangewakkerd. Er zou sprake zijn van afnemend gezag van de overheid en journalisten worden regelmatig gezien als verlengstuk van de overheid. De coronacrisis wordt daarbij aangehaald als dieptepunt van onvrede onder burgers. Sommige politici, en journalisten zelf, zouden ook bijdragen aan dit klimaat. De opkomst van sociale media wordt door journalisten verder aangekaart als drempelverlagend voor het uiten van agressie.

Er wordt ook verschillend omgegaan met het geweld: sommige journalisten gaan (waar mogelijk) de confrontatie aan, andere proberen dat juist zo veel mogelijk uit de weg te gaan. Ervaringen met geweld en agressie kunnen daarnaast op verschillende manieren impact hebben op het leven van de journalist en de uitoefening van het beroep. Hoewel journalisten vaak in eerste instantie het idee hadden dat de persoonlijke impact redelijk beperkt was, kwamen in de interviews toch verschillende verhalen naar voren waarin er sprake was van een zekere impact. Daarnaast was er ook een groep journalisten die wel een behoorlijke impact meldde, zowel psychisch als in de uitoefening van het dagelijks leven. Dit speelde met name bij serieuze dreiging met geweld. Ook blijkt dat er voor veel journalisten enige impact is op de uitoefening van het beroep. Daarbij noemen journalisten vooral dat ze zorgvuldiger nadenken over de manier waarop ze bepaald nieuws brengen en welke details ze daarbij noemen. Ook bepalen ze zorgvuldig de houding die ze aannemen op straat. Enkele journalisten gaan daarnaast bepaalde onderwerpen of situaties zelfs uit de weg uit vrees voor negatieve reacties of agressie.

Er lijkt onder respondenten een vrij groot bewustzijn te zijn van het belang van het melden van geweldsincidenten. Toch bestaan er verschillende drempels die journalisten ervan weerhouden incidenten te melden bij de werkgever of PersVeilig of om aangifte te doen (de emotionele belasting, angst voor repercussies en vrees dat dit effect heeft op de relatie met de werkgever/opdrachtgever). Ook zijn verschillende respondenten ontevreden over de opname en afwikkeling van hun aangifte. Ze voelen zich niet serieus genomen en onprettig bejegend door de politie.

Hoofdstuk 6 Geweld binnen vier contexten

In de vorige hoofdstukken hebben we een beeld geschetst van geweld tegen journalisten, zowel in termen van de aard, omvang en ontwikkelingen, online vormen van bedreiging en haat en, vervolgens, de ervaringen met geweld en de impact die dit heeft op journalisten. Dit levert een divers beeld op van geweld tegen journalisten, waarbij het type journalistieke werkzaamheden samen lijkt te gaan met bepaalde vormen van geweld en verschillende daders met uiteenlopende motieven. Wanneer we deze bevindingen zouden generaliseren naar alle journalisten, dan ligt miskennis van de aard, omvang en impact van specifieke vormen van geweld tegen bepaalde journalisten op de loer. We doen dan, ietwat cru geformuleerd, de weerbarstige realiteit rondom geweld tegen journalisten zelf geweld aan. Om meer recht te doen aan de diversiteit van de problematiek zoomen we in dit hoofdstuk in op vier ideaaltypische contexten waarbinnen geweld en agressie tegen journalisten plaatsvindt, om zo inzichtelijk te maken dat de aard van geweld samenhangt met de context waarin het werk van de journalist wordt verricht. Per ideaaltypen besteden we aandacht aan de situationele omstandigheden, het type journalist, diens werkzaamheden, het soort geweld, maar ook wat er bekend is over de daders en hun motieven. We behandelen achtereenvolgens de 112- en beeldjournalistiek (paragraaf 6.1), verslaggeving van (sport)evenementen en demonstraties (paragraaf 6.2), online geweld via sociale media (paragraaf 6.3) en, ten slotte, misdaadverslaggeving (paragraaf 6.4) en sluiten af met een conclusie (paragraaf 6.5).

6.1 112- en beeldjournalistiek

Een groep journalisten die relatief veel te maken krijgt met, in het bijzonder fysiek en verbaal, geweld, zijn zogenoemde 112-journalisten²³ en foto- en camerajournalisten. Meer dan 40% van de journalisten in zowel de bestudeerde strafzaken als de PersVeilig-meldingen vallen in deze categorie. Uit het onderzoek van Van Hal en Klein Kranenburg (2021) komt naar voren dat foto- en camerajournalisten de journalisten zijn die het vaakst met dreiging en agressie te maken hebben. Kenmerkend voor deze groep is dat ze een groot deel van hun werk op straat te vinden zijn. Voor 112-journalisten geldt verder dat ze proberen nieuws vast te leggen dat op dat moment nog niet onder de aandacht van een breder publiek is. Het gaat dan onder meer om ongevallen, branden en andere situaties waarin er een gevaarlijke situatie is geweest en vaak slachtoffers zijn gevallen. Doordat de journalisten snel proberen ter plaatse te zijn, komen ze vaak terecht in emotioneel geladen situaties waarin de personen in kwestie regelmatig niet blij zijn met de komst van de journalist. Ook voor foto- en camerajournalisten geldt dat zij door het maken van beelden van soms delicate situaties niet altijd met enthousiasme worden onthaald. De aanwezigheid van een camera zorgt er bovendien voor dat de journalisten herkenbaar zijn als journalist of als fotograaf.

Deze journalisten krijgen daarom ook relatief vaak te maken met fysiek en verbaal geweld dat wordt geuit op straat. Alle geïnterviewde journalisten die dit type werk doen, konden ons verschillende, soms vrij ernstige, voorbeelden noemen van geweld dat werd geuit. Het gaat bijvoorbeeld om een vuistslag krijgen of vernieling van kostbaar materiaal zoals hun camera of statief. Daarnaast geven deze journalisten aan dat ze ook verschillende ervaringen hebben met agressiviteit die niet direct tot

²³ 112-journalisten zijn journalisten die verslag doen van incidenten die binnenkomen bij de 112-meldkamer. Ze worden hiervan op de hoogte gesteld door een zogenoemd persalarm. Minister van Justitie en Veiligheid Yeşilgöz-Zegerius heeft echter aangekondigd deze automatische melding aan journalisten stop te zetten per 1 april 2023.

fysiek geweld leidde, maar bijvoorbeeld wel tot verbaal geweld. Het geweld dat tegen deze journalisten wordt geuit, is vaak te herleiden tot de direct betrokkenen bij het incident: een slachtoffer, dader of anderszins betrokkene die niet wil dat er foto's worden gemaakt. Vaak is er sprake van een emotionele reactie in een acute situatie, maar een enkele journalist is van mening dat hier meer achter kan zitten:

'Dus het zit 'm vaak in – laat ik het zo zeggen, die fietser of die voetganger zal uiteraard niet mopperen dat het offline moet. Die is het slachtoffer en die heeft op dat moment andere dingen aan z'n hoofd, maar degene die het verwijtbare gedrag heeft vertoond – of het nou inderdaad de hennep in z'n bedrijfspand of de aanrijding op de voetgangersoversteekplaats of weet ik veel wat – die willen het offline hebben. Die willen hun eigen fout verbloemen.'

(R17)

De agressie waarmee journalisten ter plaatse worden geconfronteerd, is in veel gevallen specifiek gericht op de persoon van de journalist in kwestie, simpelweg omdat dit degene is die de werkzaamheden uitvoert.

Verschillende journalisten geven aan dat ze de vijandige reactie en soms emotie die wordt geuit door het gebruik van geweld ook wel enigszins kunnen begrijpen. Hoewel ze het geweld niet goedpraten, vinden ze het er, tot op zekere hoogte, ook bij horen. Hier ligt volgens sommige (collega-)journalisten ook een zekere verantwoordelijkheid bij de journalist zelf om niet onnodig beelden te maken die mensen kunnen schaden of zelfs de situatie erger kunnen maken (zie ook paragraaf 5.4.2). Daarom nuanceren sommigen het problematische karakter van dit type geweld enigszins en zullen zij bijvoorbeeld niet direct melding maken van een eenmalig geuite verbale bedreiging.

Aan de andere kant is volgens verschillende respondenten ook juist het veelvoorkomende karakter van het verbale, en soms zelfs fysieke, geweld een reden dat ze dit onder de aandacht willen brengen en dit bijvoorbeeld wel nadrukkelijk melden bij PersVeilig, zoals in hoofdstuk 3 naar voren kwam. Zeker bij fysiek geweld lijkt het erop dat vrijwel altijd aangifte wordt gedaan. Het feit dat in dergelijke zaken het geweld doorgaans relatief gemakkelijk te bewijzen is, zal ongetwijfeld bijdragen aan het vrij grote percentage van dergelijke zaken binnen de bestudeerde strafdossiers. Hoewel veel van het geweld in deze context dus direct op straat plaatsvindt, hebben wij ook enkele voorbeelden gehoord waarin deze journalisten ook na de directe confrontatie op straat nog met geweld te maken kregen. Het gaat dan bijvoorbeeld om daders bij wie de boosheid over de komst van een journalist ter plaatse langer aanhoudt en daarmee ook tot telefonisch of online verbaal geweld leidt. Ook worden online en telefonische bedreigingen geuit door mensen die daarmee de journalisten willen doen afzien van publicatie van bepaalde berichtgeving of beeldmateriaal. Een 112-journalist geeft een voorbeeld:

'Er waren op straat foto's gemaakt, niet eens door mij, maar goed. Hij belde daar boos over van: "ik zie dat ik op een foto sta, dat wil ik niet, die moet offline". Ja, dat recht heb je niet. Je kan het vragen, maar je kan het niet eisen, zeg maar. Dus dan antwoord ik 'm dan ook. En die beste meneer wordt vervolgens boos en die zegt dus van: "ik kom je opzoeken, dat is geen dreigement, dat is een belofte, ik ga uitzoeken waar je woont en weet ik veel wat." (...) Ik snap dat deze meneer misschien ontdaan was door de gebeurtenissen van dat moment, maar hij is wel dagenlang doorgedaan om mij privé te bedreigen.'

(R17)

In enkele gevallen waren de bedreigingen zo ernstig dat er regelmatig overleg plaatsvond met de politie.

Uit de interviews komt verder naar voren dat de omgang van journalisten met de hulpdiensten die ter plaatse zijn, niet altijd positief is. Verschillende 112-journalisten gaven aan dat met name de politie niet altijd zit te wachten op de komst van de journalisten. Dat heeft er enerzijds mee te maken dat ze het werk van de politie en andere hulpdiensten vastleggen en daarmee onder een vergrootglas leggen, en anderzijds dat de komst van journalisten soms de-escalatie in de weg zou kunnen staan. Dit kan leiden tot een moeizame relatie tussen politie en journalisten waarbij journalisten zich niet altijd voldoende beschermd voelen door de politie in dreigende situaties en soms het idee hebben dat hun aangifte, bij daadwerkelijk geweld, niet adequaat wordt behandeld. In de PersVeilig-meldingen kwamen wij daarnaast enkele voorbeelden tegen van incidenten waarbij de bedreiging of het fysieke geweld gepleegd werd door een agent, iemand van de brandweer of een beveiligiger.

De 112- en beeldjournalisten die wij spraken, gaven allemaal aan dat zij verschillende maatregelen troffen om te zorgen dat zij zo min mogelijk doelwit van geweld konden worden. Sommige journalisten gaven aan dat zij door zich minder zichtbaar te maken probeerden minder risico te lopen. Voor veel fotografen en camerajournalisten is dat moeilijker, hoewel ze wel soms bijvoorbeeld bewust zonder al hun grote materiaal op pad gingen. Daarnaast gaven vooral de journalisten die zichzelf identificeerden als 112-journalisten aan dat zij steekwerende vesten dragen. Ook geven verschillende 112- en fotojournalisten aan dat zij recentelijk bodycams hebben aangeschaft. Een respondent licht deze keuze en de context waarin hij de bodycam gebruikt toe:

‘Als ik dadelijk in de auto stap en ik ga ergens naartoe om foto’s te maken dan doe ik dat standaard met een bodycam op. Puur als bewijsmateriaal. En zeker een aantal jaar geleden toen de politie het niet helemaal serieus nam, ook met geweld van omstanders, kon ik met die bodycam aantonen van: “dit zijn de beelden”. (...) Ik werd naar de grond gewerkt omdat de politie vond dat ik daar geen foto’s mocht maken op de openbare weg. En dan kom je op het bureau, en ik ben dan nogal een beetje een oververhit persoon, althans ik ben dan heel duidelijk laat ik het zo zeggen. En de agent had natuurlijk ook een visie op het verhaal, ja en dat kwam toch niet helemaal overeen met mijn bodycambeelden en de beelden die een collega gemaakt had.’ (R25)

Overigens is er ook een journalist (R27) die aangeeft juist zelf geïntimideerd te worden doordat hij verbaal wordt geprovoceerd en vervolgens gefilmd. Daarnaast zijn er journalisten die de effectiviteit van bodycams en beveiligers ter discussie stellen, omdat deze zichtbare vormen van beveiliging ook juist agressie in de hand zouden kunnen werken.

Het overgrote deel van de 112- en foto/camerajournalisten is werkzaam als freelancer en dat brengt met zich mee dat ze zich in een kwetsbaardere positie bevinden. Allereerst missen zij de ondersteuning van een werkgever op het moment dat geweld heeft plaatsgevonden. Waar de verhalen van journalisten die in samenwerking met hun werkgever aangifte deden vrij vaak positief waren, zijn die van freelance journalisten een stuk wisselender en hoorden wij ook verschillende negatieve verhalen (zie paragraaf 5.4.2). Daarnaast hebben freelancers ook minder (financiële) ondersteuning bij het nemen van voorzorgsmaatregelen. Daarbij gaven enkelen wel aan dat PersVeilig en de NVJ hen hadden ondersteund bij het aanschaffen van steekwerende vesten. Daarnaast speelt ook dat het niet verslag doen van bepaalde incidenten door deze groep direct in de portemonnee

wordt gevoeld, waardoor zij in sommige gevallen mogelijk andere veiligheidsoverwegingen maken dan journalisten in dienst.

6.2 Verslaggeving van (sport)evenementen en demonstraties

De 112- en beeldjournalisten bevinden zich in veel gevallen aan de 'frontlinie'. Datzelfde kan gezegd worden van het tweede ideaaltypische slachtoffer dat valt te onderscheiden: de verslaggever van (sport)evenementen en demonstraties. Net als de bovengenoemde journalisten krijgen deze verslaggevers relatief frequent te maken met verbaal en fysiek geweld, in het bijzonder vanwege hun aanwezigheid bij demonstraties, protesten, maar ook sportevenementen of huldigheden. Journalisten in dergelijke grote mensenmassa's krijgen soms te maken met een duw of klap omdat ze op de verkeerde plek staan op het verkeerde moment. Daarbij kan het geweld deels als 'collateral damage' worden gezien en richt het zich niet per definitie op de journalist in kwestie. Volgens de journalisten valt er echter een verandering waar te nemen van geweld waarbij de journalisten het doelwit worden. Een voorbeeld hiervan lezen we terug in een van de door ons bestudeerde PersVeilig-meldingen:

'In het centrum van [naam stad] was een groep van zo'n 100 anti-coronademonstranten bij elkaar. Ik was daar als verslaggever van [naam omroep] bij. Toen ik mensen ging interviewen werd ik een doelwit. Het begon met gescheld, maar al snel werd gepoogd mijn microfoon af te pakken. Daarna werd de sfeer nog dreigender en begon een klein groepje vuurwerk naar mij te gooien. Omdat ik niet langer veilig mijn werk kon doen ben ik eerst bij de politie gaan staan en ben later zelfs helemaal vertrokken.' (Registratie #264)

Een andere respondent beschreef op vergelijkbare wijze dat je tegenwoordig bij een demonstratie 'niet altijd hartelijk' wordt ontvangen en dat dit iets is waar een journalist tegenwoordig rekening mee dient te houden.

Alhoewel sommige journalisten het uitbreken van de coronapandemie en de bijbehorende overheidsmaatregelen om COVID-19 te beteugelen zien als een nadrukkelijk keerpunt, benoemen andere door ons geïnterviewde journalisten dat het allemaal begon met de zogenoemde 'gele hesjes':

'Als je, er is een beetje een keerpunt geweest rond 2018 denk ik. In 2019 in Nederland kreeg je een beetje de demonstratiegroepen hè, de gele hesjes. Die geven een keerpunt aan van agressie: dat het van alleen verbaal ook naar fysiek werd.' (R25)

In de periode hiervoor waren er volgens de journalisten ook wel incidenten tijdens demonstraties, maar bleef het aantal voorbeelden hiervan beperkt. Met de demonstraties tegen de coronamaatregel begon dit te veranderen (zie over deze trend ook paragraaf 5.2.3). Een journalist gaf de volgende beschrijving van een collega tijdens een coronademonstratie:

'Een collega van mij die moest bij het Westerpark, was er een demonstratie die verplaatst zich van het Museumplein naar het Westerpark of zo, en daar heb je zo'n bruggetje ... en hij is bang voor corona, bang om het te krijgen. En hij had zijn kappie op en zo. En toen gingen ze om hem heen staan alsof hij de verrader, de NSB'er was met het mondkapje, weet je wel. En hij zei: ik vond het echt heel beklemmend en heel naar. Er was geen uitweg en zo.' (R23)

Deze journalist, die normaliter niet werkzaam is als verslaggever, had zelf ook een vergelijkbare ervaring tijdens een demonstratie. Ook een andere journalist merkt een duidelijke verandering sinds de coronacrisis:

‘Toen merkte je als journalist dat je gewoon moet oppassen als je tussen zo’n meute protesterende mensen staat. Vooral als het gaat om de “wappies”, de mensen die het vertrouwen in de instanties helemaal kwijt zijn. Zij zijn ook het vertrouwen in de media kwijt. Als zij horen dat je journalist bent dan kunnen ze heel agressief worden.’ (R04)

Inmiddels zijn het niet enkel demonstraties tegen coronamaatregelen waar zich voor journalisten bedreigende situaties voordoen. Ook de avondklokrellen en de boerenprotesten werden in de interviews genoemd als voorbeeld van het samenkomen van relatief grote groepen die zich bedreigend en agressief opstellen tegenover journalisten en eieren, stenen of vuurwerk gooien of op een andere manier overgaan tot fysieke vormen van geweld.

Deze ontwikkeling komt ook nadrukkelijk naar voren in de media-analyse en de door ons geanalyseerde meldingen bij Pers-Veilig. We zien dit bijvoorbeeld terug in het volgende WhatsApp-bericht van een freelance fotograaf aan een medewerker van PersVeilig:

‘Was weer gezellig op Museumplein gister. Van bovenstaande tot steek die camera in je reet, bekogeld worden met stenen tot nauwelijks iemand kunnen interviewen totdat ze zeker wisten dat ik niet voor de NOS werk. Daarover in discussie gaan heb ik ook al opgegeven, merk ik. Heb nog nooit zoveel rare gesprekken gehad op 1 dag met mensen. Hoe vaak ik de vraag wel niet heb gehad of ik voor een onafhankelijk medium werk bijvoorbeeld en dan positief antwoorden maar toch nog de opmerking erachteraan krijgen ‘ja dat zeggen ze allemaal’. Maar ook mensen die dachten dat ik undercover voor de politie werkte.’ (Registratie #182)

In het bovengenoemde geval klinkt een zeker motief voor het geweld en de agressie door, maar dat wordt in lang niet alle meldingen duidelijk. In de interviews delen journalisten wel hun ideeën over de redenen dat het geweld zich tijdens dergelijke demonstraties richt op journalisten. Ten grondslag aan een deel van het geweld lijkt een zekere fundamentele onvrede met het (politieke) systeem te liggen, zoals ook een andere journalist beschrijft:

‘Wij dachten, laten we nu eens naar buiten lopen alleen met de vraag: waarom bent u hier en waarom vindt u die wet zo bedreigend? En de eerste man die we tegen het lijf lopen zegt: ja maar dat weten jullie toch wel? En ik zeg: nee dat weten wij niet. Hij zegt: ja omdat Hugo de Jonge en Mark Rutte pedo zijn. Ik dacht: dat hebben wij weer, lopen we weer tegen de meest extreme aan, shit. Maar dat kwam eigenlijk bij al die mensen. Dat je denkt: met je oren te klapperen van het wantrouwen. En de een zit wel meer op de 5G-lijn, de ander meer op het WEF. Maar wel allemaal dat je denkt: dit is allemaal heel ver van de werkelijkheid af. Helemaal vol wantrouwen tegen alles en iedereen.’ (R11)

Journalisten worden door demonstranten gezien als onderdeel van de macht, als verlengstuk van de overheid, waarbij het gebruik van geweld niet lijkt te worden geschuwd. Of zoals een geïnterviewde journalist verwoordt: ‘Mensen hebben gewoon een heel kort lontje. Mensen slikken dingen niet meer en dat hoeft ook helemaal niet, maar het is maar net hoe je daarmee omgaat’ (R25).

Volgens de journalisten is dit een nieuwe realiteit waar verslaggevers zich toe moeten verhouden en waarmee ze terdege rekening moeten houden wanneer ze aanwezig zijn tijdens demonstraties. Veiligheid is daarmee geworden tot een permanent aandachtspunt voor deze type journalisten, zoals het volgende citaat illustreert:

‘Gaan we erheen? Met wie? Gaan we ertussen? Nemen we bewaking mee of niet? Dat zijn vragen die dan voortdurend voorbijkomen en in de kern heeft dat invloed op je berichtgeving. Je gaat naar een demonstratie omdat je daar aandacht aan wil besteden en de motieven wil weergeven van de mensen die demonstreren. Vervolgens word je van het Malieveld afgejepperd door de mensen die je eigenlijk wil spreken om te horen waarom zij daar staan. Vervolgens zeggen ze dat het een schande is dat je geen aandacht aan hen besteedt.’ (R14)

In de interviews hebben de journalisten uitgebreid verteld hoe ze hiermee omgaan en hoe ze zich proberen te wapenen tegen de agressie en het geweld tijdens demonstraties. Zo werden er voorbeelden gegeven van journalisten die eerst uitgebreid contact hebben met contactpersonen bij de politie of woordvoerders van de gemeente om het risico op gevaar in te schatten. Vervolgens delen zij deze bevindingen met andere verslaggevers, in lijn met het door PersVeilig opgestelde protocol. Ondanks het feit dat zij proberen een inschatting te maken van de dreiging, is dit vanwege de dynamiek van grote groepen niet altijd mogelijk:

‘Maar we hebben inmiddels wel de ervaring dat juist bij groepen mensen, er hoeft er maar één te zijn die het aanwakkert, en dat kan echt heel vervelend zijn. Dat hoeft niet meteen fysiek geweld te zijn, maar het kan wel zijn met schelden of discussie willen voeren of – we hebben ook wel gehad dat mensen van ons echt werden omcirkeld. En dan krijg je terug van ‘ah joh, er was helemaal niks aan de hand’ van de tegenpartij. Maar onze mensen ervaren het natuurlijk gewoon wel als bedreigend en als niet prettig.’ (R19)

Over het algemeen nemen verslaggevers allerhande maatregelen, zoals een van hen toelicht:

‘En soms moet ik cameramensen ook van tevoren al briefen, van: luister, je bent met mij aan het draaien, ik heb dit vak gekozen omdat ik het leuk vind, maar ik was niet van plan om werkend ten onder te gaan of om in het harnas te sterven. Dus gaan we niet met draaiende camera zomaar een demonstratie in rennen en iedereen aan de tand voelen.’ (R09)

Daarnaast werden er in de interviews andere maatregelen genoemd, zoals het opzoeken van vluchtroutes, het dragen van een steekvest of het ter harte nemen van andere kleine tips die op de website van PersVeilig te vinden zijn. Anderen besluiten om niet langer naar demonstraties te gaan. Een van de door ons geïnterviewde journalisten meent echter dat het gebruik van je ‘gezond verstand’ het belangrijkste is en dat hij geen zin heeft om alles van tevoren uit te zoeken, omdat elke situatie anders is. We zien hier, met andere woorden, dat de houding en perceptie van de verslaggevers op dit vlak verschillen (zie ook paragraaf 5.3 over de verschillen in omgang met geweld en het nemen van veiligheidsmaatregelen).

6.3 Online geweld via sociale media

In hoofdstuk 4 hebben wij verslag gedaan van de richting en de dynamiek van online haat op Twitter, in het bijzonder om een beeld te geven van de online bedreigingen, verwensingen en het bredere negatieve klimaat op sociale media waar journalisten mee worden geconfronteerd. We zagen daarbij verschillen in de mate waarin bepaalde journalisten hieraan werden blootgesteld. Enkele journalisten gaven tijdens de interviews aan niet of nauwelijks op sociale media actief te zijn en dus geen ervaring te hebben met vormen van online haat. Voor een enkeling waren de online ervaringen een reden om niet meer actief te zijn op Twitter, zoals een van de gesproken journalisten uitlegt:

‘Ja, dus dat is – nou, dat heb ik nooit als bedreigend ervaren. Maar dat is wel vervelend, hè. Het neemt op een gegeven moment bezit van je Twitteraccount en het heeft ertoe geleid dat ik eigenlijk bijna nooit meer wat op Twitter doe. De laatste tijd doe ik het wel, omdat het is weer een beetje tot rust gekomen.’ (R12)

In dit geval werd de online content niet direct als bedreigend ervaren, maar ging het wel ‘onder de huid’ van de betreffende journalist zitten.

Andere journalisten, in het bijzonder columnisten en opiniemakers zoals ook naar voren komt in hoofdstuk 4, hebben de nodige ervaringen met online haat:

‘In het algemeen heb je de hellhole die Twitter is, en dat geldt eigenlijk voor alle collega’s. Zeker voor linkse collega’s, vrouwen en columnisten van kleur. Dat is elke column weer alsof je een beerput opentrekt van nazi’s, wappies en andere vuilspuiters.’ (R01)

Deze journalist meent dat de online haat vanuit een bepaalde hoek komt en zicht richt op bepaalde columnisten. Onze Twitter-analyse laat echter zien dat de online haat, verwensingen, beledigingen en bedreigingen uit verschillende hoeken afkomstig zijn en dat hier niet direct een patroon in valt waar te nemen. In de interviews geven sommige journalisten ook aan in een hoek geplaatst te worden – vaak dan wel (extreem)links, dan wel (extreem)rechts – terwijl zij zichzelf daar vaak niet vinden thuishoren. Een politiek verslaggever geeft aan:

‘Ze proberen je in een hoek te drukken. Als je een keer een uitspraak hebt, die een beetje ongelukkig is, daar met z’n allen bovenop zitten. Het is een vorm van je gewoon ongemakkelijk laten voelen.’ (R11)

Opgemerkt dient te worden dat ook opiniemakers, columnisten en journalisten elkaar in de media, en in het bijzonder op sociale media, de maat nemen, zoals ook werd aangestipt door hoofdredacteur Paul Jansen (Jansen, 2022) van *De Telegraaf* in een recente column waarin hij vaststelt dat discussies tussen journalisten onderling mogelijk bijdragen aan een breder toxisch (online) klimaat waar journalisten zich tot moeten verhouden, inclusief een veelvoud aan (vervelende) *mentions* en *Direct Messages*.

In de online haat richting journalisten valt een zekere parallel waar te nemen met de omstandigheden tijdens demonstraties. Ook daar kan de anonimiteit van de menigte ervoor zorgen dat mensen zich minder geremd voelen om zich schuldig te maken aan verbale of fysieke vormen van geweld. Online komt dit tot uitdrukking in het zogenoemde ‘*online disinhibition effect*’ (Suler, 2004), waarbij mensen zich anoniem wanen en vanuit die omstandigheden allerlei beledigende en soms bedreigende berichten versturen aan journalisten. Niet alle journalisten ervaren dergelijke vormen van online haat echter als bedreigend, zoals de volgende journalist beschrijft:

‘Ik denk toch vaak: de echte dreiging zit of op straat als je daar gewoon bezig bent of mensen die niet van tevoren zeggen: ik kom je opzoeken. Die zijn het gevaarlijkst. En mensen die dat zeggen met een Nederlandse vlag of tractor als profielplaatje. Ja, misschien naïef maar dan denk ik: als je dat op internet gaat zetten dan zijn die mensen het vaak ook kwijt. Tenminste, dat hoop ik dan.’ (R02)

Een andere journalist gaat hier op een vergelijkbare manier mee om en stelt:

‘Maar ook van allemaal mensen die zichzelf spiderman83 noemen. Ja, weet je, je weet niet wie spiderman83 is, maar in m’n hoofd maak ik er altijd maar een hele kneuterige man ergens op een zolderkamer van. Dat is voor jezelf gewoon even makkelijker om dingen te plaatsen.’ (R03)

Er zijn echter ook journalisten die van mening zijn dat het niet altijd gaat om individuen, maar dat de online haat in sommige gevallen georganiseerd en gecoördineerd lijkt te zijn:

‘Die hebben dus appgroepen waarin ze dus aanvallen op journalisten coördineren. Kijk eens wat die heeft gezegd: laten we allemaal op die. Dan komen ze met een hele groep tegelijk. (...). De eerste coronapandemie, toen gingen de wappies zeg maar, gingen hetzelfde doen. Die gingen inderdaad in appgroepen afstemmen en dan ging dan rond wat iemand had gezegd, of een journalist had geschreven. Die gingen dan coördineren dat ze daar allemaal op los gingen met alles wat ze hadden en dat gebeurt nog steeds. Zo verspreken ze zichzelf: ik zag deze tweet rondgaan op een appgroep en wilde nog even zeggen dat je een kuthoer bent.’ (R01)

Ook andere journalisten menen dat er online zogenoemde ‘trollenlegers’ actief zijn die zich en masse richten op specifieke journalisten die zich openlijk uitspreken over bepaalde politieke figuren.

Een journalist beschrijft dat de online verwensingen soms ‘aan hem vreten’, omdat hij eigenlijk niet weet hoe hij hier het beste mee om kan gaan. Negeren is doorgaans de beste optie, maar hij benoemt eveneens dat de berichten aan zijn adres toch een impact op hem hebben en hij er toch eigenlijk op zou willen reageren, ook om van zich af te bijten. Er zijn ook journalisten die de online haat niet negeren, maar het gesprek proberen aan te gaan (zie ook paragraaf 5.3), zoals het volgende voorbeeld illustreert:

‘Zeker die anonieme mensen, die beginnen te roepen: klootzak dit en dat. En dan ga je een beetje vragen van: wie ben jij eigenlijk of zo, en dan krijg je toch een gesprek. Vaak ook in je DM en dan kijk ik toch vaak: wie ben je in het echt, ik zal het niet doorvertellen. Dat blijkt vaak een muzikant of iemand uit een sportschool, gewoon iemand die gedupeerd is door corona en daar heel boos over zijn. Dan toon ik ook wel begrip: ik kan me voorstellen dat het klote is, zeg. Dan krijg je een heel ander soort gesprek. Dan merk je ook dat die mensen voor de bühne weer wat normaler gaan doen tegen elkaar.’ (R13)

Door het gesprek aan te gaan, de-escalereert de situatie volgens deze journalist. Dit maakt dat hij online haat over het algemeen niet als bedreigend of als intimiderend ervaart, ondanks het feit dat hij net als andere journalisten benoemt dat het soms wel ‘onder je huid gaat zitten’.

Verschillende journalisten geven aan dat ze ‘verkapte’ bedreigingen ontvangen. Deze vallen niet onder de strafrechtelijke definitie van bedreiging, maar kunnen desalniettemin als bedreigend worden ervaren. Verschillende respondenten hebben het idee dat de zenders van deze berichten er rekening mee houden dat dit (net) niet als strafbaar kan worden opgevat. Zo geeft een journalist aan:

‘(...) en zie je vaak opmerkingen die een beetje op het randje zitten van wat strafbaar is en niet. Dat is vaker niet het geval dan wel. Je ziet het duidelijk met “ik vind” ervoor of gewoon gescheld. Het hoeft niet per se natuurlijk strafbaar te zijn. Dat zie ik zelden voorbijkomen.’ (R15)

Daarnaast worden ook enkele voorbeelden genoemd waarin een online storm aan haatdragende berichten ook tot offline agressie leidt. Bijvoorbeeld dat journalisten telefonisch uitgescholden of geïntimideerd worden of dat het haat zaaien via de post verder gaat. Daarnaast geven enkele journalisten aan last gehad te hebben gehad van doxing. Vooral als hun privéadres bekend dreigt te worden, is de angst dat online agressie doorslaat in fysiek geweld voor journalisten reëel.

Hoewel dit uitzonderlijker is, geeft een enkele opiniemaker ook aan te maken te hebben gehad met fysiek geweld. Deze journalist was in het gezicht gestompt door twee personen die aanstoot namen aan haar columns. Daarnaast blijkt uit de interviews ook dat de agressie niet altijd direct aan journalisten zelf wordt geuit, maar dat het ook voorkomt dat boze burgers zich tot de uitgever of hoofdredacteur richten. Daarnaast geeft een journalist aan dat zij door haar collega's vanuit de 'mainstream media' wordt gecancelled. De rol die met name hoofdredacteurs hierbij spelen in het in stand houden van een giftig klimaat, vindt zij veel ernstiger dan bedreigingen op straat:

'De bedreigingen van hoofdredacteurs, van mainstream media en het mediapark, hun hetses, hun aversie tegen alles wat niet hoort bij wat deugt, zijn veel gevaarlijker.' (R05)

De motieven voor (online) haat zijn niet altijd duidelijk, al lijkt het dat een deel van de mensen die zich online schuldig maakt aan verwensingen en bedreigingen, niet zozeer boos is op de journalist in kwestie, maar eigenlijk gefrustreerd is om iets anders in zijn of haar leven, zoals de volgende journalist vertelt:

'Ik heb het idee dat als je gelukkig en blij bent met je leven, je mensen niet voor "kuthoer" gaat lopen uitmaken op Twitter. Dat is zomaar een gedachte van mij. Als een situatie ellendig is en dingen worden moeilijker, zijn mensen meer geneigd om zeg maar te dreigen en te schelden en hun ellende naar buiten te gooien en iemand anders daar de schuld van te geven. Dat is gewoon een indruk die ik al een paar jaar heb. Als het moeilijker is, toen er weer echt een lockdown was en mensen voelden zich daardoor beknot en in het nauw bedreven, dan worden de reacties ook vileiner en de bedreigingen worden lelijker. En als het dan zomer is en iedereen ligt op het strand en ze doen alsof corona niet bestaat, dan zijn er minder boze en nare reacties.' (R01)

Ook andere journalisten menen dat een deel van de (online) haat ingegeven wordt door mensen die zich aan hun lot voelen overgelaten en door de samenleving in de steek voelen gelaten, iets wat sinds het uitbreken van de coronapandemie een vlucht lijkt te hebben genomen.

6.4 Misdaadverslaggeving

Voor geweld in deze laatste context is het afgelopen jaar veel aandacht geweest in de media, in het bijzonder in de nasleep van de moord op Peter R. de Vries. Het gaat hier om journalisten die schrijven over criminaliteit en daarbij soms bepaalde onthullingen doen, zoals de volgende journalist treffend beschrijft:

'Ik schrijf over zo'n crimineel of zo'n groep. En ja, ik noem dat altijd wat in het donker zit naar het licht brengen. In het donker functioneren ze en in het donker – het is heel veel beeldspraak hoor, maar ik denk dat het de makkelijkste manier is – kijk in het donker, daar zit het geld. Het zijn jongens die het heel erg van de discretie moeten hebben, van het geheimzinnige, van het eigenlijk niet bekend zijn. Ja goed, en als er dan iemand komt – en ik denk dat mensen dat ontzettend onderschatten – als dan iemand komt en die trekt ze het licht in en die haalt die

discretie weg, en dus eigenlijk jouw verdienmodel. Ja, dan kost dat ze gewoon ontzettend veel geld. Kijk, iedereen denkt van oh, Holleeder en Taghi en weet ik veel, die vinden het allemaal hartstikke mooi om bekend te zijn. Maar een crimineel is gewoon liever z'n hele carrière niet bekend, want dat betekent dat ik hem niet in het vizier heb gekregen en de politie dan waarschijnlijk ook niet. Die is dan redelijk onverstoord te werk kunnen gaan, die heeft z'n centen verdiend en die kan dat dan gewoon rustig investeren. Dan heb je het als crimineel gewoon goed gedaan. Dus elke keer dat ik je benoem, is het gewoon slecht voor je handel.' (R03)

Dat misdaadjournalisten hiermee te maken hebben, is echter niet van recente datum. Te denken valt aan de eerdergenoemde bedreigingen aan het adres van Bart Middelburg aan het einde van de jaren tachtig van de vorige eeuw (Bovenkerk et al., 2005, p. 137) of aan Bert Voskuil, die moest onderduiken voor de Hells Angels (Kooijman, 2014). Deze voorbeelden maken dat een journalist wanneer het gaat om bedreigingen tegen misdaadjournalisten aangeeft: 'Het is ook wel een beetje van alle tijden' (R12).

Bovenstaande voorbeelden illustreren dat de dreiging voor misdaadjournalisten uit een hele specifieke hoek komt. De agressie is functioneler en komt minder voort uit emotie dan in de hiervoor genoemde contexten. Wanneer geschreven wordt over bepaalde misdadigers, kan dit slecht zijn voor hun handel en hun reputatie, hetgeen kan resulteren in bedreigingen of fysieke confrontaties om journalisten te intimideren, om hen het zwijgen op te leggen en/of hen te bewegen om niet (verder) te publiceren.

In de interviews kregen we zicht op de diverse manieren waarop er over misdaad wordt geschreven door journalisten, waarbij ook een nadrukkelijk verschil zichtbaar werd in ervaringen met bedreigingen:

'Als je kijkt naar hoe onze krant politie en justitie verslaat, dan doen wij het wel anders dan sommige andere media. Sommige journalisten duiken er helemaal in, onze lezer verwacht dat ook niet van ons. Wij zijn meer op zoek naar ontwikkelingen, trends. En welke discussies spelen er? Deze probeer je vervolgens aan de hand van concrete zaken inzichtelijk te maken. Hierdoor zijn we veel minder bezig met de ruzies tussen bende A en B. Op dat detailniveau zijn wij gewoon niet zo bezig. We hebben meer afstand, dat vond ik zelf een prettige manier van werken en daardoor hebben we, denk ik, nooit te maken gehad met bedreigingen.' (R06)

Ondanks deze andere manier van het schrijven over criminaliteit in Nederland, signaleert ook deze journalist dat er wel het een en ander is veranderd de afgelopen jaren. De moord op Peter R. de Vries werd daarbij in meerdere interviews genoemd en kwam ook naar voren in een van de PersVeilig-meldingen.²⁴ Hoewel in de interviews de moord op Peter R. de Vries niet gekoppeld werd aan zijn werkzaamheden als journalist, werd het toch benoemd als een belangrijk keerpunt als het gaat om de veiligheid van journalisten die schrijven over criminaliteit. Een ander belangrijk moment was de moord op Martin Kok in december 2016, mede naar aanleiding van de informatie die hij met naam en toenaam publiceerde op zijn blog *Vlinderscrime* en die in het bijzonder opviel door zijn nietsontziende manier van opereren:

²⁴ Niet in de vorm van een melding door een journalist via de website van PersVeilig, maar als incident dat door een van de medewerkers van PersVeilig werd geregistreerd.

‘Ja, en nog even bij Martin, het kan best wel zijn dat men de grens ... de drempel om hem dood te schieten lager vond dan de drempel om mij dood te schieten, omdat hij gewoon een boef was onder de boeven ook. En dat was hij ook altijd openlijk. En hij ging ook gewoon roepen: kom dan, kom dan. Ik heb een keer bij hem gezeten, toen had hij iets gepubliceerd over motorgroepen. En die motorbende die eiste dat hij iets offline zou halen. Toen zei hij: kom dan ... Toen wisten ze zijn volledige adres ... Kom dan, we zijn met z’n tweeën ... Ik zei: nee, jij bent alleen. Je bent alleen, ik ga weg.’ (R23)

Ook hier zien we dat er onder journalisten verschillend wordt gedacht over wat een journalist is, zo stelt een van de journalisten: ‘Die noemde zich journalist, maar dat was niet echt een journalist, maar gewoon een blogger. Hondsbartaal’ (R13).

In Nederland zijn er diverse (misdaad)journalisten die ervaring hebben met dreiging uit het criminele milieu en (al langere tijd) persoonsbeveiliging krijgen. Een aantal van hen is daar bijzonder open over, zoals John van den Heuvel in zijn recent gepubliceerde boek *Een lustrum lang extreme beveiliging* (Dijkstra, 2022) of het voorbeeld uit hoofdstuk 1 dat Mick van Wely deelde op zijn Twitteraccount. Maar ook journalisten die op dit moment niet bedreigd worden of zelfs in het geheel geen ervaring hebben met dergelijke vormen van dreiging, bemerken een andere sfeer rondom het schrijven over bepaalde figuren in de Nederlandse georganiseerde misdaad:

‘Wij hadden ooit een kritisch verhaal over iemand gemaakt. Toen zei iemand voor het eerst: kijk maar uit, anders stuurt hij zo’n jong jochie op een scooter op je af. De persoon die ons waarschuwde, vond ik behoorlijk paranoïde. De dag van publicatie keek ik even om me heen: er waren heel veel jongetjes op scooters op straat. Wat moet er dan mee? Daarna heb ik er niet meer over nagedacht. Ik voelde me afgelopen jaren niet onveilig. Er is ook nooit een concrete dreiging geweest. Maar door Taghi veranderde wel de sfeer, mensen werden zenuwachtiger. Dat merkte je bijvoorbeeld doordat mensen opeens niet meer met hun naam in de krant wilden, terwijl dat eerder geen probleem was. Mijn indruk was dat dat met veiligheid te maken had, niet iedereen wilde een “talking head” zijn op dat dossier. Dat werd erger na de moord op Derk Wiersum. Sommigen werden angstiger, dat was wel heftig en verdrietig.’ (R06)

Deze situatie maakt dat sommige journalisten voorzichtig zijn in de manier waarop ze over Taghi of iemand in zijn bredere organisatie schrijven. Zo vertelde een van de respondenten dat hij samen met iemand een stuk schrijft en dat zij elkaars werk zorgvuldig controleren, en dat hij het in sommige gevallen ook nog even voorlegt aan een contact binnen de politie om ‘ook gewoon eventjes met die veiligheidsbril op [te] lezen van: joh, denk je dat we hierdoor in gevaar komen of niet?’ (R12).

In de gesprekken gaven de misdaadjournalisten, en ook onderzoeksjournalisten, niet alleen voorbeelden van verbale of fysieke bedreiging, maar ook van juridische vormen van intimidatie in de vorm van rechtszaken wegens smaad en laster. Hierbij ging het niet zozeer om mensen die actief waren in de (georganiseerde) criminaliteit, maar eerder om personen of bedrijven die zich bewegen op het snijvlak van onder- en bovenwereld:

‘Maar ja, ze procederen eigenlijk vaak niet omdat ze denken dat ze die zaak kunnen winnen, omdat ze denken dat je geen gelijk hebt. Maar twee dingen, intimideren en zorgen dat je veel gezeik aan je hoofd hebt, want het kost heel veel tijd. En tegen de buitenwereld te kunnen

zeggen van: ja het stond in [naam krant], maar ik ben 'm aan het kapot procederen, laat maar ... (...) En nou ja, het komt best vaak voor.' (R23)

Meerdere journalisten benoemen dat deze juridische claims enorm veel tijd en geld kosten en dat ze het aanspannen van dergelijke procedures ook nadrukkelijk zien als intimidatie om de journalist het zwijgen op te leggen. Omdat uitgevers ook niet bepaald op rechtszaken zitten te wachten en de proceskosten niet door de journalist maar door de uitgever worden betaald, kan dit ook een manier zijn om indirect, via de uitgever, druk uit te oefenen op de journalist.

6.5 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben wij de dynamiek van geweld en agressie zoals deze plaatsvinden in vier verschillende contexten, beschreven. Het betreft ideaaltypische omschrijvingen waarin onvermijdelijk de complexiteit van de werkelijkheid wordt gereduceerd. In al deze contexten neemt het geweld problematische vormen aan, maar de beschrijvingen laten ook zien dat de wijze waarop het wordt geuit, door wie en tegen wie het wordt geuit, en met welke intenties, zeer verschillend is.

112- en beeldjournalistiek is oververtegenwoordigd waar het gaat om fysiek en verbaal geweld. Dit lijkt samen te hangen met het feit dat deze journalisten hun werk veelal op straat uitoefenen en daarbij in emotioneel geladen situaties terechtkomen. Ook bij de verslaggeving van (sport)evenementen en demonstraties hebben journalisten relatief frequent te maken met verbaal en fysiek geweld. In deze context is ook de (potentiële) dreiging van de menigte iets waardoor de situatie als bedreigend wordt ervaren. In deze context is het geweld regelmatig gericht tegen de journalist die als verlengstuk van de overheid wordt gezien. Opiniemakers en columnisten hebben vaak minder met fysiek geweld te maken, maar wel veel met online uitingen van agressie en haat, in het bijzonder via sociale media zoals Twitter. De agressie – die lang niet altijd onder de strafrechtelijke definitie van geweld of bedreiging lijkt te vallen – is afkomstig uit allerlei hoeken en wordt door verschillende journalisten geïnterpreteerd als een uiting van bredere onvrede. Allerlei soorten journalisten krijgen hiermee te maken. De laatste context waarin geweld en vooral ook dreiging met geweld voorkomt, is de misdaadverslaggeving. De bedreiging komt hier vanuit het criminele milieu en lijkt vooral gericht te zijn op het voorkomen van journalistiek onderzoek naar bepaalde criminelen of aan hen gerelateerde groepen, evenals het voorkomen dat bepaalde informatie over hen naar buiten wordt gebracht. De link met het criminele milieu maakt ook dat de gevolgen van de bedreiging soms zeer ernstig kunnen zijn.

De vier beschrijvingen van ideaaltypische contexten in dit hoofdstuk maken duidelijk dat het belangrijk is geweld tegen journalisten te bezien in zijn context. De aard van het geweld verschilt per context, maar ook de hoek waaruit het afkomstig is en tegen wie het is gericht. Dit is relevant om in ogenschouw te nemen bij het adresseren van het probleem, maar ook bij het formuleren van geschikte maatregelen. Op het beleid ten aanzien van geweld tegen journalisten en maatregelen om dit tegen te gaan wordt nader ingegaan in het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 7 Beleid en maatregelen tegen geweld

In dit hoofdstuk bespreken we het beleid aangaande geweld tegen journalisten en de maatregelen die (kunnen) worden genomen. In de eerste paragraaf beschrijven we allereerst het lopende beleid in Nederland en gaan we daarna in op de ervaringen en *best practices* uit drie Europese landen, te weten Noorwegen, Frankrijk en Duitsland. Dit heeft tot doel om na te gaan welke lessen te leren zijn uit de maatregelen die in deze landen worden genomen. In de tweede paragraaf beschrijven we de visies en ervaringen van journalisten met het beleid in Nederland, waaronder een mogelijk taakstrafverbod, zoals deze naar voren kwamen in de interviews die wij hielden met journalisten, en bespreken we tevens suggesties van journalisten voor nadere maatregelen. In de derde paragraaf gaan wij in op de definitie van journalist die gebruikt kan worden voor wetgeving. We sluiten het hoofdstuk af met een conclusie.

7.1 Maatregelen in Nederland en in het buitenland

We beginnen deze paragraaf met het in kaart brengen van het lopende beleid en de genomen maatregelen in Nederland. Daarbij bespreken we ook belangrijke aanbevelingen die worden gedaan om het beleid te verbeteren. Daarna gaan we in op het beleid in drie landen (Noorwegen, Frankrijk en Duitsland). We geven daarbij een korte achtergrondschets. Daarnaast geven we aan of er in die landen een specifiek wettelijk kader is inzake geweld tegen journalisten en worden de beleidsinterventies uiteengezet.

Voor Noorwegen is gekozen omdat dat land in 2022 de beste persvrijheid en veiligheid van journalisten heeft volgens *Reporters Without Borders (RSF)* (Reporters Without Borders [RSF], z.d.). Volgens RSF (z.d.) werken Noorse journalisten over het algemeen in een veilige omgeving met weinig fysieke incidenten, al komen bedreigingen wel veelvuldig voor (een op de vier journalisten zou te maken hebben (gehad) met bedreigingen). Dit niet-EU-land, met een iets ander sociaal-cultureel karakter, kan dan ook als voorbeeld dienen omdat er een ogenschijnlijk veilig klimaat heerst voor journalisten en onderzocht kan worden hoe dat gewaarborgd wordt. Dat kan een inspiratie zijn voor het Nederlandse beleid. Frankrijk en Duitsland zijn gekozen omdat zij recentelijk lager dan voorheen staan op de RSF-ranglijst (respectievelijk 26 en 16 in 2022) en er volgens MMF veel incidenten werden gemeld vanuit die landen (Media Freedom Rapid Response [MFRR], 2021). Een blik op die landen kan leren welke beleidsinitiatieven daar worden ondernomen, wat daarvan wordt verwacht en welke initiatieven eventueel worden gemist. Daarbij geldt dat Frankrijk en Duitsland, als continentaal-West-Europese EU-landen, goed vergelijkbaar zijn met Nederland. Alle drie de landen worden qua medialandschap veelal ook op gelijke wijze ingeschaald wat betreft onder andere de fundamentele (digitale) bescherming van de media, marktpluraliteit, politieke onafhankelijkheid en sociale inclusiviteit (MFRR, 2022b).

Conform de door de Europese Commissie onderscheiden aandachtsgebieden worden de diverse maatregelen waar mogelijk ingedeeld op het gebied van de algemene veiligheid van journalisten, veiligheid tijdens protesten/demonstraties, online veiligheid en veiligheid voor vrouwelijke journalisten, journalisten van minderheidsgroepen en journalisten die over gelijkheid berichten (Aanbeveling (EU) 2021/1534). De laatste categorie behandelen we onder het kopje *Veiligheid van kwetsbare groepen*. Uiteindelijk zullen worden in hoofdstuk 8 de mogelijke beleidsinterventies gepresenteerd en worden er aanbevelingen gedaan.

7.1.1 Nederland

Algemeen veiligheidsbeleid en specifieke strafwetgeving ten aanzien van de bescherming van journalisten

In Nederland worden journalisten (en publicisten) (alleen) door de strafwet extra beschermd in geval van bedreiging (art. 285 Wetboek van Strafrecht). De gevangenisstraf (van in beginsel drie jaar) voor bedreiging kan dan met een derde worden verhoogd (naar vier jaar), net als voor 'een persoon in diens hoedanigheid van Minister, Staatssecretaris, commissaris van de Koning, gedeputeerde, burgemeester, wethouder, lid van een algemeen vertegenwoordigend orgaan, rechterlijk ambtenaar, advocaat, (...) ambtenaar van politie of buitengewoon opsporingsambtenaar'. Verder is het beleid van het Openbaar Ministerie dat in geval van agressie of geweld tegen journalisten de strafeis met 200% wordt verhoogd (Aanwijzing kader voor strafvordering meerderjarigen, 2019A003). Dit is afgesproken bij de oprichting van PersVeilig. Het Protocol PersVeilig van oktober 2019 zorgt ervoor dat politie en OM hoge prioriteit geven aan de opsporing en vervolging van verdachten van agressie en geweld tegen journalisten.

Medio 2022 hebben de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Justitie en Veiligheid aan de Tweede Kamer bericht welke lopende beleidsmaatregelen er zijn (zie Brief plan van aanpak persvrijheid en persveiligheid, 2022). In het algemeen is gezorgd voor lokale aanspreekpunten voor journalisten bij de politie. Voorts wordt door de overheid ingezet op het creëren van bewustwording bij de Nederlandse bevolking van de (meer)waarde van het werk dat door de journalistiek wordt verricht. Dit onder meer door programma's in het onderwijs, waardoor bijvoorbeeld schoolkinderen en studenten meer inzicht in en begrip over – kort gezegd – de rol van de media in onze samenleving krijgen en ook hoe zij zich daartoe kunnen verhouden.

In uiterste nood kunnen journalisten bij een reële dreiging die niet door de desbetreffende persoon of organisatie kan worden opgelost, door de overheid van aanvullende beveiligingsmaatregelen worden voorzien (bewaken en beveiligen).

Het publiek-private samenwerkingsverband PersVeilig registreert meldingen van 'agressie, bedreiging en geweld'. Ook biedt het trainingen voor journalisten aan om preventief te kunnen omgaan met geweld en bedreiging. Voorts worden veiligheidsmiddelen verstrekt (zoals een helm of pet met beschermende versteviging, bodycam, scherf- of steekwerend vest, vuurwerkbril, oorbescherming en goede, stevige schoenen). Daarnaast kan een toolkit worden aangevraagd. Hierin zitten onder meer een algemene flyer die informatie geeft over wat PersVeilig kan doen, een flyer voor leidinggevenden of opdrachtgevers die hen attent maakt op wat zij kunnen doen om hun werknemers of freelancers zo goed mogelijk te beschermen, een overzicht van de gratis veiligheidstrainingen die gevolgd kunnen worden, een waaier met tips om veilig te werken in verschillende situaties en pennen én webcamcovers om de camera van je laptop of desktop mee af te plakken. Tevens wordt voorzien in juridische/psychosociale steun bij incidenten. Daarnaast benadrukt PersVeilig het belang van aangifte doen bij de politie en mede daarvoor heeft het een helpdesk.

Vanuit de NVJ is het private initiatief Balie Persvrijheid gestart. Balie Persvrijheid biedt juridische ondersteuning aan freelancejournalisten die in eigen beheer publiceren, kleine uitgeverijen en lokale omroepen die te maken kunnen krijgen met de dreiging van juridische procedures (Nederlandse Vereniging van Journalisten [NVJ], z.d.).

Veiligheid tijdens protesten/demonstraties

De veiligheid van journalisten tijdens manifestaties wordt bevorderd doordat journalisten de politie kunnen bellen voordat zij naar een activiteit gaan. De politie geeft dan een risico-inschatting. Journalisten kunnen zo een betere risicoanalyse maken (zie College voor de Rechten van de Mens, 2021). Wel blijkt uit onderzoek door MFRR, waarbij ook RSF betrokken was, dat het aanbeveling verdient om het begrip en inzicht in de rol van journalisten tijdens demonstraties te verbeteren onder de politie en wetshandhaving (tijdens de opleiding en bijscholing) en om verslaggevers in staat te stellen hun werk te doen tijdens demonstraties door te investeren in voldoende capaciteit en veiligheid te bieden (MFRR, 2022b).²⁵ Ook worden specifiek de perskaarten aangehaald in de aanbevelingen met betrekking tot demonstraties. De politie dient namelijk alle officiële perskaarten, de door de NVJ uitgegeven perskaarten, de BPV-perskaart (Buitenlandse Persvereniging) en de overige perskaarten van legitieme organisaties te accepteren. Politieagenten moeten kennis hebben van de verschillende perskaarten en deze als zodanig herkennen in het veld, zelfs tijdens chaotische demonstraties.

Online veiligheid

In het kader van de online veiligheid kan worden gewezen op het (algemene) wetsvoorstel strafbaarstelling gebruik persoonsgegevens voor intimiderende doeleinden (doxing).²⁶ Strafbaar wordt – kort gezegd – het onthullen van identificerende informatie over iemand, met het doel iemand te intimideren. Dit is een generieke strafbaarstelling, weliswaar niet in het bijzonder gericht op journalisten, maar het is voor hen wel zeer relevant. Van journalisten kan dergelijke informatie namelijk vindbaar zijn doordat zij in de Kamer van Koophandel (KvK) zijn geregistreerd. Inmiddels is het mogelijk dat de KVK-gegevens van journalisten wordt afgeschermd (ook zonder concrete dreiging).²⁷ Ook is het mogelijk om adresgegevens geheim te laten verklaren bij de gemeente of een vestigingsadres van iemand die men vertegenwoordigt, op te geven (of bij dreiging het adres van een beroepsvereniging) (Openbaar Ministerie, 2019).

Het MFRR-rapport (2022) heeft drie specifieke aanbevelingen met betrekking tot socialemediaplatforms. De platforms zouden meer responsief moeten omgaan met verzoeken vanuit de mediagemeenschap om online veiligheid te verbeteren. Zij zouden daarnaast meer verantwoordelijkheid kunnen nemen voor het feit dat socialemediaplatforms voor een veilige online omgeving moeten zorgen. Ook moeten ervoor worden gezorgd dat adressen en andere privégegevens van journalisten die online worden gedeeld, direct als ‘gevaarlijk’ worden bestempeld en onmiddellijk worden verwijderd.

Naast deze focuspunten van MFRR heeft ook PersVeilig op zijn website een aantal aanbevelingen staan voor journalisten in het geval van online dreiging/geweld. Geadviseerd wordt om screenshots van berichten te maken of ze te bewaren. Een andere aanbeveling is om mensen die haatdragende

²⁵ De aanbevelingen van MFRR sluiten steeds aan bij de jaarlijkse rapportage van het College voor de Rechten van de Mens, *Mensenrechten in Nederland 2021: Een veilig publiek debat*.

²⁶ *Kamerstukken II 2021/22*, 36171, nrs. 1-3.

²⁷ Convenant afscherming bezoekadressen bij waarschijnlijke dreiging (zie www.nvj.nl/nieuws/afschermen-priv%C3%A9gegevens-makkelijker-convenant-nvj-en-kvk).

berichten sturen, te blokkeren. Dreigende en intimiderende reacties moeten van sociale media af worden gehaald. Techbedrijven zoals Google/Twitter/Facebook moet worden gevraagd om op te treden (in 90% van de gevallen doen ze dat binnen een dag). Incidenten moeten worden gemeld bij de opdrachtgever/werkgever en bij PersVeilig zelf (en vervolgens in overleg aangifte doen bij de politie). Ook biedt PersVeilig veiligheidstrainingen aan voor het online domein.

De NVJ heeft op haar website voorts andere aanbevelingen staan met betrekking tot de online veiligheid van journalisten, namelijk: scherm social-media-accounts goed af, plaats geen persoonlijke informatie, zorg dat privégegevens goed afgeschermd zijn. Indien je last hebt van online bedreiging, vraag de media waarvoor je schrijft, om niet getagd of genoemd te worden bij artikelen en/of de social-media-acties kunnen worden gemonitord en indien nodig kunnen worden verwijderd. Daarnaast kunnen journalisten om hulp vragen bij hun leidinggevende, opdrachtgever, collega's of vrienden. Ook moet er aandacht zijn voor de mentale gesteldheid van journalisten (het kan wellicht helpen om een weerbaarheidstraining te volgen) (NVJ, 2022).

Veiligheid van kwetsbare groepen

Freelance journalisten worden wel als een kwetsbare groep beschouwd, nu zij geen (vaste) organisatie hebben waarbinnen zij opereren. Voor hen is inmiddels het Flexibel Beschermingspakket Freelancers beschikbaar. Dit pakket wordt door de overheid gefinancierd en biedt freelancers bij dreiging – via PersVeilig – toegang tot beschermingsmiddelen. Dit betreffen beschermingsmiddelen voor dreigende situaties in zowel de werkomgeving als in de woonomgeving. Bij deze middelen kan gedacht worden aan een bodycam, een noodknopvoorziening of een woningscan om zwakke plekken te identificeren.²⁸ Verdere specifieke maatregelen voor kwetsbare personen zijn wij niet tegengekomen.

Onderzocht zou nog moeten worden of de financiële drempel voor het verkrijgen van de politieperskaart weggenomen kan worden, aangezien vooral zzp'ers hierdoor ontmoedigd worden (MFRR, 2022b). De kosten voor een van de perskaarten kunnen oplopen op tot € 60 (zie www.nvj.nl/perskaarten).

Volgens MFRR is ook meer aandacht nodig voor het genderspect van geweld en agressie tegen (vrouwelijke) journalisten. Dit ziet in het bijzonder op het vergaren van data en op het door sociale platforms zorgen voor een veilige online ruimte (MFRR, 2022b). Ook het College voor de Rechten van de Mens signaleert dat er voor vrouwelijke journalisten nog geen specifieke fysieke en online beschermende maatregelen worden genomen (College voor de Rechten van de Mens, 2021).

7.1.2 Noorwegen²⁹

Achtergrond

In Noorwegen zijn meerdere onderzoeken gedaan naar en aanbevelingen gedaan over de algemene veiligheid in de mediasector in het land. Sinds 2012 heeft de *Norks Journalistlag* (de Noorse Journalisten Vereniging, NJ) een kwantitatief surveyonderzoek gedaan met een follow-up in 2014 en in 2022, gericht op intimidatie, bedreigingen en geweld tegen journalisten en editors in Noorwegen

²⁸ Kamerstukken II 2021/22, 31777, nr. 30, p. 2 en de brief Plan van aanpak persvrijheid en persveiligheid van 29 juni 2022 (32963145).

²⁹ Veel dank gaat uit naar Trond Idås van NJ.

(Idås, 2022). Hieruit kwam naar voren dat de meldingsbereidheid in Noorwegen nader onderzocht dient te worden. Daarnaast bleek dat er nog een lange weg te gaan was om ervoor te zorgen dat redacties incidenten bij de politie melden. Ook in andere onderzoeken komt deze lage meldingsbereidheid van Noorse journalisten naar voren (Høiby & Ottosen, 2019). Redenen voor het niet-melden van incidenten zijn volgens het onderzoek van de NJ het lage aantal vervolgingen door het Noorse OM en het feit dat de politie de incidenten vaak beschouwt als ‘zelf-toegebrachte’ incidenten (provocatie). De aanbevelingen van dit onderzoek waren gericht op het nauwkeurig en inzichtelijk bijhouden van gegevens rondom geweld tegen journalisten door justitie en de politie (en deze ook toegankelijk te maken voor onderzoekers) en ervoor te zorgen dat het OM prioriteit geeft aan deze zaken (Idås, 2022).

Meer online haat en bedreigingen leidde tot meer gezondheidsproblemen en een sterker ‘chilling effect’ (afzien van een beroep op rechten). Georganiseerde sociale steun had een significant positief effect op de gezondheid van journalisten. Daarom waren de aanbevelingen van het onderzoek van Høiby en Ottosen (2019) gericht op meer georganiseerde sociale steun op redacties (zoals debriefing in de nasleep van rapportages). Veel onderzoeken naar de veiligheid van journalisten in Noorwegen worden uitgevoerd en bekostigd door externe organisaties (en niet door de overheid). Voorbeelden daarvan zijn de ‘Fritt Ord Foundation’ en ‘PEN Norway’. Deze organisaties hebben als oogmerk de vrijheid van meningsuiting te verdedigen en te bevorderen. Daarnaast hebben ze als doel mediawerkers die mogelijk gevaar lopen te ondersteunen en beschikken ze over de financiële middelen om onderzoeken hiernaar te bekostigen (Fritt Ord Foundation, 2022; interview met Trond Idås; PEN Norway, 2022).

Idås benoemde bovendien dat er in Noorwegen maar heel weinig zaken met betrekking tot geweld/agressie tegen journalisten in de rechtszaal terechtkomen en journalisten maar weinig vertrouwen in de politie hebben als het gaat om dit soort incidenten. Het zou een voorbeeld stellen als meer Noorse zaken met betrekking tot geweld en agressie tegen journalisten voor de strafrechter zouden komen. Volgens hem zou er meer focus moeten komen te liggen op dit soort incidenten en zou er ook meer bewustwording gecreëerd moeten worden door het gesprek erover aan te gaan (door de media zelf, maar ook door organisaties en associaties die zijn gericht op mediaprofessionals). Ook verdachten moeten inzien dat het een serieuze zaak is.

Algemeen veiligheidsbeleid en specifieke strafwetgeving

In Noorwegen is er geen specifiek strafrechtelijk, wettelijk kader om journalisten nader te beschermen. Geweld en agressie tegen journalisten worden niet met een hogere straf bedreigd dan tegen andere personen. Wel heeft de Noorse Hoge Raad overwogen dat de pers in het bijzonder moet worden beschermd tegen geweld en bedreigingen, gelet op diens belangrijke taak in een democratie en dat in dat verband sprake is van een strafverhogende omstandigheid (zie twee uitspraken met nummers HR-2002-684 en HR-2002-94). Ook is er een instructie van de advocaat-generaal van het Noorse Openbaar Ministerie om dit soort strafzaken met prioriteit in de opsporing en vervolging op te pakken.³⁰ De ervaringen zijn tot op heden echter dat veel zaken blijven liggen (Idås, 2022). We zijn voor Noorwegen geen overige algemene beleidsinitiatieven tegengekomen om geweld en agressie

³⁰ De tekst luidt in het Engels: ‘The prosecution service must help secure a free and independent press by ensuring adequate investigation and the presentation of sufficiently strict legal arguments to the courts of threats or violence against members of the press.’

tegen journalisten tegen te gaan. Dit sluit aan bij de afwezigheid van bijzondere wettelijke maatregelen op dit gebied.

Veiligheid tijdens protesten/demonstraties

Voor de veiligheid van journalisten tijdens protesten en demonstraties zijn geen speciale maatregelen achterhaald.

Online veiligheid

Volgens RSF (2022d) komt online intimidatie in Noorwegen af en toe voor, maar beleid hiervoor ontbreekt. Wel worden er regelmatig (online) webinars en conferenties georganiseerd, bijvoorbeeld door onderzoeksgroep MEKK met betrekking tot de digitale veiligheid van journalisten (MEKK, z.d.).

Veiligheid van kwetsbare groepen

Aangaande kwetsbare groepen geldt dat sprake is van private initiatieven. Uit het verdiepende gesprek met Trond Idås bleek dat er niet veel verschil zit tussen het aantal zaken van geweld of bedreigingen tegen mannelijke of vrouwelijke journalisten in Noorwegen. Het type dreiging/geweld verschilt wel. Bij vrouwen zien de bedreigingen meer om dreigingen op seksueel gebied of etniciteit. Uit enquêtes blijkt dat Noorse journalisten in de meeste gevallen van pesterijen, bedreigingen en geweld op het werk aangaven dat deze gerelateerd waren aan specifieke publicaties of het gebied waarin zij actief waren, dan wel aan de etniciteit, het geslacht of de seksuele geaardheid van de journalist. De blootstelling aan dreigementen c.q. ongewenste berichten ligt hoger bij journalisten die voor de camera staan (over hun uiterlijk) of op de radio te horen zijn (over hun dialect) (Idås, 2022). Een andere kwetsbare groep in het land lijken de lokale media te zijn. Volgens Fadnes, Krøvel en Orgeret (2019) zou het nuttig zijn om zowel universele als specifieke uitdagingen voor de lokale journalistiek te bezien. Het creëren en verbeteren van lokale structuren, instellingen en onderwijs zouden hierbij kunnen helpen. Dit sluit aan bij de informatie verkregen van Idås in het verdiepende gesprek. Ten aanzien van lokale journalisten weten verdachten vaak veel over de journalist in kwestie (zoals waar de betreffende persoon werkt, waar zijn/haar kinderen naar school gaan, etc.). Idås meent dat dit soort lokale zaken vaker bij de rechter terecht zouden moeten komen. Daarnaast valt volgens hem op dat vaak video- en fotografen meer aangevallen worden. Beleid lijkt ook hier te ontbreken.

7.1.3 Frankrijk³¹

Achtergrond

In de Franse media wordt met enige regelmaat aandacht besteed aan agressie en geweld tegen journalisten. Precieze cijfers zijn er niet, maar de journalistenvakbonden SNJ-CGT en CFDT-Journalistes kwamen in februari 2022 tot een schatting van een totaal van circa 100 incidenten in de drie voorgaande jaren (*Reporters d'envoyé spécial agressés*, 2022). Verschijningsvormen van agressie en geweld tegen journalisten zijn onder andere agressie en geweld door demonstranten tijdens protesten gericht tegen de coronamaatregelen (*C'est l'AFP!*, 2022), geweld door politiefunctionarissen tegen journalisten tijdens demonstraties, agressie en geweld tegen journalisten in probleemwijken (Deloire, 2021) en bedreiging van een journalist die een kritische reportage maakt over de radicale islam (*Droit de suite*, 2022; Durand, 2022). Interessant in dit verband is nog dat het Franse ministerie van Binnenlandse Zaken sinds enkele jaren uitgebreide statistische informatie publiceert over criminaliteit in Frankrijk. Een van de onderdelen van die statistische informatie betreft een overzicht

³¹ Veel dank gaat uit naar prof. mr. Pieter Verrest.

van slachtoffers van fysiek en verbaal geweld (Juillard, 2022a, 2022b). Opvallend is dat in die informatie veel verschillende beroepsgroepen worden onderscheiden die tijdens hun werk te maken krijgen met agressie en geweld, maar dat journalisten niet als categorie zijn opgenomen. Sterker nog, ze worden in het onderliggende rapport in het geheel niet genoemd.

Algemeen beleid en specifieke strafwetgeving

Het Franse strafrecht kent aan journalisten geen bijzondere bescherming toe tegen agressie en geweld. Mishandeling van een journalist vormt – als het geen letsel oplevert dat leidt tot tijdelijke arbeidsongeschiktheid – een overtreding op grond van artikel R-624-1 van de Code Pénal (CP). Dat is in zekere zin opvallend, omdat dezelfde gedraging een misdrijf oplevert (zie art. 222-13 CP) in geval een hele serie van personen met een maatschappelijke functie het slachtoffer wordt van een dergelijke mishandeling (genoemd worden onder andere rechters, leden van het Openbaar Ministerie, juryleden, ambtenaren, personeel van het gevangeniswezen, politiefunctionarissen, brandweermensen, onderwijzers, conciërges van flatgebouwen, medewerkers van openbaar vervoer, ieder andere persoon met een publieke taak en volksvertegenwoordigers). Ook is er geen strafrechtelijk beleid van kracht, op grond waarvan aangifte, opsporing en vervolging de bijzondere aandacht verdient van politie en Openbaar Ministerie, zoals dat wel het geval is voor agressie en geweld tegen volksvertegenwoordigers.³² Dan moet systematisch en snel een strafrechtelijke respons volgen. In 2019 is een initiatiefwetsvoorstel ingediend bij de Franse Tweede Kamer (Assemblée nationale) voor opnemng van journalisten als categorie van personen met een maatschappelijke functie in de artikelen 222-12 en 222-13 CP.³³ Dat voorstel heeft geen vervolg gekregen. In december 2021 is een tweede initiatiefwetsvoorstel met dezelfde strekking ingediend bij de Assemblée nationale.³⁴ Ook dat voorstel is tot op heden nog niet in behandeling genomen.

Op initiatief van Frankrijk geldt sinds 2013 de VN-resolutie voor de veiligheid van journalisten, waarbij 2 november als ‘internationale dag tegen de straffeloosheid van misdaden tegen journalisten’ is uitgeroepen. Daarbij worden alle lidstaten opgeroepen om al het mogelijke te doen om geweld tegen mediawerkers te voorkomen en alle beschuldigingen van geweld spoedig te onderzoeken en verantwoordelijken voor de rechter te brengen (France ONU, 2022). Daarnaast is Frankrijk in 2018 van start gegaan met 11 partners (waaronder Noorwegen) met een initiatief gericht op het bevorderen van een omgeving die bevorderlijk is voor het verstrekken van betrouwbare informatie aan de burgers om hen in staat te stellen zich een geïnformeerde mening te vormen (met name door veel desinformatie op dat moment).

Veiligheid tijdens protesten/demonstraties

Bijzonder aan de situatie in Frankrijk is dat de aandacht van journalisten en hun vakbonden vooral uitgaat naar een bijzondere vorm van agressie en geweld: dat van politiefunctionarissen tegen

³² Circulaire relative au traitement judiciaire des infractions commises à l’encontre des personnes investies d’un mandat électif et au renforcement du suivi judiciaire des affaires pénales les concernant (CRIM – 2020 – 18 /E1 -07/09/2020) en Circulaire du 6 novembre 2019 relative au traitement judiciaire des infractions commises à l’encontre des personnes investies d’un mandat électif et au renforcement des échanges d’informations entre les élus locaux et les procureurs de la République (CRIM/2019 – 20/E1 – 04/11/2019). De laatste bevat ook richtlijnen voor de strafvordering (te eisen straffen) in zaken van agressie en geweld tegen volksvertegenwoordigers.

³³ Initiatief-voorstel nr. 1605 van 23 januari 2019, visant à protéger les journalistes des violences qu’ils peuvent subir lors de reportages.

³⁴ Initiatief-voorstel nr. 4840 van 21 december 2021 visant à protéger l’exercice du métier de journaliste.

journalisten. Het gaat om incidenten waarbij journalisten gewond raken tijdens demonstraties die zij verslaan doordat zij mede getroffen worden door het geweld dat de politie tegen betogers gebruikt: bijvoorbeeld traangasgranaten, schoten met *flash ball*-geweren en klappen met wapenstokken. Journalisten hebben soms ook het idee dat zij niet zuiver per ongeluk het slachtoffer worden van dat politiegeweld. Zij leggen het verband met de agressie die zij ervaren van de zijde van politiefunctionarissen op het moment dat zij het geweld van de politie tegen betogers bijvoorbeeld proberen te fotograferen of vast te leggen op video. Het gevoel van strijd en vijandschap is ook aangewakkerd door pogingen van de Franse regering in 2020 om bij wet het maken van beeldmateriaal van agenten te verbieden (C.P., 2020). De verontwaardiging over dit alles is groot. In 2021 werd een commissie ingesteld om te bemiddelen tussen de media en de politie (Commission indépendante sur les relations entre la presse et les forces de l'ordre, 2021). Maar het blijft onverminderd een actueel punt (zie MFRR, 2022a).

Deze onafhankelijke commissie (commissie-Delarue) heeft concrete maatregelen aanbevolen om journalisten die verslag doen van protesten in Frankrijk beter te beschermen. Het rapport van de commissie toont dat de samenwerking tussen politie en media de afgelopen jaren aanzienlijk is verslechterd en dat er een groeiende en ongeremde belemmering voor journalisten is door de politie (RSF News, 2021). In totaal zijn er 32 aanbevelingen gedaan, waarbij het opstellen van een toezichtscomité (met vertegenwoordigers van de media, politie en leden van de commissie) de eerste stap is (dat ook de naleving zal controleren). Het rapport benadrukt dat de politie de plicht heeft om de veiligheid van journalisten tijdens demonstraties te waarborgen, dat journalisten zich tijdens demonstraties achter speciale afzettingen mogen plaatsen en beschermingsmiddelen mogen dragen (welke niet afgenomen mogen worden), en daarnaast dat de politie geen bezwaar kan hebben tegen filmende of fotograferende journalisten (RSF News, 2021). Bovendien moeten journalisten protesten kunnen verslaan zonder met arrestatie te worden bedreigd door wetshandhaving en moet de politie 'persofficieren' bij demonstraties aanstellen om verslaggevers operationele informatie te geven en eventuele problemen op te lossen. Ook noemt het rapport de mogelijkheid om in de praktijk naast een officiële perskaart een werkgeversbrief of een 'speciale openbare orde event perskaart' (zoals in Nederland) te mogen gebruiken. Tot slot heeft de premier gezegd dat de 32 aanbevelingen gezamenlijk zullen worden uitgevoerd door de ministers van Binnenlandse Zaken en Cultuur en dat de uitvoering gecontroleerd zal worden door het toezichtscomité.

Een laatste aspect waar RSF News (2021) op aandringt, is dat er een wijziging moet plaatsvinden in de manier waarop de politie in Frankrijk melders in het veld behandelt en dat het gerechtelijk apparaat moet reageren op de vele gevallen van politiegeweld tegen journalisten (waar RSF sinds 2019 in totaal 18 klachten over heeft ingediend) (RSF News, 2021). In juli 2022 is ook de politieprefect van Parijs vervangen, wat samen met de 32 aanbevelingen gezorgd lijkt te hebben voor een daling in het aantal fysieke aanvallen op journalisten door de politie (er is volgens RSF News (2022) echter geen einde aan gekomen) (RSF News, 2022). Het toezichtscomité (inclusief de nieuwe Parijse prefect van de politie) komt elke maand bijeen om bedreigingen aan het adres van journalisten te bespreken, waaronder bedreigingen van de politie. Om een definitief einde te maken aan politiegeweld tegen mediawerkers roept RSF News (2022) de nieuwe prefect op om met een 'zero tolerance'-beleid te werken als het gaat om schendingen van het recht van journalisten om protesten te verslaan.

Online veiligheid

In Frankrijk zijn wettelijke stappen, met name via de zogeheten Avia-wet,³⁵ genomen om platforms meer verantwoordelijk te houden voor de inhoud van berichten, wat relevant is voor de online veiligheid van journalisten. In beginsel moet een platform duidelijk haatzaaiende en discriminerende content binnen 24 uur verwijderen. Sommige actoren (zoals RSF) zien dit als een stap voorwaarts tegen de aanwezigheid van online haat, maar ook de potentiële risico's van misbruik van de wet als instrument voor preventieve censuur worden genoemd (Žuffová & Carlini, 2021). In 2016 beval een rechter de verwijdering van 34 blogs op basis van deze bepaling (McCully, 2019). Er zijn dus positieve ontwikkelingen op het gebied van online intimidatie of misbruik van journalisten in Frankrijk te melden, maar men heeft aangegeven dat er ook ruimte voor verbetering op bepaalde punten bestaat. Allereerst eist de wet nog steeds een gerechtelijk proces, wat tijdrovend en duur kan zijn voor een journalist. Dit kan leiden tot het niet melden en straffen van online intimidatie en misbruik. Aangegeven wordt dat het bekostigen van het proces door werkgevers wellicht een uitkomst zouden kunnen bieden. Ten tweede zijn er nog steeds voorbeelden te noemen van Franse autoriteiten die gevallen van online intimidatie/misbruik niet behandelen en dat er geen follow-up contact door de autoriteiten plaatsvindt met slachtoffers in die zaken (McCully, 2019).

Veiligheid van kwetsbare groepen

Van belang wordt geacht om mensen bewust te maken van de gendergerelateerde aard van haatzaaiende uitlatingen en aanvallen op journalisten (Žuffová & Carlini, 2021). In Frankrijk voeren verschillende maatschappelijke organisaties campagnes om vrouwelijke journalisten te ondersteunen en discriminatie op de werkplek aan te pakken, zoals 'Prenons la Une' (PIU) en 'The Association of LGBTI journalists' (Žuffová & Carlini, 2021). Frankrijk heeft wetgeving aangenomen gericht op genderspecifieke reacties bij online intimidatie en misbruik. De Franse wet inzake 'seksuele intimidatie' stelt nu het herhaaldelijk aanvallen van een persoon strafbaar met zowel seksuele als seksistische verklaringen die de waardigheid van het slachtoffer schaden door hun vernederende, intimiderende, vijandige of aanstootgevende aard. Dit zou journalisten dus beschermen tegen intimidatie van seksuele aard en andere vormen van gendergerelateerd misbruik. Tot slot wordt gesteld dat deze specifieke maatregelen in meer landen aangenomen zouden moeten worden omdat daarmee de ernstige en schadelijke aard van deze specifieke vorm van intimidatie wordt benadrukt. Daarnaast kan het de snelheid waarmee dergelijk gedrag wordt gemeld en vervolgd (in voldoende ernstige gevallen) verhogen. Dit zou ook helpen in de erkenning dat aanvallen op vrouwelijke journalisten zwaardere straffen vereisen (McCully, 2019).

7.1.4 Duitsland³⁶

Achtergrond

Duitsland kent naast de activiteiten van de Deutscher Journalisten-verband Gewerkschaft der Journalistinnen und Journalisten (DJV) onder meer de Feindbild-studie, een jaarlijks onderzoek naar politiek gemotiveerd (fysiek) geweld tegen geregistreerde journalisten in Duitsland waarbij ook MFRR betrokken is (Hoffmann & Knoll, 2022). Uit het onderzoek van 2022 bleek dat er opnieuw veel fysieke aanvallen waren op mediaprofessionals in Duitsland (namelijk 83 fysieke aanvallen, terwijl het jaar 2020 hiervoor het record had met 69 aanvallen). Naast vooral in het oosten van Duitsland (Saksen en Berlijn), vinden nu ook in het westen van Duitsland recent meer incidenten plaats. Hoewel het meeste

³⁵ La loi du 24 juin 2020 visant à lutter contre les contenus haineux sur internet.

³⁶ Veel dank gaat uit naar prof. Michael Lindemann.

geweld en agressie uit extreemrechtse hoek komt, lijken ook gematigde (rechtse) groepen zich hieraan meer en meer schuldig te maken. De – verbale en online – toon jegens journalisten wordt ook vijandiger, onder meer in het kader van de genomen coronamaatregelen en complotgedachten.

Algemeen veiligheidsbeleid en specifieke strafwetgeving

Duitsland kent, anders dan voor bepaalde personen (zoals diverse ambtenaren), geen bijzondere strafrechtelijke bescherming toe aan journalisten. De ministers van Justitie van de Duitse Länder hebben er in 2021 wel in algemene zin voor gepleit om de strafrechtelijke bescherming van journalisten te verbeteren, in het bijzonder in verband met de toegenomen agressieve bejegening van journalisten tijdens protesten tegen de coronamaatregelen (Konferenz der Justizministerinnen und Justizminister, 2021). Hieraan is tot op heden door de federale minister van Justitie geen gehoor gegeven. Er is geen beleid bij politie of justitie om strafzaken waarin een journalist het slachtoffer is geworden, met prioriteit op te pakken. In de Duitse rechtspraak lijkt in dat geval geen sprake te zijn van een strafverhogende omstandigheid.

In voorgaande jaren heeft onder meer de regering een hele reeks maatregelen ingevoerd (zie hierover in het bijzonder Hoffmann & Knoll, 2022), gericht op verschillende onderwerpen. Het betreffen overheidsbeleid en acties van private partijen:

1. *Politiek en politie:* de overheid trekt zich de veiligheid van journalisten meer aan, zoals de focus op de rechten van mediawerkers in opleidingen tot politieambtenaren, bescherming bij specifieke gelegenheden van journalisten door de politie en afspraken tussen politie en journalistenverenigingen. De effectiviteit van deze maatregelen wordt nog onderzocht, maar er zijn vanuit de DJV (Deutscher Journalisten-Verband) al een aantal kritische geluiden te horen. Het zou zorgen voor ‘embedded’ journalistiek (de verslaglegging geschiedt dan vanuit een aangewezen locatie die door de politie wordt veiliggesteld), waardoor goede verslaggeving wordt bemoeilijkt. Voorts blijven de dialoog tussen politie en mediavertegenwoordigers en bijscholing over de rechten van journalisten noodzakelijk, want er bleven zich te veel incidenten voordoen.
2. *Mediabedrijven:* Publieke omroepen hebben sinds 2015 maatregelen gedifferentieerd om hun werknemers te beschermen bij politieke bijeenkomsten en bij online haat. Ook zijn er bij een aantal mediabedrijven trainingen en workshops gegeven, bijvoorbeeld gericht op de-escalatie en hoe om te gaan met (verbale) agressie. De meeste mediabedrijven gaven ook aan een risicoanalyse voor risicovol werk uit te voeren, expert teams te laten brainstormen over dit onderwerp, achtergrondgesprekken te voeren met de politie, standaard in teams van twee te verslaan, eventueel externe beveiliging in te zetten, en één station gaf aan zijn personeel met steekwerende vesten uit te rusten. Bij incidenten is er voor getroffen personen voorzien in psychologische ondersteuning en juridische nazorg. Echter, net als voorgaande jaren melden mediabedrijven dat zij over het algemeen weinig verwachten van de vervolging van zaken door het OM.
3. *Associaties:* journalistenverenigingen moeten hun vaste en freelance journalisten duidelijk laten weten dat de redacties achter hen staan, ze veiligheidstips kunnen ontvangen en dat incidenten geregistreerd worden (om over een langere periode betrouwbare data te verzamelen). Ook hebben een aantal kranten zich al aangesloten bij de ‘beschermingscode’ van 2021 waarbij praktische maatregelen worden gebundeld voor slachtoffers van verbaal en

fysiek geweld. Voorzien wordt in een vast aanspreekpunt voor slachtoffers en psychologische en juridische ondersteuning (Wenk, 2021). Ook zijn er vaste contactpersonen aangewezen voor slachtoffers van mishandelingen en wordt er juridische bijstand geboden door associaties. De DJV bracht daarnaast in januari 2021 een flyer uit om politieagenten te helpen de nationale perskaart te onderscheiden van de valse kaarten en tegelijkertijd aanbevelingen te doen met betrekking tot de omgang met journalisten.

4. *Individuele beschermingsconcepten*: in 2021 is er een groep vrijwillige beveiligers gevormd (ze worden vooraf opgeleid) die freelance journalisten veiligheid bieden die pandemie-gerelateerde protesten in Saksen verslaan.

Mede door de bevindingen van de Feindbild-studie in 2022 werden voor 2022 algemene veiligheidsaanbevelingen gedaan. Aanbevolen wordt het maken van hernieuwde afspraken tussen de politie en de media. Aan de overheid wordt het beter trainen van de (lokale en landelijke) politie aanbevolen. Ook dient zij de registratie en monitoring van misdrijven tegen de media te verbeteren, middels een instrument op basis van de BKA-statistieken (de Duitse federale rechestatistieken) over politiek gemotiveerde criminaliteit en het delen van deze criteria en instrumenten met andere deelstaten (om te kunnen vergelijken). Voor mediabedrijven geldt dat deze zich nog beter moeten richten op de beschermende maatregelen en ondersteuning van personeel (zoals beveiligingspersoneel waar nodig, de-escalatie- en zelfbeschermingstraining, en financiële en juridische ondersteuning bij het omgaan met fysieke en psychische gevolgen van hun werk). Aan hen wordt ook aangeraden om, voordat er rapportageplannen gemaakt worden, een risicoanalyse te maken van het werk en het ondertekenen van de beveiligingscode (bindende normen voor de bescherming van de eigen werknemers) (Hoffmann & Knoll, 2022). Voorts wordt benoemd dat de Duitse wetsontwerpen de bescherming van journalistieke bronnen bedreigen, want volgens het voorstel zou de wet het mogelijk maken dat het kraken van versleutelde communicatie gelegaliseerd wordt en zou het voorstel het rapporteren door journalisten over gelekte gegevens strafbaar stellen (Fürstenau, 2021; RSF, 2022c).

Veiligheid tijdens protesten/demonstraties

Inzake beleid gericht op veiligheid tijdens protesten/demonstraties vraagt MFRR met de hashtag '#HereToReport' op Twitter wereldwijd aandacht voor meer veiligheid voor mediawerkers gedurende het uitoefenen van hun beroep tijdens allerlei soorten protesten (MFRR, 2022c). De cijfers van incidenten gericht tegen journalisten tijdens (COVID-19-)demonstraties zijn erg hoog (Mapping Media Freedom, z.d.). Ook worden journalisten die verslag doen van demonstraties, af en toe gearresteerd (RSF, 2022c). Uitgevers, omroepen en politici werken aan oplossingen en de eerste voorstellen liggen al op tafel. Zo heeft de DJV een beschermingscode opgesteld waarin alle betrokkenen worden opgeroepen (inclusief mediaorganisaties, politici en politie) om hun verantwoordelijkheid te nemen. In de voorstellen zullen voorzorgsmaatregelen van omroepen en uitgevers een belangrijke rol gaan spelen, evenals nauwer overleg met autoriteiten (Fürstenau, 2021). Concrete voorstellen zijn onder meer om een vast aanspreekpunt in elke mediaorganisatie aan te wijzen om slachtoffers van bedreigingen bij te staan, redacteuren moeten beveiligingspersoneel bij demonstraties aanbieden, en aanvallen op de media tijdens demonstraties moeten worden vervolgd. Bovendien moet er een onderlinge samenwerking zijn tussen de media en de politie (met wederzijdse uitwisseling van adviseren en advies aannemen) zodat risico's geminimaliseerd worden zonder dat de berichtgeving daardoor wordt beperkt (Fürstenau, 2021). Volgens Žuffová en Carlini (2021) hebben sommige grote

(internationale) omroepen ook een eigen beveiligingsafdeling, welke normaal gesproken toezicht houdt op het reizen van journalisten naar risicogebieden, maar deze afdeling lijkt steeds vaker binnenlandse protesten en demonstraties te dekken.

In het onderzoek van Hoffmann en Knoll (2022) wordt de vrees geuit dat het op dit moment gaat om COVID-19-demonstraties, maar dat de aanwezige agressie zich door zal zetten in toekomstige protesten zoals tegen klimaatveranderingen. Daardoor blijven demonstraties gevaarlijk en politici, justitie en politie zouden hiertegen hard moeten optreden met sterkere en snellere sancties tegen de tegenstanders van de mediawerkers. Ook moeten persorganisaties en mediabedrijven hun beschermende maatregelen uitbreiden. Er is namelijk al een beginnende terugtrekking te zien van mediaprofessionals als het gaat om het rapporteren van dit type berichtgeving (want hun fysieke en mentale integriteit en de persvrijheid zijn op dit moment in gevaar bij demonstraties). Andere concrete aanbevelingen zijn (zoals hiervoor ook al naar voren kwam): het hernieuwen van de overeenkomst tussen politie en de media (met een nieuwere versie van gedragsregels) en meer training voor politieagenten om de perspectieven van andere beroepsgroepen beter te leren begrijpen, met name bij de oproerpolitie-eenheden (Hoffmann & Knoll, 2022). Volgens Žuffová en Carlini (2021) kunnen initiatieven gericht op een betere samenwerking tussen journalisten en wetshandhavinginstanties nuttig zijn, zoals bijvoorbeeld een pilot in 2019 in Saksen waarbij politieagenten, naar aanleiding van aanvallen op journalisten tijdens demonstraties, een training kregen om inzicht te krijgen in het journalistieke werk en wat ervoor nodig is om hun werk veilig uit te voeren. Er wordt na positieve effecten dan ook aangeraden om deze trainingen wijder in Duitsland te verspreiden.

Online veiligheid en veiligheid van kwetsbare groepen

In het Feindbild-rapport van 2022 wordt wel genoemd dat mediabedrijven maatregelen tegen online haat hebben opgesteld, maar wordt niet toegelicht welke maatregelen dat zijn en welke eventueel succesvol zijn (Hoffmann & Knoll, 2022). RSF (2022c) geeft aan dat in Duitsland vrouwelijke journalisten, mensen van kleur en verslaggevers die genderkwesties en racisme behandelen, worden geconfronteerd met de toenemende vijandigheid op socialemedianetwerken. Volgens Šimonović (2020) geven rapportages over asielzoekers, migratie en extreemrechtse bewegingen aanleiding voor online aanvallen in Duitsland. En hoewel fysiek geweld regelmatig wordt vervolgd in Duitsland, blijft online intimidatie meestal ongestraft (RSF, 2022c).

Ook hebben autoriteiten en rechtbanken passende apparatuur nodig om haatzaaiende uitlatingen te laten vervolgen, terwijl auteursrichtlijnen zo geïmplementeerd moeten worden dat de vrijheid van meningsuiting op online platforms niet wordt beïnvloed. Ook kan de mediaconcentratiewet in Duitsland worden geactualiseerd om bijvoorbeeld ook socialemedianetwerken en streamingsplatforms in het regelgevingskader op te nemen (Holznagel & Kalbhenn, 2020).

Er zijn lokale initiatieven tegen online overtredingen in Duitsland (zoals in Beieren), waarbij justitie en media sinds oktober 2019 eenvoudig en efficiënt procedures willen hebben voor strafrechtelijke vervolging van haatspeech. Redacties zouden dan niet alleen (online) haatreacties moeten kunnen verwijderen, maar deze ook kunnen rapporteren aan de rechterlijke macht en verzoeken dat ze worden herzien. Het wordt dan eerst via een online formulier naar het Beierse juridische systeem gestuurd en dan verwijderd. Wat er precies gerapporteerd kan worden en hoe de procedure werkt, wordt aan mediawerkers uitgelegd in een training (publieke en private mediabedrijven kunnen zich

aanmelden om mee te doen) (Žuffová & Carlini, 2021). Bovendien zijn er in Duitsland door veel redacties redactionele richtlijnen opgesteld om advies te geven over wat voor soort opmerkingen online moeten worden verwijderd/bewaard en welke maatregelen er genomen kunnen worden bij schendingen van de richtlijnen. Ook is er juridische en psychologische hulp beschikbaar voor degenen die slachtoffer zijn geworden van online misbruik (Žuffová & Carlini, 2021). Verder is in 2017 de Network Enforcement Act (NetzDG) aangenomen in Duitsland. Deze wet verplicht online platforms om in het kader van de wet onrechtmatige inhoud te verwijderen. Mediawerkers in Duitsland kunnen een meldingsformulier indienen als de inhoud in strijd is met de NetzDG. Daarnaast zijn de online platforms verplicht om gedetailleerde rapporten te verstrekken over deze inhoud, teams op te richten die de NetzDG-meldingen oppakken en hen te trainen over deze nieuwe verplichtingen. Deze teams bieden in sommige gevallen ook psychologische ondersteuning en counseling bij de schadelijke impact van online haatspeech op journalisten. Hoewel de publieke en deskundige mening nog steeds verdeeld is over de wet, is in het evaluatierapport de relevantie (media noemen het een handig hulpmiddel om online haat te bestrijden) ervan wel erkend (Žuffová & Carlini, 2021).

7.2 Visies van en ervaring met beleid door journalisten

In de interviews die wij hielden met (Nederlandse) journalisten en hoofdredacteuren, hebben wij de ervaringen met bestaand beleid en de visies van journalisten daarop besproken. Ook hebben we hen gevraagd naar mogelijke suggesties voor aanvullend beleid. We hebben daarbij in het bijzonder gevraagd naar hun visies ten aanzien van een taakstrafverbod of andere wettelijke maatregelen, maar ook eventuele andere overheidsmaatregelen en maatregelen genomen door de beroepsgroep zelf of de werkgever kwamen aan de orde. Het was afhankelijk van het type journalist en diens ervaringen met geweld welke maatregelen vooral genoemd en besproken werden. Sommige journalisten hadden vrij gedetailleerde visies op en suggesties voor beleid, maar de meeste journalisten hadden hier niet heel uitgesproken ideeën over. Enkele journalisten gaven aan dat het buiten hun expertise lag om iets zinnigs te zeggen over bepaalde maatregelen, zoals een taakstrafverbod. Anderen hadden wel een idee waar het probleem lag (vaak werd een breed klimaat van maatschappelijke onvrede genoemd, zie ook paragraaf 5.2.3), maar wisten niet goed hoe dit fundamentele probleem opgelost zou kunnen worden.

Hieronder bieden we een overzicht van visies op bestaand beleid en onderwerpen waarvoor journalisten zelf aangaven dat nader beleid wenselijk was. Uit het onderzoek komen ook andere bevindingen naar voren die aanknopingspunten bieden voor aanvullende beleidsmaatregelen. Voor zover dergelijke punten niet als zodanig door de respondenten worden genoemd, worden ze niet in deze paragraaf besproken. Deze aandachtspunten komen wel aan de orde in paragraaf 8.3 van het conclusiehoofdstuk.

Agenderen van het probleem en initiëren van maatregelen

Een eerste positief punt dat door veel journalisten wordt genoemd, is dat ze het idee hebben dat er aandacht is voor het probleem en dat er verschillende maatregelen worden genomen. Het valt op dat zo goed als alle journalisten bekend zijn met het initiatief PersVeilig en dat zij doorgaans (zeer) positief zijn over de uitgangspunten van dit initiatief en de bijbehorende mogelijkheden tot melding en ondersteuning, met name vanuit de NVJ. Twee hoofdredacteuren die nauw betrokken zijn bij PersVeilig, benadrukken wel het belang van adequate financiering van dit initiatief, ook op de lange termijn. Ook wijzen enkelen op de kwetsbaarheid van PersVeilig doordat heel erg op de inzet van één

persoon zou worden geleund. Maar journalisten hebben dus wel het idee dat het probleem vanuit de beroepsvereniging voldoende wordt geagendeerd. Zo geeft een journalist aan:

‘Kijk, ik vind dat de beroepsgroep zelf bijt eigenlijk al goed van zich af. We hebben nu ook dat PersVeilig, vind ik een goed initiatief. Ik zie ook Thomas Bruning (algemeen secretaris van de NVJ; red.) de hele tijd als er iets is dan staat ie weer in de krant, of televisie, van de NVJ, de belangen goed te vertegenwoordigen. Dus ik denk dat er goed van ons af wordt gebeten.’
(R03)

In tegenstelling tot het voorgaande geven verschillende journalisten aan dat ze niet altijd blij zijn met hoe vanuit de politiek wordt omgegaan met en gereageerd op journalisten (zie ook paragraaf 5.2.3). Sommige respondenten geven aan dat ze een sterker standpunt, met name vanuit de politiek, zouden willen zien als journalisten worden aangevallen, ook als dit gebeurt door mede-politici.

Verschiedende journalisten wijzen er tevens op dat er op enigerlei wijze (meestal weten zij ook niet precies hoe) iets gedaan zou moeten worden aan het algemene klimaat van onvrede onder burgers dat resulteert in uitingen van geweld tegen journalisten.

Strafrechtelijke aanpak en uitbreiding taakstrafverbod

Journalisten zijn over het algemeen blij met de formele afspraken die zijn gemaakt met de partners binnen het initiatief PersVeilig, waarin onder andere de politie de aangiftes door journalisten prioriteit geeft en het OM een strafuitgangspunt van 200% hanteert voor verdachten van agressie en geweld tegen journalisten. Dat dit beleid is opgesteld, geeft journalisten een zeker gevoel dat het probleem van geweld serieus wordt genomen.

Over de feitelijke uitvoering van het beleid zijn de geïnterviewde journalisten echter veel kritischer. Zoals in paragraaf 5.5.2 wordt aangekaart, benoemen verschillende journalisten voorbeelden waarin de politie en het OM niet volgens de voornoemde afspraken handelen. Dit doet in sterke mate afbreuk aan het gevoel serieus genomen te worden. Als mogelijke oorzaken hiervoor noemen journalisten algemene capaciteitsproblemen in de strafrechtsketen, een mogelijk gebrek aan kenbaarheid van het PersVeilig-protocol binnen alle gelederen van de betreffende organisaties, maar ook een vijandige houding ten opzichte van journalisten door sommige politieagenten. Verschillende journalisten geven dan ook aan dat er verbeteringen mogelijk zijn in de wijze waarop de politie aangiftes opneemt en de strafzaken worden afgehandeld. Hoewel de meeste journalisten het belang dat wordt gegeven aan het onderwerp via het aangescherpte beleid waarderen, lijken de meesten tegelijkertijd de beperkte effectiviteit ervan te zien wat betreft het voorkomen van geweld. Een enkele journalist denkt dat een lik-op-stukbeleid wel een zekere preventieve werking kan hebben, maar de meeste journalisten denken niet dat daders van geweld zich zullen laten afschrikken door bijvoorbeeld het risico op een hoge(re) strafeis.

Hetzelfde geldt voor mogelijke aanvullende maatregelen die de strafmaat en strafrechtelijke aanpak van geweld tegen journalisten betreffen, zoals een taakstrafverbod bij geweld tegen journalisten. De meeste journalisten die wij spraken, zagen weinig heil in een taakstrafverbod. Twee journalisten gaven aan wel wat te zien in hogere straffen en enkele andere journalisten zouden de boodschap dat het geweld wordt afgekeurd, die uitgaat van een taakstrafverbod waarderen. De meeste journalisten zien echter weinig in het inzetten op nadere strafrechtelijke maatregelen. Wat betreft een taakstrafverbod geven zij onder meer aan dat naar hun idee voor sommige geweldsdelicten (bijvoorbeeld online

bedreiging) een taakstraf afdoende zou kunnen zijn, en/of dat de beslissing over een passende straf het beste aan de rechter kan worden overgelaten. Ook zijn er journalisten die erop wijzen dat uit onderzoek bekend is dat hoger straffen niet werkt, maar dat zorgen voor een grotere pakkans en een snellere afhandeling veel belangrijker is. Er zijn ook journalisten die aangeven geen duidelijke mening te hebben over wat een juiste strafmaat is en/of dit een discussie voor juristen te vinden. Waar journalisten de symboliek die vanuit het PersVeilig-protocol uitgaat over het algemeen lijken te waarderen, zien ze weinig toegevoegde symbolische waarde in een taakstrafverbod.

Overig overheidsbeleid/wetgeving

Wat betreft overige maatregelen vanuit de overheid wordt door verschillende journalisten het belang van de mogelijkheid tot bescherming van hun persoonsgegevens aangestipt. Het opgeven van een adres bij de Kamer van Koophandel (KvK) werd door enkele journalisten aangegeven als een (voormalig) probleem. Dit lijkt echter te worden opgelost door een recent convenant tussen de KvK en de NVJ. Daarnaast wijzen ook enkele journalisten in dit kader op het belang van het strafbaar stellen van doxing.

Eén andere journalist wijst op het creëren van aanvullende veiligheidsmaatregelen voor journalisten wanneer zij zich voor hun werk begeven in de rechtbank. Enkele journalisten wijzen ook op het gebrek aan bescherming dat zij ervaren op straat (in het bijzonder tijdens evenementen en demonstraties) door de politie, waar meer aandacht naar uit zou kunnen gaan.

Maatregelen vanuit de beroepsgroep en werkgevers

Zoals al eerder aangegeven zijn de journalisten over het algemeen (zeer) tevreden met de initiatieven die vanuit de beroepsorganisatie en in het bijzonder PersVeilig worden georganiseerd. Ze voelen zich op dit gebied vertegenwoordigd door de NVJ. Vrij veel journalisten zijn ook bekend met de cursussen die door PersVeilig worden gegeven en ze zien over het algemeen het belang in van het geven van cursussen en weerbaarheidstrainingen voor journalisten. In verschillende interviews kwam naar voren dat de geïnterviewde, of naaste collega's van hem/haar, een cursus hadden gevolgd via PersVeilig. Daarbij wees een enkeling er wel op dat het belangrijk is in de cursus ook weer geen beeld te schetsen alsof elke journalist een steekwerend vest nodig heeft. Door te veel op extremen te focussen kan bij de journalist in kwestie de vraag opgeroepen worden: 'hoe verhoudt dat zich tot het beeld dat jij hebt van die realiteit waarvan je verslag doet' (R07). Ook het feit dat PersVeilig in bepaalde gevallen kan ondersteunen bij het aanschaffen van beveiligende kleding, werd door enkele respondenten als positiefaangemerkt.

Uit de interviews komt naar voren dat veel journalisten geen heel duidelijk beeld hebben van het al dan niet bestaan van protocollen, of beleid ten aanzien van de veiligheid van journalisten bij hun werkgever. Tegelijkertijd blijkt ook niet dat dit echt gemist wordt door de meeste journalisten. Eén journalist geeft wel aan dit te hebben gemist. Een punt van aandacht dat verder benadrukt wordt door journalisten, en dat verband houdt met hun werknemerschap, is de beperkte financiële tegemoetkoming die journalisten ontvangen. Een journalist zegt hierover:

'En bovendien, de pers verdient geen reet hè. Dus die mensenlevens, van de pers dat dat waard zou zijn, zijn pure woorden. Dus ja, het is makkelijk om te zeggen van "we moeten de pers beschermen". Beveilig de pers door gewoon een fatsoenlijk salaris te bieden.' (R05)

Doordat journalisten weinig verdienen, zullen zij wellicht niet altijd de beste keuzes maken waar het hun veiligheid betreft, vermoeden sommige journalisten, omdat het niet vergaren van bepaalde gevaarlijk te halen informatie hen direct in de portemonnee raakt. Een vertegenwoordiger vanuit PersVeilig noemt bewustwording creëren bij werkgevers op dit punt een belangrijk aandachtspunt. Want PersVeilig kan journalisten wel trainen om voorzichtig te zijn in gevaarlijke situaties, aldus deze respondent, maar dit werkt alleen als de werkgever hen daarin ook ondersteunt. Een journalist vertelt verder dat zij door haar beperkte inkomen geen geld had om haar huis voldoende te beveiligen. Zij zou dan ook graag zien dat er op redacties een potje met geld wordt achtergehouden om journalisten die bedreigd worden, financieel te ondersteunen bij het nemen van veiligheidsmaatregelen.

Een andere journalist was verbaasd dat er geen persoon beschikbaar was binnen het mediabedrijf waar ze werkzaam is, om haar te ondersteunen bij de omgang met sociale media en online weerbaarheid. Het zou haar een goede idee lijken als die er zou komen, voor als haar collega's met eenzelfde mediastorm te maken krijgen als zijzelf.

Naast een rol voor de werkgever of opdrachtgever zien verschillende journalisten ook een rol weggelegd voor de individuele journalist. Ze wijzen op de eigen rol die journalisten kunnen spelen in het aanwakken, maar ook juist de-escaleren van dreigende situaties (zie nader paragraaf 5.3 en 5.4.2). Door zorgvuldiger na te denken over hoe bepaald nieuws wordt gebracht en door een andere opstelling in te nemen op straat en bij online agressie zouden collega's volgens sommige journalisten minder agressie oproepen en daarmee mogelijk geweld kunnen voorkomen. Oefenen tijdens rollenspellen in trainingen kan hierbij helpen, zo ervoer een respondent. Daarnaast is ook overleg met mede-journalisten belangrijk, geven enkele journalisten aan. Door samen te werken kun je elkaar scherp houden en van elkaar leren. Tot slot geven verschillende journalisten aan dat het van belang is bepaalde groepen die zich niet gehoord voelen serieus te nemen, omdat dit ook onvrede en agressie kan oproepen als dat niet gebeurt.

Online veiligheid (op Twitter)

Een laatste punt dat door meerdere journalisten wordt aangekaart, is de inadequate wijze waarop binnen Twitter wordt omgegaan met haatdragende tweets. De meeste journalisten wijzen op het belang van vrijheid van meningsuiting, maar meerdere journalisten vinden wel dat er actievere moderatie op Twitter zou moeten plaatsvinden en dat het anoniem posten van berichten problematisch is. Tegelijkertijd hebben de journalisten die wij spraken, er weinig vertrouwen in dat Twitter op dit punt vooruitgang zal gaan boeken.

7.3 Definitie journalist voor wetgeving

Deelonderzoeksvraag 3e is gericht op het definiëren en afbakenen van de begrippen 'journalist' en 'journalistiek' ten behoeve van wet- en regelgeving. Wij hebben in dit onderzoek, zoals aangegeven (zie paragraaf 1.2.1), gekozen voor een ruime insteek waar het gaat om het definiëren van het begrip journalist; een dergelijke insteek wordt ook door de wetgever gehanteerd (zie paragraaf 2.1). De reeds bestaande wettelijke term 'journalist of publicist in het kader van nieuwsgaring' komt voor in zowel het Wetboek van Strafvordering (Sv) als het Wetboek van Strafrecht (Sr). Het wettelijke

verschoningsrecht van die personen is gecodificeerd in artikel 218a Sv.³⁷ Ten aanzien van de wettelijke strafverzwarringsgrond in geval van bedreiging (art. 285 Sr) is hierbij expliciet aangesloten.³⁸ De term ‘journalist of publicist in het kader van nieuwsgaring’ is niet in de wet zelf nader gedefinieerd, maar uit de parlementaire geschiedenis kan worden opgemaakt wat hieronder moet worden verstaan. Het betreft diegenen die, al of niet beroepsmatig, regelmatig in het kader van nieuwsgaring informatie verzamelen of verspreiden.³⁹ Door de diverse verschijningsvormen van wat verstaan kan worden onder journalistiek, zou van deze vrij brede definitie kunnen worden uitgegaan. Daarbij kan mogelijk de kanttekening worden gemaakt dat het om meer serieuze nieuwsgaring moet gaan. Hiermee worden incidentele bloggers, vloggers en dergelijke, denk aan internetroddelkanalen (‘juice channels’), niet als journalist beschouwd.⁴⁰ Voor het begrip ‘journalistiek’ kan dan de definitie worden aangehouden van de (beroeps)groep van personen die regelmatig in het kader van serieuze nieuwsgaring informatie verzamelen of verspreiden.

Hierdoor strekt de (wettelijke) bescherming zich ook uit tot personen die zich weliswaar eventueel niet beroepsmatig maar niettemin op gezette tijden serieus mengen in het maatschappelijke debat. Het komt ons gerede voor om de initiatieven om geweld tegen journalisten aan te pakken (wet- en regeling, alsook de overige beleidsinterventies) op deze brede groep personen te laten zien. Hiermee worden degenen die incidenteel of slechts op speelse wijze deelnemen aan het publieke debat door nieuws te verzamelen of te verspreiden, niet als in het bijzonder te beschermen groep beschouwd. Dat heeft als voordeel dat de getroffen en te treffen maatregelen gericht kunnen worden bepaald en de (beperkte) capaciteit voor het uitvoeren daarvan blijft gereserveerd voor de personen die geregeld de waardevolle functie van journalist op een plechtige wijze vervullen.

7.4 Conclusie

Uit onze analyse van literatuur en beleidsdocumenten over maatregelen die worden genomen in de door ons bestudeerde landen, volgt dat enkele gemene delers en enkele verschillen zijn te signaleren. Het gaat om (beoogde) maatregelen waarvan een positieve uitkomst wordt verwacht. Wat opvalt, is dat journalisten in Noorwegen, Frankrijk en Duitsland door de strafwet niet in het bijzonder worden beschermd (in Nederland is dat in geval van bedreiging wel het geval), al is daarvoor soms gelobbyd. Wel krijgen strafzaken tegen journalisten veelal prioriteit in het justitiële beleid, al moet hiervan in de praktijk nog meer werk worden gemaakt. Ook worden wel hogere straffen opgelegd in strafzaken waarbij een journalist het slachtoffer was. Een pijnpunt is de gepercipieerde straffeloosheid van geweld en agressie tegen journalisten. Ook de registratie van incidenten wordt in dat verband van belang geacht, waarbij aandacht kan worden besteed aan gender. In alle landen is meer overleg tussen de politie en de journalistiek geïnitieerd om de veiligheid van verslaggevers in het veld beter te

³⁷ Art. 218a lid 1 Sv luidt: ‘Getuigen die als journalist of publicist in het kader van nieuwsgaring, beschikken over gegevens van personen die deze gegevens ter openbaarmaking hebben verstrekt, kunnen zich verschonen van het beantwoorden van vragen over de herkomst van die gegevens.’

³⁸ *Kamerstukken II 2020/21*, 35564, nr. 12. Art. 285 lid 5 Sr zal per 1 maart 2022 luiden: ‘Indien het feit, omschreven in het eerste, tweede of derde lid wordt gepleegd tegen een persoon in diens hoedanigheid van (...) journalist of publicist in het kader van nieuwsgaring (...) wordt de op het feit gestelde gevangenisstraf met een derde verhoogd.’

³⁹ *Kamerstukken II 2014/15*, 34032, nr. 3, p. 7-8.

⁴⁰ Dergelijke kanalen zien zichzelf ook niet als zodanig, zo lijkt het (vgl. Rb. Amsterdam 29 april 2022, ECLI:NL:RBAMS:2022:2347).

garanderen, in Frankrijk met name ook in verband met politiegeweld tegen journalisten. Online platforms worden verantwoordelijk gehouden voor de inhoud en worden aangespoord proactief zelf ongewenste content te blokkeren of te verwijderen, ook richting journalisten. In de onderzoeken waarop we in dit hoofdstuk voortbouwen, wordt ook aangegeven dat meer aandacht moet worden besteed aan kwetsbare groepen, zoals freelancers, vrouwelijke, lokale en van een minderheid afkomstige journalisten. Tot slot wordt daarin gevraagd om meer initiatieven om het publiek bewust te maken van de noodzaak van vrije media. Diverse mediabedrijven bieden zelf beveiliging voor hun verslaggevers, sturen verslaggevers in koppels op pad, proberen met cursussen hun weerbaarheid te verhogen en bieden nazorg in geval van incidenten. De ingevoerde, aanbevolen en aangekondigde maatregelen in Noorwegen, Frankrijk en Duitsland sluiten veelal goed aan bij de acties die in Nederland reeds zijn ondernomen of worden aanbevolen. Voor veel van de (veelal vrij recent) getroffen maatregelen is echter nog geen inzicht in wat de effecten ervan zijn.

Het valt op dat in Nederland, in vergelijking met de andere landen, eigenlijk al vrij veel beleidsmaatregelen worden genomen ten aanzien van geweld tegen journalisten. In het bijzonder met de oprichting van Persveilig en het Protocol PersVeilig, waarin incidenten en strafzaken worden geregistreerd, gaat Nederland verder dan de andere landen.⁴¹ Wel blijken aangiftes in de praktijk niet altijd snel en krachtig te worden opgepakt door politie en justitie. De vergelijking met Noorwegen, Frankrijk en Duitsland laat in dat verband zien dat daar veelal soortgelijke problemen in meer en mindere mate spelen als in Nederland en dat vergelijkbare aanbevelingen worden gedaan en aan vergelijkbare oplossingen wordt gedacht. Er zijn geen heel concrete *best practices* te herkennen die een belangrijke aanvulling kunnen zijn op het bestaande palet aan maatregelen in Nederland die specifiek zijn gericht op de veiligheid van journalisten. Wat van de andere landen vooral kan worden meegenomen, is dat wederzijds begrip en structureel overleg tussen de politie en journalisten van belang zijn. Dat zou in het bijzonder problemen kunnen voorkomen tijdens manifestaties. En een grotere verantwoordelijkheid van online platforms voor de content die door derden op hun fora wordt geplaatst, zou kunnen helpen ook journalisten meer te vrijwaren van online agressie. Daarbij kan inspiratie worden geput uit de wetgeving zoals deze bestaat in Duitsland en Frankrijk.

Hoewel Nederland dus enigszins voorloopt in het nemen van maatregelen, zijn er zeker nog punten te noemen waarop verbetering mogelijk is. De journalisten die wij interviewden, noemen verschillende aandachtspunten. Hoewel veel journalisten het ook lastig vonden om te bedenken hoe het probleem aangepakt zou kunnen worden. Veel journalisten zijn tevreden over de aandacht die er is voor het geweld tegen de beroepsgroep. Ook de oprichting van PersVeilig en het bijbehorende protocol wordt door veel journalisten als positief aspect genoemd. Journalisten zijn echter een stuk kritischer over de uitvoering van het protocol. Verschillende journalisten geven aan dat het protocol in de praktijk niet wordt gevolgd door politie en OM. In het nemen van maatregelen om de strafmaat voor geweldsdelicten tegen journalisten te verzwaren, zoals een taakstrafverbod, zien de meeste journalisten weinig. De belangrijkste reden daarvoor is dat journalisten verwachten dat hier weinig afschrikwekkende waarde van uitgaat. Daarnaast zijn er ook journalisten die het idee hebben dat een taakstraf in sommige gevallen wel degelijk de geëigende straf voor een bepaald geweldsdelict kan zijn. Journalisten zijn over het algemeen ook tevreden met de initiatieven die worden genomen vanuit de NVJ, deels onder de noemer van PersVeilig, om de veiligheid van journalisten te vergroten, waaronder

⁴¹ België heeft een soortgelijk initiatief genomen, zie www.persveilig.be.

de cursussen die worden aangeboden. Voor de werkgever lijkt, aldus enkele geïnterviewden, vooral een rol te zijn weggelegd in het ervoor zorgen dat journalisten geen verkeerde afwegingen maken uit financiële noodzaak. Daarnaast wijzen journalisten erop dat zij scherp gehouden moeten worden in de wijze waarop zij zich gedragen en uiten. Door een bepaalde houding aan te nemen ten opzichte van het publiek zouden journalisten ook deels zelf agressie kunnen tegengaan.

In de huidige wetgeving wordt een vrij brede definitie van het begrip journalist aangehouden. Deze definitie laat ruimte om de diverse verschijningsvormen van journalistiek onder de wetgeving te laten vallen. Mogelijk kan bij de definitie de kanttekening worden gemaakt dat het om meer serieuze nieuwsgaring moet gaan. Personen die incidenteel of slechts op speelse wijze deelnemen aan het publieke debat door nieuws te verzamelen of te verspreiden, worden daarbij niet als in het bijzonder te beschermen groep beschouwd.

Hoofdstuk 8 Conclusies

In dit hoofdstuk bespreken wij, aan de hand van de door ons geformuleerde onderzoeksvragen, de belangrijkste conclusies die kunnen worden getrokken uit dit onderzoek naar geweld tegen journalisten. Geweld tegen journalisten is een complex probleem. Niet alleen hebben we te maken met veel verschillende soorten journalisten, elk met hun eigen rollen, achtergronden en maatschappelijke posities, ook het geweld kan verschillende vormen aannemen afhankelijk van de directe maar zeker ook de maatschappelijke context.

In dit onderzoek hebben we er daarom in de eerste plaats voor gekozen de ervaringen van journalisten centraal te stellen. Zo kregen we een rijk beeld van de diverse vormen van geweld die door verschillende journalisten als problematisch worden ervaren, hoe zij daarmee omgaan, welke oorzaken zij zien en wat mogelijke oplossingen zouden kunnen zijn. In de tweede plaats combineren we in dit onderzoek verschillende onderzoeksmethoden, zodat we steeds een ander aspect van het geweld tegen journalisten centraal kunnen stellen in de verschillende hoofdstukken. We hebben daarbij zowel eerder onderzoek als geregistreerde databronnen geanalyseerd, maar wij achtten het eveneens van belang om een beeld te krijgen in ongeregistreerde facetten van geweld (vooral via interviews). Daarnaast hebben we ook de beleidsmaatregelen op dit gebied in kaart gebracht zoals deze gelden in Nederland en in drie andere Europese landen. In het navolgende bespreken we per paragraaf achtereenvolgens het antwoord op onderzoeksvraag 1, 2 en 3.

8.1 Aard, omvang en ontwikkelingen

De eerste onderzoeksvraag die centraal stond in dit onderzoek, luidde: Wat zijn de aard en omvang van ervaren en waargenomen geweld tegen journalisten in Nederland en in hoeverre is dit in de afgelopen tien jaar veranderd?

Bestaand onderzoek

De internationale literatuur laat zien dat geweld tegen journalisten een wereldwijd probleem is, waar een substantieel deel van de journalisten mee te maken krijgt. Ook in Nederland lijkt geweld tegen journalisten veel voor te komen, getuige de uitkomsten van verschillende studies. Om de ernst van het probleem te schetsen wordt vaak het recente onderzoek van Van Hal en Klein Kranenburg (2021) aangehaald, waarin 82% van de respondenten aangaf weleens te maken te hebben gehad met agressie en bedreiging. Dit percentage zou, wanneer vergeleken met eerder onderzoek, allereerst duiden op een toename in geweld. Het percentage van 82% is bovendien hoger dan wat de meeste internationale studies uitgevoerd in westerse landen vonden, hetgeen zou suggereren dat het probleem in Nederland groter is dan in vergelijkbare landen. Omdat de onderzoeken allemaal verschillende vraagstellingen, onderzoekspopulaties en *response rates* kennen, kan uit een oppervlakkige vergelijking van de percentages niet zonder meer worden geconcludeerd dat het probleem van geweld tegen journalisten in Nederland groter is dan in andere landen, noch dat het probleem in Nederland de afgelopen jaren is toegenomen. De meeste studies betreffen survey-onderzoeken die, vanwege een aantal methodologische beperkingen, maar in beperkte mate generaliseerd kunnen worden naar de gehele populatie journalisten. Mede hierom hebben wij in dit onderzoek gebruikgemaakt van verschillende aanvullende bronnen om inzicht te krijgen in wat er schuilgaat achter de percentages. We doen dit door zowel geregistreerde als ongeregistreerde aspecten van geweld tegen journalisten in beeld te brengen.

Een beeld van geregistreerd geweld

De geregistreerde werkelijkheid van geweld tegen journalisten brachten wij in kaart op basis van onderzoek naar strafdossiers, meldingen bij PersVeilig en een media-analyse. De door ons bestudeerde bronnen geven een duidelijk beeld van de aard van het geregistreerde geweld tegen journalisten. In zowel de strafzaken als de PersVeilig-meldingen overheerst het beeld van fotografen of cameramensen die ter plekke geconfronteerd worden met vrij impulsieve, spontane en emotionele uitbarstingen van verbale agressie of zelfs fysiek geweld door direct betrokkenen of omstanders van een incident of melding (zie voor vergelijkbare bevindingen Van Hal & Klein Kranenburg, 2021: 11).

Onze selectie van strafzaken maakt het niet goed mogelijk iets te zeggen over de omvang of ontwikkeling van geweld tegen journalisten. De PersVeilig-meldingen kennen vanwege de beperkte tijdsperiode een vergelijkbare beperking. Het aantal meldingen bij PersVeilig neemt tussen 2019 – het jaar van oprichting – en 2021 toe. Tijdens het afgelopen jaar, 2022, lijkt het aantal meldingen wat te dalen. Onder andere door de relatief lage aangifte- en meldingsbereidheid onder journalisten is het aannemelijk dat ook deze bronnen slechts een deel van de omgang van geweld tegen journalisten blootleggen.

De beschikbare mediaberichten geven een beter beeld van de omvang en ontwikkeling van het geregistreerde geweld tegen journalisten in Nederland. Het jaar 2020 lijkt hierin een belangrijk kantelpunt te zijn. Voor 2020 was er sprake van incidentele berichtgeving over dit onderwerp, maar vanaf begin 2020 neemt het aantal berichten over geweld tegen journalisten in Nederland explosief toe. Deze toename lijkt, net als valt waar te nemen in de PersVeilig-meldingen, echter niet door te zetten en in de loop van 2022 daalt het aantal berichten over dit onderwerp. Daarbij dient te worden opgemerkt dat de recente media-aandacht voor de thematiek minder nauw samenhangt met het daadwerkelijke aantal incidenten waarover bericht wordt, en meer met het genereren van aandacht voor de problematiek. De media-aandacht voor het onderwerp kan dus nadrukkelijk worden geplaatst binnen een groeiend maatschappelijk bewustzijn over het probleem van geweld tegen journalisten. PersVeilig en de NVJ lijken hierin een belangrijke signalerende en agenderende rol te spelen, zoals niet alleen uit de mediaberichten blijkt, maar ook wordt benoemd in de door ons afgenomen interviews met journalisten.

Een beeld van online geweld

De literatuurstudie en onze analyse van PersVeilig-meldingen en strafzaken wijzen verder op de rol van online vormen van geweld, zoals intimidatie en bedreiging, maar ook online haat. Ook laat de literatuurstudie zien dat een substantieel deel van de intimidatie van journalisten online plaatsvindt. Onze analyse van *mentions* van journalisten en publicisten die actief zijn op Twitter, toont dat online haat een probleem is dat veel journalisten van verschillende pluimage *persoonlijk* raakt. Daarbij moet aangetekend worden dat het overgrote deel van de Twitterberichten, hoewel niet altijd even vriendelijk, niet per se haatdragend was. Daarnaast waren ook niet alle haatdragende tweets direct gericht tot de aangesproken journalist. Voor de online haat die zich wel nadrukkelijk op de journalisten in kwestie richtte, geldt dat afhankelijk van specifieke aspecten van diens (sociale) identiteit en rollen online haat uiteenlopende vormen aanneemt, denk aan seksisme, racisme, *fatshaming*, *ageisme* et cetera. Ook zagen we in een deel van de haatdragende tweets een breder wantrouwen jegens de journalistiek als beroepsgroep gereflecteerd. We vonden verder geen sterke kwantitatieve verschillen tussen bepaalde groepen in de hoeveelheid haat die zij ontvangen. Hierbij dient wel te worden

opgemerkt dat online haat een sterk subjectief karakter heeft, net zoals dat de weging van de ernst van specifieke vormen ervan wordt ingegeven door persoonlijke ervaringen van sociale kwetsbaarheid.

Ervaringen met geweld

De interviews met journalisten tonen in het bijzonder aan dat er grote verschillen bestaan in wanneer er volgens journalisten sprake is van geweld en wanneer zij dit als een probleem ervaren. Ook de frequentie die het geweld aanneemt, verschilt sterk per persoon. De interviews laten verder duidelijk zien dat niet alleen concrete ervaringen met geweld bepalen hoe journalisten dit probleem definiëren, maar dat ook verhalen die zij horen van en over collega's, van invloed zijn. Ook beeldvorming in de media en bredere ervaringen met haat en vijandigheid tegen de beroepsgroep spelen een rol in de visies van respondenten op het bredere probleem ten aanzien van geweld tegen journalisten. De visies van journalisten lijken samen te hangen met de persoon van de journalist en diens sociale posities, bijvoorbeeld in termen van beroep, politieke kleur, geslacht/gender en culturele achtergrond.

Omdat er verschillen zijn in de manier waarop geweld door journalisten wordt ervaren, is ook de impact verschillend. Waar bij sommige respondenten sprake was van bagatellisering en normalisatie van het geweld, en de gevolgen hiervan, had het geweld voor een kleine groep journalisten een behoorlijke impact op hun persoonlijke leven. Er waren eveneens respondenten die in eerste instantie aangaven dat de persoonlijke impact beperkt was, maar die in de loop van het interview voorbeelden gaven waaruit bleek dat het geweld een zekere impact op hen had. Ook kwam in de interviews naar voren dat het ervaren geweld effect heeft op de wijze waarop journalisten hun beroep uitoefenen. Daarbij noemen journalisten vooral dat ze zorgvuldiger bedenken op welke wijze ze nieuws brengen, dat ze nadenken over de houding die ze aannemen op straat en sommigen gaan ook bepaalde onderwerpen of situaties uit de weg. Ook hoofdredacteuren wijzen erop dat zij in uitzonderlijke gevallen de afweging maken om geen verslag uit te brengen van gebeurtenissen. Hier is dus sprake van een zeker *chilling effect* als gevolg van de vrees voor geweld.

Samenhang met bredere maatschappelijke ontwikkelingen

Uit de analyses van alle verschillende databronnen blijkt dat een deel van het geweld tegen journalisten niet los kan worden gezien van bredere maatschappelijke ontwikkelingen, in het bijzonder de coronapandemie en daaropvolgende spanningen, een verhard politiek klimaat en veranderende ideeën over de rol van journalistiek. Veel journalisten spraken over een verhard journalistiek klimaat waarin een deel van hen gezien wordt als verlengstuk van de gevestigde politieke orde. Daarmee valt een parallel waar te nemen met geweld tegen andere publieke functionarissen en gezagsdragers. Verschillende respondenten wijzen er bovendien op dat de vijandige houding ten opzichte van journalisten wordt aangewakkerd door hoe journalisten worden afgeschilderd door bepaalde politici. Ook dat journalisten zelf elkaar (online) de maat nemen, wordt genoemd als een omstandigheid die een bijdrage hieraan levert. Daarnaast lijkt er ook sprake te zijn van een zekere polarisatie in het beeld dat over het geweld bestaat: journalisten aan de linkerzijde van het politieke spectrum geven aan agressie te ervaren uit (extreem)rechtse hoek, terwijl journalisten ter rechterzijde aangeven vanuit (extreem)linkse hoek agressie te ervaren. Sociale media zoals Twitter, hoewel door

veel journalisten ook gewaardeerd, werken drempelverlagend voor het uiten van bedreigingen en haat.

Kernbevinding 1. Geweld tegen journalisten is een diffuus probleem

Er is veel variatie in de aard en omvang van geweld, alsook de wijze waarop dit door journalisten wordt ervaren. Zeker niet alle journalisten ervaren problematische agressie of geweld tijdens hun werk. Afhankelijk van de bron die wordt gebruikt, worden verschillende facetten van het probleem zichtbaar.

Kernbevinding 2. Geweld tegen journalisten is geen geïsoleerd probleem, maar maakt onderdeel uit van bredere maatschappelijke vraagstukken en problemen.

Veel journalisten (ook die zelf weinig/geen geweld ervaren) schetsen een breder vijandig klimaat ten opzichte van journalisten en zien dat als een probleem. Geweld tegen journalisten kan niet goed worden geduid zonder dit te plaatsen binnen de bredere maatschappelijke context waarin het journalistieke werk zich afspeelt. Het geweld is tevens niet los te zien van geweld dat plaatsvindt tegen andere gezagsdragers en personen met een publieke taak.

Kernbevinding 3. Voor het probleem van geweld tegen journalisten is de afgelopen jaren meer aandacht

Er is een duidelijke toename aan media-aandacht voor geweld tegen journalisten en een groeiend maatschappelijk bewustzijn. De beroepsgroep zelf speelt hierin een belangrijke agenderende rol.

8.2 Daders en slachtoffers van geweld

De tweede onderzoeksvraag die centraal stond in deze studie, was: Welke daders en slachtoffers kunnen er ten aanzien van de verschillende vormen van geweld tegen journalisten worden onderscheiden? Omdat geweld tegen journalisten een diffuus probleem is dat verschillende verschijningsvormen kent, levert het beantwoorden van de vraag naar de dader- en slachtofferkenmerken geenszins een eenduidig beeld op.

Kenmerken en motieven van daders

De bestaande literatuur biedt zeer weinig inzicht in de kenmerken en motieven van de daders van geweld tegen journalisten. Ons onderzoek biedt daarop een (bescheiden) aanvulling. Uit de bestudeerde PersVeilig-meldingen hebben wij een fragmentarisch beeld over de plegers van geweld kunnen krijgen, omdat dit onderdeel geen verplicht in te vullen veld is bij het doen van een melding. Hieruit valt af te leiden dat het overwegend gaat om omstanders en bewoners die aanwezig waren bij een incident en zich fysiek of verbaal agressief opstelden richting de aldaar aanwezige journalist. Over de achtergrondkenmerken van deze plegers werd in het merendeel van de gevallen niets gezegd.

In de door ons bestudeerde strafzaken stond over het algemeen meer informatie over de daders, maar ook dit levert geen volledig of eenduidig beeld op (vanwege het lage aantal strafzaken). In de strafzaken zien we dat het in het merendeel van de gevallen gaat om mannen, met verschillende leeftijden, die uit de Randstad komen en een baan hebben. Een enkele keer werd in de strafzaken

melding gemaakt van sociale of andersoortige problematieken, maar kon er op basis van de informatie in het dossier niet met zekerheid worden vastgesteld of deze problematiek ook van invloed was op het geweldsincident. Het lijkt veelal om 'gewone' mensen te gaan, die door de omstandigheden van het geval ter plekke acteren.

De motieven van de daders kunnen ook maar in beperkte mate worden achterhaald. In de PersVeilig-meldingen was hierover zelden informatie te vinden. De strafzaken gaven hier wel ten dele inzicht in. Het belangrijkste patroon dat daarin naar voren komt, is dat het motief voor de geweldsuitingen onvrede over een (mogelijke) publicatie betreft, waarbij sommige daders uit emotie handelen om een publicatie te voorkomen. Het handelen van de dader lijkt grotendeels situationeel bepaald. Kijken we naar motieven voor geweld zoals die naar voren komen in andere onderzoeken naar geweld tegen functionarissen met een publieke functie, dan zien we een parallel met de uitkomsten van een onderzoek naar bedreiging tegen de politie (Dekkers, Kriek & Stouten, 2006). Uit dit onderzoek komt naar voren dat de bedreigingen voor de dader veelal een uiting waren van woede of onmacht, vaak bij wijze van opwelling en niet zozeer als een berekende actie, ofwel gezien moesten worden als een manier om de journalist diens wil op te leggen (Bovenkerk et al., 2005; Dekkers, Kriek & Stouten, 2006). Bij de vormen van geweld tegen journalisten in het onderhavige onderzoek zien we dat eveneens terug, in het bijzonder in de verschillende contexten die we hieronder zullen belichten.

Kenmerken van slachtoffers

In de strafzaken zien we dat het wat betreft de slachtoffers overwegend gaat om mannen van uiteenlopende leeftijden. De PersVeilig-meldingen bieden geen mogelijkheid tot een nadere schets van de achtergronden van slachtoffers. Uit de analyse van tweets aan journalisten blijkt dat veel verschillende journalisten, gegeven hun veelvoud aan (sociale) identiteiten, rollen en functies, met uiteenlopende vormen van online haat te maken hebben. We vonden echter geen duidelijke kwantitatieve verschillen tussen groepen – in het bijzonder niet qua gender – als het gaat om hoeveel haat zij online ontvangen.

Hierbij dient nogmaals te worden opgemerkt dat de door ons bestudeerde bronnen allemaal beperkingen kennen die een volledig beeld van de slachtoffers in de weg staan. Wel zijn er enkele studies naar geweld tegen journalisten in Nederland die zicht geven op de slachtoffers. Uit de literatuurstudie komt naar voren dat er weinig bewijs is dat vrouwelijke journalisten vaker slachtoffer zijn van geweld dan mannen. Wel lijkt het erop dat de vorm van geweld waar zij mee te maken krijgen, anders is dan bij mannen. Uit internationale literatuur komt naar voren dat vrouwen vaker met seksuele intimidatie en geweld te maken hebben dan mannen. Uit een recent onderzoek onder vrouwelijke journalisten in Nederland (Bruijn & Bouwmeester, 2022) komt naar voren dat mannen relatief gezien meer te maken krijgen met *face-to-face* incidenten, terwijl het bij vrouwen vaker gaat om uitingen van online haat en bedreigingen via sociale media. Over onderscheid ten aanzien van andere achtergrondkenmerken is zo goed als geen onderzoek beschikbaar.

De door ons bestudeerde PersVeilig-meldingen en strafzaken geven wel een duidelijk beeld als het gaat om veelvoorkomende typen journalisten die melding maken of aangifte doen van incidenten van geweld of agressie. In beide bronnen gaat het overwegend om fotografen en cameramensen die te maken krijgen met spontane en soms impulsieve, emotioneel geladen uitingen van geweld. Het betreft hierbij zowel fysieke vormen van geweld, maar ook verbale uitingen in de vorm van (doods)bedreigingen of agressie. De over-representatie fotografen en cameramensen is in lijn met

eerdere resultaten van Van Hal en Klein Kranenburg (2021: 11). Toch is het de vraag in hoeverre deze uitingen van geweld iets zeggen over de staat van het beroep van journalist als zodanig: er valt immers een parallel waar te nemen met andere functionarissen met een publieke taak die geconfronteerd worden met geweld en agressie (Aarten et al., 2020). Abraham en Van Soomeren (2020) lieten zien dat *boa's* die werken in de openbare ruimte en in het openbaar vervoer, aanzienlijk meer te maken krijgen met bedreiging/intimidatie en fysieke agressie dan *boa's* die werkzaam zijn op het gebied van milieu, welzijn en infrastructuur. In het geval van journalisten zijn het ook vooral zij die daadwerkelijk de straat op gaan – fotojournalisten, cameramensen, verslaggevers van demonstraties, et cetera – die te maken krijgen met bedreiging, intimidatie en fysieke agressie. Dit kan voor een deel te maken hebben met hun journalistieke werkzaamheden, maar kan ook illustratief zijn voor een gezagscrisis en, in bredere zin, een afnemend vertrouwen in publieke instituties (Aarten et al., 2020). Daarnaast is het ook aannemelijk dat van bepaalde vormen van geweld in brede zin minder aangifte of melding wordt gedaan. Bijvoorbeeld omdat het slachtoffer bang is voor de consequenties van melding/aangifte doen, of omdat de journalist in kwestie niet verwacht dat de politie tot actie over zal gaan.

Vier ideaaltypische contexten waarin geweld voorkomt

Omdat de complexiteit van de problematiek het geven van een eenduidig beeld in de weg staat, hebben we de dynamiek van geweld tegen journalisten getypeerd door het formuleren van een viertal ideaaltypische contexten waarin geweld plaatsvindt. Hiermee hebben we getracht recht te doen aan de diversiteit van het fenomeen van geweld tegen journalisten, maar wel door oog te hebben voor specifieke patronen in de daders, slachtoffers, context en de interactie hiertussen. In de beschrijving van de ideaaltypen (die nadrukkelijk ook op de interviews is gestoeld) komen ook aspecten wat betreft daders en slachtoffers naar voren die onderbelicht zijn in de officiële registraties.

- *112- en beeldjournalistiek*

De eerste ideaaltypische context concentreert zich op zogenoemde 112-journalisten en foto- en camerajournalisten. Zoals eerder benoemd zijn deze journalisten oververtegenwoordigd als het gaat om het geregistreerde geweld. Een belangrijke oorzaak hiervan ligt besloten in de context van het werk: door de aard van hun werkzaamheden worden zij meer dan andere journalisten blootgesteld aan de soms hoogoplopende emoties van omstanders, bewoners of mensen die direct betrokken zijn bij het incident waarvan deze journalisten verslag doen. De aanwezigheid van deze journalisten, vaak voorzien van een (video)camera, maakt dat een deel van deze omstanders emotioneel reageert en aangeeft niet te willen worden vastgelegd op de gevoelige plaat van de journalisten en dit met het dreigen met geweld of fysieke uitingen van geweld proberen te voorkomen.

- *Verslaggeving van demonstraties of (sport)evenementen*

In de tweede ideaaltypische context die we onderscheiden, zien we dat journalisten die verslag doen van (sport)evenementen of demonstraties, veel geconfronteerd worden met geweld. We zien hierbij dat de dreiging van een grote menigte door de journalisten als bedreigend kan worden ervaren, maar we komen ook voorbeelden tegen van journalisten die bekogeld worden met stenen, vuurwerk of andere objecten of fysiek aangevallen of achternagezeten worden. Als motief hiervoor zien we regelmatig terug dat mensen niet gefotografeerd of gefilmd willen worden, maar in het bijzonder ook dat de journalisten te maken krijgen met geweld omdat zij gezien worden als een verlengstuk van de overheid. Over de individuele achtergronden van de plegers van dit geweld kan op basis van dit

onderzoek niets worden gezegd, maar er kan wel iets worden gezegd over de groep waar zij onderdeel van uitmaken. Bij sportevenementen lijkt het te gaan om groepen supporters of aanverwante groeperingen, maar actueel zijn vooral de demonstranten, iets wat sinds de coronacrisis een vlucht lijkt te hebben genomen. Na diverse protesten tegen het coronabeleid barstten de boerenprotesten los. Gedurende de coronapandemie resulteerde dat ook in een groeiende aandacht voor dit type geweld tegen journalisten in de mediaberichten.

- *Online geweld via sociale media*

Anders dan bij de eerste twee contexten gaat het bij het derde type context niet om fysieke of verbale uitingen van geweld, maar zien we vooral online manifestaties van geweld in de vorm van haat of soms bedreigingen. Overwegend lijkt dit gericht te zijn op opiniemakers en columnisten, oftewel journalisten die zich in de media nadrukkelijk uitspreken over maatschappelijke thema's. Duidelijk wordt dat de online uitingen van agressie of haat gericht lijken aan journalisten van uiteenlopende pluimage en niet enkel vallen toe te schrijven aan mensen die door sommigen worden omschreven als 'wappie' of 'fascist' en door anderen als 'woke'. Journalisten zelf interpreteren deze online haat als uiting van bredere maatschappelijke onvrede, iets wat door de anonimiteit van het internet en laagdrempeligheid van platforms zoals Twitter gekanaliseerd lijkt te worden. Van wie de online haat afkomstig is, kan op basis van het onderhavige onderzoek echter niet worden achterhaald. Evenmin is altijd duidelijk of online haat ook in strafrechtelijke zin geassocieerd kan worden als geweld c.q. bedreiging, een reden waarom dergelijke gevallen minder vaak naar voren komen in de door ons bestudeerde PersVeilig-meldingen en strafzaken. In het verlengde daarvan problematiseren journalisten online haat niet allemaal op dezelfde manier. Tegelijkertijd gaven veel journalisten tijdens de gesprekken aan dat het haatdragende online klimaat wel degelijk 'onder de huid' gaat zitten en ook voeding kan geven aan de maatschappelijke spanningen.

- *Misdaadjournalistiek*

De laatste ideaaltypische context in deze studie heeft betrekking op misdaadjournalisten. Geweld en dreiging binnen deze context komen nauwelijks naar voren in de strafzaken en PersVeilig-meldingen, maar meerdere prominente misdaadjournalisten in Nederland hebben hiermee te maken, iets waar zij zich frequent en openlijk over uitspreken. Uit de interviews blijkt dat (dreiging met) dit type geweld ook voor misdaadjournalisten die zich hier niet publiekelijk over uitspreken, een (belangrijk) onderdeel uitmaakt van hun werk. Door de moord op Peter R. de Vries heeft dit onderwerp de nodige journalistieke aandacht gekregen, alhoewel verschillende respondenten in deze studie de motieven achter de moord niet per se toeschrijven aan zijn journalistieke bezigheden. Ondanks dat niet altijd duidelijk is wie er achter een specifieke bedreiging aan het adres van een misdaadjournalist zit, of omdat dit in het belang van het opsporingsonderzoek niet gedeeld wordt, is de richting van de dreiging wel duidelijk: het criminele milieu en in het bijzonder de lijdende voorwerpen in de verhalen van de misdaadjournalisten. Zij proberen door te dreigen met geweld ofwel te voorkomen dat bepaalde informatie het daglicht ziet, ofwel uiten hiermee hun nadrukkelijke onvrede over het wel verschijnen van bepaalde publicaties. Het geweld waarmee tegen misdaadjournalisten wordt bedreigd, is over het algemeen heftiger en anders van aard dan in de andere ideaaltypische contexten. Dit maakt ook dat de maatregelen die deze journalisten (gedwongen moeten) nemen anders zijn, en dat een aantal van hen zelfs tijdelijke of permanente beveiliging nodig heeft.

De vier door ons beschreven contexten zijn illustratief voor het feit dat geweld tegen journalisten verschillende typen daders en slachtoffers kent die met diverse vormen van geweld, in uiteenlopende gradaties, te maken krijgen, ook nog eens tegen de achtergrond van bredere maatschappelijke ontwikkelingen ten aanzien van onder meer het vertrouwen in publieke instituties en elkaar. Dit maakt geweld tegen journalisten tot een complex en meervoudig probleem, hetgeen vraagt om een gedifferentieerde aanpak.

Kernbevinding 4. Geweld is ongelijk verdeeld en contextafhankelijk

Geweld is niet gelijk verdeeld onder journalisten: sommige journalisten hebben er vaker last van en in extremere vorm dan anderen. Daarnaast zijn de vorm en mate van geweld specifiek voor een bepaalde context. Wij herkennen vier verschillende contexten waarin geweld vaak aan de orde is: 112- en beeldjournalistiek, verslaggeving van demonstraties en (sport)evenementen, online via sociale media en binnen de misdaadjournalistiek. Hoe (on)veilig een journalist zich voelt, hangt sterk af van diens persoonlijke ervaringen en visies.

Kernbevinding 5. Geweld is situationeel bepaald en komt vaak voort uit emotie

Geweld tegen journalisten betreft vaak incidentele, impulsieve uitingen van emotie en niet zozeer rationeel, doordacht handelen. Het is afhankelijk van de omstandigheden of een situatie uit de hand loopt en of emotie leidt tot agressie of zelfs fysiek geweld tegen een journalist. Als er al een motief te achterhalen is, dan lijkt dit meestal gelegen in onvrede over een (mogelijke) publicatie en/of het willen voorkomen dat publicatie plaatsvindt.

8.3 Beleidsinterventies en aanbevelingen

De derde onderzoeksvraag die in dit onderzoek centraal stond, was: Welke beleidsinterventies zouden effectief kunnen zijn in het terugdringen van of het optreden tegen geweld tegen journalisten en in hoeverre zou het zinvol kunnen zijn om in dit kader het taakstrafverbod uit te breiden?

Insteek van beleidsinterventies

In het licht van de hierboven beschreven kernbevindingen bespreken we in deze paragraaf verschillende beleidsinterventies en komen we uiteindelijk tot vijf kernaanbevelingen.

De eerste kernbevinding – dat geweld een diffuus probleem is dat verschillend wordt ervaren – brengt mee dat het goed is om aan te sluiten bij de ervaringen van journalisten zelf en hen te betrekken in het bedenken en uitvoeren van beleidsinterventies.

De tweede kernbevinding – dat geweld tegen journalisten geen fenomeen is dat op zichzelf staat, maar breder verbonden is aan maatschappelijke ontwikkelingen – benadrukt dat het nodig is om niet alleen na te denken over interventies die gericht zijn op het voorkomen van concrete incidenten, maar – hoe lastig ook – ook maatregelen te treffen die kunnen helpen om het bredere klimaat te verbeteren.

De derde kernbevinding – dat er de afgelopen jaren meer aandacht is voor het probleem van geweld – maakt dat daarbij kan worden aangesloten en dat dit een drijfveer kan zijn voor het nemen van actie en vrijmaken van middelen.

De vierde kernbevinding – dat geweld en agressie ongelijk verdeeld zijn (sommige journalisten hebben er veel meer last van dan anderen) en specifiek voor een bepaalde context – brengt met zich mee dat het van belang is om tot een gedifferentieerde aanpak te komen. Daarnaast is het ook belangrijk om een ruime variatie aan maatregelen te nemen, omdat er zoveel uitingsvormen zijn van geweld.

De vijfde kernbevinding – dat geweld situationeel is bepaald en vaak voortkomt uit emotie – indiceert dat van maatregelen die gestoeld zijn op het beeld van de geweldpleger als rationeel handelende actor, weinig te verwachten valt. Beter kan worden ingezet op het voorkomen dat er emotioneel geladen situaties ontstaan en het opwerpen van barrières die voorkomen dat emoties direct omgezet worden in agressief gedrag.

Hieronder gaan we in op enkele specifieke onderwerpen die bijzondere aandacht verdienen in het tegengaan van geweld tegen journalisten en bespreken we de bestaande maatregelen, alsook mogelijke nieuwe maatregelen en/of aspecten die bij het nemen van maatregelen aandacht behoeven. Daarbij is het relevant om op te merken dat wij niet de eersten zijn die zich met dit onderwerp bezighouden en dat er vanuit verschillende Europese en nationale organisaties al de nodige aanbevelingen zijn gedaan om geweld tegen journalisten aan te pakken. Veel van de aandachtspunten die wij noemen, sluiten aan bij de punten die reeds door anderen zijn genoemd, waarbij wij soms wel andere accenten leggen.

Bestaande beleidsinterventies en de uitwerking daarvan in de praktijk

Bij het beantwoorden van de vraag welke beleidsinterventies effectief zouden kunnen zijn, is het allereerst goed om stil te staan bij de bestaande beleidsinterventies en hoe deze in de praktijk uitwerken. Als we kijken naar het palet aan maatregelen dat wordt getroffen in Nederland om geweld tegen journalisten tegen te gaan, dan blijkt dat er in Nederland al relatief veel maatregelen van kracht zijn. In ieder geval als dit wordt vergeleken met de landen Noorwegen, Frankrijk en Duitsland. In het bijzonder in het kader van het in publiek-private samenwerkingsverband PersVeilig (waaraan de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ), het Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren (NGH), de politie en het Openbaar Ministerie (OM) deelnemen) vinden veel concrete initiatieven plaats die niet terug te vinden zijn in andere landen. De registratie van meldingen van geweld via PersVeilig is bijvoorbeeld uitzonderlijk en ook het ruime aanbod aan trainingen en financiële ondersteuning bij het nemen van veiligheidsmaatregelen.

Naast onze bevinding dat er in Nederland – in vergelijking met de andere landen – vrij veel maatregelen worden genomen, is er met de oprichting van PersVeilig ook meer aandacht voor geweld tegen journalisten en staat dit duidelijk op de maatschappelijke agenda. Dit heeft ook journalisten zelf bewuster gemaakt van het bestaan van geweld en de mogelijkheden om hier iets tegen te doen, zowel preventief als repressief.

Uit ons onderzoek komt naar voren, dat de journalisten die wij spraken over het algemeen tevreden zijn met het initiatief PersVeilig en de afspraken die in dit kader zijn gemaakt tussen de NVJ, het NGH, de politie en het OM. Ze waarderen de urgentie die uit de afspraken klinkt. Echter, het onderzoek laat ook zien dat het nodige schort aan de uitvoering van het beleid (o.a. wat betreft de kennis van de afspraken, de urgentie die eraan wordt gegeven, de bejegening door de politie en het eisen van een 200% strafeis door het OM). Een eerste aanbeveling is dan ook om te zorgen dat dit beleid, waarover journalisten op papier enthousiast zijn, ook in de praktijk uitvoering krijgt. Daarbij lijkt vooral de kenbaarheid onder lagere ambtenaren een aandachtspunt te zijn, maar ook de wijze waarop

journalisten worden benaderd door, in het bijzonder, de politie is voor verbetering vatbaar. In lijn met de aanbevelingen van de Europese Unie zou er ook nadere training kunnen worden gegeven aan officieren van justitie en rechters.

(Strafrechtelijke) wetgeving en handhaving

Wat betreft de rol van de politie zou verder nog meer kunnen worden ingezet op het houden van preventieve huisbezoeken of zogenaamde ‘stopgesprekken’ in het geval van hinderlijk of dreigend, maar niet per se strafbaar, gedrag. Het is in dat geval ook van belang dat journalisten op de hoogte zijn van het feit dat de politie over deze mogelijkheden beschikt, zodat ze ook contact opnemen met de politie als een situatie niet direct aangiftewaardig lijkt. Daarnaast zou ook meer in algemene zin naar mogelijkheden kunnen worden gekeken om de relatie tussen de politie en de journalistiek te verbeteren. Verschillende journalisten hebben namelijk het gevoel dat de politie hen deels als de vijand ziet. Een problematische relatie tussen politie en journalistiek blijkt een nog veel prominenter probleem te zijn in Frankrijk, waar de commissie-Delarue in dit kader een heel aantal aanbevelingen heeft gedaan. Mogelijk zitten daar ook punten bij die voor de Nederlandse situatie relevant kunnen zijn, hoewel wel in ogenschouw dient te worden genomen dat dit in Nederland een minder groot probleem lijkt dan in Frankrijk.

Met het PersVeilig-beleid lijkt Nederland op een aantal punten al verder te gaan dan de andere landen qua strafrechtelijke aanpak van geweld, in ieder geval op papier. Desalniettemin hebben wij de vraag aan respondenten voorgelegd of verdere verzwaring van de straf en/of een taakstrafverbod (zoals werd geopperd in een motie in het kader van de behandeling van het wetsvoorstel uitbreiding taakstrafverbod)⁴² naar hun idee van aanvullende waarde zou zijn. Op een enkele journalist na wordt weinig heil gezien in een taakstrafverbod. De belangrijkste reden daarvoor is dat journalisten verwachten dat hier weinig afschrikwekkende waarde van uitgaat. Er zijn verder ook journalisten die het idee hebben dat een taakstraf in sommige gevallen wel degelijk de geëigende straf voor een bepaald geweldsdelict kan zijn. Een enkeling geeft bovendien aan dat eerst maar eens uitvoering dient te worden gegeven aan het bestaande beleid. Vanuit de journalisten lijkt er dus weinig behoefte te zijn aan (aanvullende) maatregelen die de strafmaat betreffen. Ook op basis van onze bevinding dat geweld tegen journalisten vaak impulsief en niet doordacht plaatsvindt, concluderen wij dat maatregelen die de strafmaat betreffen, weinig meerwaarde hebben om geweld tegen te gaan.

Breder journalistiek klimaat

Een aspect waarop wel (nog) meer gefocust kan worden, is het vijandige klimaat dat veel journalisten ervaren ten opzichte van de beroepsgroep en tevens de rol die sommige politici volgens journalisten spelen in het aanwakken daarvan. Verschillende journalisten wijzen erop dat zij graag zouden zien dat politici zich sterker uitspreken als er sprake is van een aanval op de journalistiek in het algemeen en de persvrijheid in het bijzonder. Uit het onderzoek komt tevens naar voren dat journalisten regelmatig lijken te worden gezien als een verlengstuk van de politiek/overheid en dat zij worden aangesproken op het feit dat zij geen onafhankelijk nieuws zouden brengen. Meerdere journalisten wijzen erop dat de algemene maatschappelijke onvrede dé oorzaak zou zijn van geweld en agressie tegen journalisten. Hoewel deze onvrede een fundamenteel probleem is, dat niet zomaar op te lossen

⁴² Nu dit wetsvoorstel na hoofdelijke stemming op 18 oktober 2022 door de Eerste Kamer is verworpen (Verslag EK 2022/2023, nr. 4, item 11), is de discussie over mogelijk uitbreiding van het taakstrafverbod naar journalisten echter ook minder prangend.

is, zou er wel gedacht kunnen worden aan initiatieven op het vlak van het vergroten van de mediageletterdheid van burgers, zeker in tijden waarin de journalistiek en ideeën daarover (denk aan: hoe wordt nieuws geproduceerd, wat is de relatie tussen journalistiek en politiek?) aan sterke veranderingen onderhevig zijn (Hirst, 2018). Dat zou kunnen gebeuren via scholing (bijvoorbeeld het burgerschapsonderwijs), via bewustwordingscampagnes, maar ook door het organiseren van bijeenkomsten over de rol van de journalistiek in een democratische samenleving. Hierin kan de overheid een initiërende rol spelen, maar ook de beroepsgroep zelf.

Een ander punt dat door journalisten naar voren wordt gebracht, is de eigen rol die journalisten kunnen spelen in het aanwakkeren dan wel de-escaleren van dreiging en geweld. Verschillende journalisten wijzen erop dat sommige van hun collega's zich op een manier gedragen die agressie in de hand kan werken. Door je op straat anders op te stellen of zorgvuldiger na te denken over de wijze waarop je bepaald nieuws brengt, zou een deel van de agressie mogelijk voorkomen kunnen worden. Journalisten wijzen op het belang van elkaar scherp houden op dit punt. Het aanmoedigen van regelmatig collegiaal overleg over dergelijke kwesties door de werkgever/opdrachtgever lijkt hier nuttig te zijn. Ook dient dit aspect deel uit te maken van trainingen (bijvoorbeeld vanuit PersVeilig) van journalisten en in de opleiding tot journalist. Daarnaast zou ook een meer fundamentele discussie kunnen worden gevoerd over de eigen rol die journalisten hebben in het aanwakkeren van agressie in de verschillende contexten. Daarin zou aandacht kunnen worden besteed aan journalisten die elkaar in de media, en in het bijzonder op sociale media, de maat nemen, maar bijvoorbeeld ook aan het nut en de noodzaak van 112-journalistiek in de context van emotioneel geladen evenementen of incidenten. Het zou goed zijn als de beroepsgroep zich dit aantrok, nu het een onderwerp is waar een heel aantal journalisten in ons onderzoek zich over uitspraken.

In kaart brengen van het probleem

Om de problematiek van geweld effectief te kunnen aanpakken is het tevens van belang om inzichtelijk te hebben waar het probleem precies uit bestaat. Het verzamelen van data (via registratie en onderzoek) is een manier om dat te doen. Wat dat betreft is het een goede ontwikkeling dat strafzaken en geweldsdelicten sinds enkele jaren systematisch worden geregistreerd door het OM en PersVeilig. Ook de survey-onderzoeken onder journalisten kunnen helpen inzicht te krijgen in wat er speelt, en op welke punten nadere interventies wenselijk zijn. Om op de langere termijn ook trends te kunnen herkennen in het geweld, is het essentieel dat langdurig data worden verzameld en dat dit steeds op dezelfde wijze gebeurt, zodat de bevindingen te vergelijken zijn. Ons rapport toont verder aan dat het – om een volledig beeld te krijgen – eveneens belangrijk is om niet-geregistreerd geweld te achterhalen en mee te nemen in de probleemanalyse. Met registratie van meldingen en het houden van surveys zal altijd een deel van het probleem onderbelicht blijven en daarom zijn aanvullende kwalitatieve inzichten over de perceptie, ervaring en impact van het geweld van belang. In het bijzonder kan worden ingezoomd op de vraag of en waarom bepaalde groepen journalisten vaker met bepaalde vormen van geweld te maken hebben en wat de motieven van daders zijn in verschillende contexten. Ook zou de effectiviteit van bestaande maatregelen kunnen worden geëvalueerd.

Veiligheid tijdens protesten/demonstraties/op straat

Een ander belangrijk aspect, zo leert ook de vergelijking met in het bijzonder Frankrijk en Duitsland, is dat de veiligheid van journalisten tijdens manifestaties door de politie zo veel mogelijk moet worden gegarandeerd. In dat verband is een aandachtspunt het kweken van nader begrip bij de politie van de

waardevolle taak van de media bij de verslaglegging van protesten, demonstraties en bepaalde incidenten. Journalisten moeten door de politie herkend (kunnen) worden tijdens manifestaties, zodat de politie hen ontziet als protesten of demonstraties ontsporen en tot politieoptreden leiden. Voorts kan de politie journalisten dan ook beter beschermen als demonstranten en dergelijke zich tegen de ter plaatse aanwezige pers keren. Een waardevolle, bestaande mogelijkheid lijkt te zijn dat journalisten in contact kunnen treden met de politie om over voorgenomen rapportages over manifestaties een risico-inschatting te krijgen. De respondenten lijken daar niet echt bekend mee te zijn, dus het verdient aanbeveling dit nader onder de aandacht te brengen. Hierin kan PersVeilig een rol spelen. Daarnaast zou op grotere schaal informeel contact – vooral op lokaal niveau – tussen journalisten en politieagenten kunnen worden geïnitieerd.

Nu veel geweld voortvloeit uit emotie en concrete omstandigheden bij kunnen dragen aan het ontstaan of voorkomen ervan, dient blijvend te worden ingezet op weerbaarheidscursussen, zowel voor de journalistiek op straat als online (zoals reeds gebeurt binnen PersVeilig). Ook kunnen de persorganisaties de veiligheid van journalisten verhogen door zelf een risico-inschatting te maken, beveiligers mee te sturen, en journalisten niet alleen op pad te laten gaan maar in tweetallen te laten werken. Dit zijn werkwijzen die bij verschillende redacties al bestaan, maar nog niet bij alle mediabedrijven is dit een nadrukkelijk aandachtspunt. De opdrachtgever zou (meer) kunnen voorzien in beschermende kleding en voorwerpen, in zoverre de context van het werk daar om vraagt. Als zich een gewelddadig of agressief incident heeft voorgedaan, is het van belang dat wordt voorzien in adequate nazorg. Uit ons onderzoek komt naar voren dat voorgaande punten de aandacht hebben van verschillende hoofdredacties, maar dat dit nog niet bij alle werkgevers op orde is. PersVeilig biedt (op de website) verschillende handvatten aan werkgevers om het veiligheidsbeleid op orde te krijgen en ook het aanbod aan trainingen voor leidinggevenden is veelbelovend. Het is echter zaak ervoor te zorgen dat deze middelen ook daadwerkelijk de werkgevers bereiken en er ook uitvoering wordt gegeven aan eventueel ingestelde protocollen. Het tegengaan van geweld dient bij alle werkgevers prioriteit te hebben, zeker omdat journalisten zich vaak in een kwetsbare positie begeven als zij – in verband met de veiligheid – bepaald nieuws niet of anders willen brengen.

De overheid zou aan bovenstaande initiatieven blijvend financieel kunnen bijdragen, nu in het bijzonder voor freelancers uit financieel oogpunt deze voorzieningen niet altijd beschikbaar zijn of komen.

Online veiligheid

Journalisten waarderen het wetsvoorstel om *doxing* strafbaar te stellen (kort gezegd, het openbaren van iemands persoonsgegevens met een intimiderend doel). Dat sluit ook goed aan bij de mogelijkheden voor journalisten om bepaalde privégegevens af te schermen in openbare bronnen (bijvoorbeeld bij de Kamer van Koophandel) en de trainingen (via PersVeilig) om online minder zichtbaar c.q. kwetsbaar te zijn. De overheid zou aan dergelijke trainingen blijvend financieel kunnen bijdragen.

Zeker gelet op de stappen die in Frankrijk en Duitsland zijn gezet, zouden ook in Nederland online platforms sterker verantwoordelijk kunnen worden gehouden voor het verwijderen van de content die gebruikers op de fora plaatsen in geval van ontoelaatbare berichten gericht tegen – onder meer – journalisten. Dit is daarmee natuurlijk een meer generieke maatregel die niet uitsluitend is gericht op de journalistiek. Een recent onderzoek van het Rathenau Instituut naar schadelijk en immoreel online

gedrag in Nederland (Van Huijstee et al., 2021) geeft verschillende suggesties over hoe de overheid beleid kan formuleren dat online platforms stimuleert om transparant te zijn en gewenst online gedrag te stimuleren en ongewenst gedrag te ontmoedigen. Bij het maken van afwegingen over de invoering van dergelijke beleidsinterventies spelen uiteraard ook aanpalende discussies over de vrijheid van meningsuiting een belangrijke rol.

Ook kan worden gedacht aan een (algemene) bewustwordingscampagne van de overheid dat ook online de wettelijke en fatsoensnormen niet behoren te worden overschreden. Onze gesprekken met respondenten en de analyse van Twitterberichten maken duidelijk dat hier nog een wereld te winnen is.

Veiligheid van kwetsbare groepen

Voor freelancers is inmiddels het door de overheid gefinancierde Flexibel Beschermingspakket Freelancers beschikbaar. Hierdoor kunnen freelancers bij dreiging via PersVeilig van beschermingsmiddelen worden voorzien (een bodycam, een noodknopvoorziening of een woningscan om zwakke plekken te identificeren). De freelancers die wij interviewden, waren blij met deze mogelijkheid en verschillende respondenten maakten hier gebruik van. Een aanvullende maatregel voor freelancers zou kunnen zijn dat de financiële drempel voor het verkrijgen van een politieperskaart wordt weggenomen. De kosten zouden voor zzp'ers een drempel zijn. Een aanbeveling vanuit de EU is in dit verband dat ook freelance journalisten toegang hebben tot een arbeidsongeschiktheidsverzekering en een pensioenfonds. Gezien het feit dat verschillende journalisten de kwetsbare financiële positie van journalisten, en in het bijzonder freelance journalisten, benoemden bij het maken van de juiste veiligheidsoverwegingen, lijkt het de moeite waard deze aanbeveling te overwegen.

Hoewel uit ons onderzoek niet duidelijk bleek dat vrouwelijke journalisten vaker slachtoffer worden van geweld en agressie, lijken zij (zoals vooral uit ander onderzoek naar voren komt) wel te maken te hebben met andersoortige vormen van geweld. Internationale literatuur wijst erop dat zij vaker op seksistische manieren worden behandeld. Deze dimensie zou in de aanpak van geweld moeten terugkomen. Daarnaast zou meer onderzoek kunnen worden gedaan naar de vraag of geweld andere kwetsbare groepen boven-proportioneel raakt (zie ook hierboven). In dergelijk onderzoek is een vergelijkend design belangrijk omdat alleen dan conclusies kunnen worden getrokken over de verschillen tussen groepen.

Vijf kern-beleidsaanbevelingen

Beleidsaanbeveling 1. Betere naleving van het bestaande beleid

Het Protocol PersVeilig, dat uitgaat van een hoge prioriteit bij politie en OM voor de opsporing en vervolging van verdachten van agressie en geweld tegen journalisten, dient, in de praktijk, beter te worden nageleefd door zowel de politie als het OM. Daarbij kan vooral worden ingezet op het vergroten van de kenbaarheid van de afspraken bij lagere ambtenaren. Ook dient het initiatief PersVeilig blijvend van voldoende financiering en verdere medewerking te worden voorzien.

Beleidsaanbeveling 2. Een taakstrafverbod is geen adequate maatregel om het geweld effectief tegen te gaan

Weinig journalisten zien de meerwaarde van een taakstrafverbod bij geweld tegen journalisten, of van andere maatregelen die de strafmaat betreffen. Dergelijke maatregelen passen ook niet goed bij de impulsieve en ondoordachte aard die het geweld veelal lijkt te hebben.

Beleidsaanbeveling 3. Inzetten op het stimuleren van mediageletterdheid

Er kan nader worden ingezet op initiatieven gericht op het stimuleren van mediageletterdheid om het soms vijandige klimaat tegen journalisten te keren. Bestaande initiatieven (op scholen e.d.) kunnen worden uitgebreid. Daarbij dient ook discussie te worden gevoerd over de rol die journalisten zelf kunnen spelen in het ontstaan en tegengaan van geweld en agressie.

Beleidsaanbeveling 4. Het in kaart brengen van geweld tegen journalisten – door registratie en onderzoek – verdient blijvende aandacht

Bij het in kaart brengen dient in het bijzonder nader te worden onderzocht welke groepen journalisten het geweld in het bijzonder treft (en of het om kwetsbare groepen gaat). Zo kunnen maatregelen specifiek worden ingezet, al naar gelang het bijvoorbeeld vrouwelijke journalisten, journalisten met een minderheidsachtergrond of freelancers betreft.

Beleidsaanbeveling 5. Online platforms verantwoordelijk houden voor het stimuleren van gewenst online gedrag en het verwijderen van onaanvaardbare content

Het verwijderen van deze content moet sneller en makkelijker (kunnen) plaatsvinden. Er dient tevens meer te worden aangestuurd op het stimuleren van transparantie en van gewenst online gedrag en op het opstellen en handhaven van online gedragsregels.

Literatuurlijst

- Aanbeveling (EU) 2021/1534, Europese Commissie, Document 32021H1534 (2021).
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H1534&from=EN>
- Aanwijzing kader voor strafvordering meerderjarigen, 2019A003 (2019).
<https://www.om.nl/onderwerpen/beleidsregels/richtlijnen-voor-strafvordering-resultaten/aanwijzing-kader-voor-strafvordering>
- Aarten, P., Buiskool, B.-J., Hudepohl, M., Van Lakerveld, J., & Matthys, J. (2020). *Agressie en geweld in het veiligheidsveld*. WODC. <http://hdl.handle.net/20.500.12832/3033>
- Abraham, M., Flight, S., & Roorda, W. (2011). *Agressie en geweld tegen werknemers met een publieke taak*. DSP-groep BV. https://www.dsp-groep.nl/wp-content/uploads/11sfvpt2_onderzoeksrapport_Agressie_en_geweld_Publieke_Taak_DSP-groep.pdf
- Abraham, M., & Van Soomerem, P. (2020). *Buitengewoon veilig: Onderzoek naar taken en arbeidsomstandigheden van boa's en de samenwerking met politie*. WODC.
<https://repository.wodc.nl/handle/20.500.12832/2481>
- Alejandro, J. (2010). *Journalism in the age of social media*. Reuters Institute for the Study of Journalism. <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/our-research/journalism-age-social-media>
- Barton, A., & Storm, H. (2014). *Violence and harassment against women in the news media: A global picture*. International News Safety Institute & International Women's Media Foundation.
<https://www.iwmf.org/wp-content/uploads/2018/06/Violence-and-Harassment-against-Women-in-the-News-Media.pdf>
- Becker, H. S. (1963). *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. Free Press of Glencoe.
- Binns, A. (2017). Fair game? Journalists' experiences of abuse online. *Journal of Applied Journalism & Media Studies*, 6(2), 183-206.
https://intellectdiscover.com/content/journals/10.1386/ajms.6.2.183_1
- Bossio, D., & Holton, A. E. (2019). Burning out and turning off: Journalists' disconnection strategies on social media. *Journalism*, 22(10), 2475-2492. <https://doi.org/10.1177/1464884919872076>
- Bovenkerk, F. (2012). *Een gevoel van dreiging: Criminologische opstellen*. Atlas Contact.
- Bovenkerk, F., et al. (2005). *Bedreigingen in Nederland*. Politie & Wetenschap.
https://www.politieenwetenschap.nl/publicatie/pw_verkenningen/2005/bedreigingen-in-nederland-86
- Bovenkerk, F., & Odekerken, M. W. A. (2009, 3 mei). 'Rot op met die camera': Verslag van het onderzoek 'Rot op met die camera'. *NVJ*. <https://www.nvj.nl/nieuws/%E2%80%99rot-camera%E2%80%99>
- Bruijn, S., & Bouwmeester, J. (2022). *Vrouwelijke journalisten en veiligheid* (Rapportnummer 2022/289). I&O Research. <https://next.prdn.nl/prodynamic-persveilig-prod/public/Vrouwelijke-journalisten-en-veiligheid-def.pdf>
- Bruns, A. (2008). *Blogs, Wikipedia, second life, and beyond: From production to produsage*. Peter Lang.
- Carlson, M. (2018). The information politics of journalism in a post-truth age. *Journalism Studies*, 19(13), 1879-1888. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2018.1494513>
- Chen, G. M., Pain, P., Chen, V. Y., Mekelburg, M., Springer, N., & Troger, F. (2020). 'You really have to have a thick skin': A cross-cultural perspective on how online harassment influences female journalists. *Journalism*, 21(7), 877-895. <https://doi.org/10.1177/1464884918768500>
- Claesson, A. (2022). 'I really wanted them to have my back, but they didn't': Structural barriers to addressing gendered online violence against journalists. *Digital Journalism*.
<https://doi.org/10.1080/21670811.2022.2110509>
- Clark, M., & Grech, A. (2017). *Journalists under pressure: Unwarranted interference, fear and self-censorship in Europe*. Council of Europe Publishing.
- College voor de Rechten van de Mens. (2021). *Mensenrechten in Nederland 2021: Een veilig publiek debat*. <https://publicaties.mensenrechten.nl/publicatie/b7fa3584-112f-4a3c-8950-a0d0e878faf6>
- Commission indépendante sur les relations entre la presse et les forces de l'ordre. (2021). *Rapport le 2 avril 2021 de la Commission indépendante sur les relations entre la presse et les forces de l'ordre*. République Française.
https://www.gouvernement.fr/upload/media/default/0001/01/2021_05_rapport_commission_indep_endante_sur_les_relations_entre_le_presse_et_les_forces_de_lordre.pdf

- Committee to Protect Journalists. (z.d.). *Home*. Geraadpleegd van <https://cpj.org/>
- Council of Europe. (2020). *Hands off press freedom: Attacks on media in Europe must not become a new normal*. <https://rm.coe.int/annual-report-final-en/16809f03a9>
- Council of Europe. (2022). *Defending press freedom in times of tension and conflict: Annual report by Council of Europe Platform to promote the protection of journalism and safety of journalists*. <https://rm.coe.int/platform-protection-of-journalists-annual-report-2022/1680a64fe1>
- Dekkers, S., Kriek, F., & Stouten, J. (2006). *Bedreigingen bij de politie*. Regioplan Beleidsonderzoek. <https://5dok.net/document/y8gxd84w-bedreigingen-bij-de-politie.html>
- Delisle, L., Kalaitzis, A., Majewski, K., De Berker, A., Marin, M., & Cornebise, J. (2019). A large-scale crowdsourced analysis of abuse against women journalists and politicians on Twitter. *ArXiv preprint, abs/1902.03093*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1902.03093>
- Dijkstra, B. (2022). *John van den Heuvel: Een lustrum lang extreme beveiliging*. Ezo Wolf.
- Domingo, D., Quandt, T., Heinonen, A., Paulussen, S., Singer, J. B., & Vujnovic, M. (2008). Participatory journalism practices in the media and beyond: An international comparative study of initiatives in online newspaper. *Journalism Practice*, 2(3), 326-342. <https://doi.org/10.1080/17512780802281065>
- Engbersen, G., Van Bochove, M., De Boom, J., Bussemaker, J., El Farisi, B., Krouwel, A., Van Lindert, J., Rusinovic, K., Snel, E., Van Heck, L., Van der Veen, H., & Van Wensveen, P. (2021). *De laag-vertrouwensamenleving: De maatschappelijke impact van COVID-19 in Amsterdam, Den Haag, Rotterdam & Nederland: Vijfde meting*. Erasmus School of Social and Behavioural Sciences & Kenniswerkplaats Leefbare Wijken. <https://www.eur.nl/essb/media/99176>
- Fadnes, I., Krøvel, R., & Orgeret, K. S. (2019). Where are we now? (Almost) a decade with the UN Plan of Action of the Safety of Journalists and the Issue of Impunity. *Conflict & communication online*, 18(1). https://regener-online.de/journalcco/2019_1/pdf/introduction2019.pdf
- Ferrier, M., & Garud-Patkar, N. (2018). Trollbusters: Fighting online harassment of women journalists. In J. R. Vickery & T. Everbach (Eds.), *Mediating misogyny: Gender, technology, and harassment* (pp. 311-332). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-72917-6_16
- France ONU. (2022). *Protection of journalists*. Geraadpleegd op 20 september 2022, van <https://onu.delegfrance.org/protection-of-journalists-12205>
- Fritt Ord Foundation. (2022). *What is the Fritt Ord Foundation?* Geraadpleegd op 20 september 2022, van <https://frittord.no/en/about/what-is-the-fritt-ord-foundation>
- Hermida, A. (2012). Social journalism: Exploring how social media is shaping journalism. In E. Siapera & A. Veglis (Eds.), *The handbook of global online journalism* (pp. 309-328). John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781118313978.ch17>
- Hermida, A. (2019). The existential predicament when journalism moves beyond journalism. *Journalism*, 20(1), 177-180. <https://doi.org/10.1177/1464884918807367>
- Hermida, A., Logan, D., Fletcher, F., & Korell, D. (2011). *Social networks transforming how Canadians get the news*. Canadian Media Research Consortium. <https://studylib.net/doc/18462646/crmc-social-news-april-27>
- Hiltunen, I. (2018). Experiences of external interference among Finnish journalists: Prevalence, methods and implications. *Nordicom Review*, 40(1), 3-21. <https://doi.org/10.2478/nor-2018-0016>
- Hirst, M. (2018). *Navigating social journalism: A handbook for media literacy and citizen journalism*. Routledge.
- Hoffmann, M., & Knoll, R. (2022). *Feindbild Journalist 6: Hatred on the doorstep*. European Centre for Press & Media Freedom & Media Freedom Rapid Response. <https://www.ecpmf.eu/wp-content/uploads/2022/06/Feindbild-Journalist-2021-ENG.pdf>
- Høiby, M., & Ottosen, R. (2019). Journalism under pressure in conflict zones: A study of journalists and editors in seven countries. *Media, War & Conflict*, 12(1), 69-86. <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/1750635217728092>
- Holton, A. E., Bélair-Gagnon, V., Bossio, D., & Molyneux, L. (2021). 'Not their fault, but their problem': Organizational responses to the online harassment of journalists. *Journalism Practice*. <https://doi.org/10.1080/17512786.2021.1946417>
- Holznagel, B., & Kalbhenn, J. (2020). *Monitoring media pluralism in the digital era: Application of the media pluralism monitor in the European Union, Albania and Turkey in the years 2018-2019: Country report: Germany*. European University Institute. https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/67803/germany_results_mpm_2020_cmpf.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Idås, T. (2022). *Harassment, threats & violence against journalists and editors*. Norwegian Union of

Journalists.

- Ishikawa, E., Neto, B. M., & Ghinea, G. (2022). Perspectives of the journalists content production from print newspaper to virtual newsroom 4.0. In B. M. Neto, I. Amaral, & G. Ghinea (Eds.), *Digital convergence in contemporary newsrooms: Media innovation, content adaptation, digital transformation, and cyber journalism* (pp. 157-198). Springer.
- Jansen, T., Van den Brink, G., & Kneyber, R. (2012). Inleiding. In T. Jansen, G. van den Brink, & R. Kneyber (Eds.), *Gezagdragers: De publieke zaak op zoek naar haar verdedigers* (pp. 11-18). Boom. <https://kennisopenbaarbestuur.nl/media/48834/gezagsdragers.pdf>
- Juillard, M. (2022a). *Info rapide n°21: Violences physiques et verbales enregistrées par les services de sécurité depuis 2016: Une première approche des victimes par profession*. Service statistique ministériel de la sécurité intérieure. <https://www.interieur.gouv.fr/Interstats/Publications/Interstats-Info-rapide/Info-rapide-n-21-Violences-physiques-et-verbales-enregistrees-par-les-services-de-securite-depuis-2016-une-premiere-approche-des-victimes-par-profession>
- Juillard, M. (2022b). *Interstats méthode n°20: Analyse de la délinquance enregistrée selon la profession des victimes: Un difficile état des lieux*. Service statistique ministériel de la sécurité intérieure. <https://mobile.interieur.gouv.fr/Interstats/Actualites/Interstats-Methode-n-20-Analyse-de-la-delinquance-enregistree-selon-la-profession-des-victimes-un-difficile-etat-des-lieux>
- Klein Kranenburg, L., Brookman, S., Van Miltenburg, C., Bouwmeester, J., Weijkamp, E., & De Jong, B. (2022). *Monitor Integriteit en Veiligheid 2022*. I&O Research. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/06/01/rapport-monitor-integriteit-en-veiligheid-2022>
- Konferenz der Justizministerinnen und Justizminister. (2021). *TOP II. 15: Strafrechtlicher Schutz der Pressefreiheit*. Die Justiz des Landes Nordrhein-Westfalen. https://www.justiz.nrw.de/JM/jumiko/beschluesse/2021/Fruerjahrskonferenz_2021/TOP-II_-15---Schutz-der-Pressefreiheit.pdf
- Lewis, S. C., Zamith, R., & Coddington, M. (2020). Online harassment and its implications for the journalist-audience relationship. *Digital Journalism*, 8(8), 1047-1067. <https://doi.org/10.1080/21670811.2020.1811743>
- Mapping Media Freedom. (z.d.). *Protests*. Geraadpleegd van <https://www.mappingmediafreedom.org/special-topics/protests/>
- McCully, J. (2019). *Legal responses to online harassment and abuse of journalists: Perspectives from Finland, France and Ireland*. Organization for Security and Co-operation in Europe. <https://www.osce.org/files/f/documents/1/6/413552.pdf>
- McPherson, M., Smith-Lovin, L., & Cook, J. M. (2001). Birds of a feather: Homophily in social networks. *Annual Review of Sociology*, 27, 415-444. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.415>
- Media Freedom Rapid Response. (2021). *Mapping media freedom: January – June 2021: Monitoring report*. https://www.mappingmediafreedom.org/wp-content/uploads/2022/02/MFRR-Monitoring-Report_Jan-June-2021.pdf.
- Media Freedom Rapid Response. (2022a). *Mapping media freedom: A four-month snapshot*. <https://www.mfrr.eu/wp-content/uploads/2020/07/MFRR-Monitoring-Report-FINAL.pdf>
- Media Freedom Rapid Response. (2022b). *Towards a safer haven: Advancing safety of journalists amidst rising threats in the Netherlands*. <https://www.ecpmf.eu/wp-content/uploads/2022/04/Towards-a-safer-haven-Advancing-safety-of-journalists-amidst-rising-threats-in-the-Netherlands.pdf>
- MEKK. (z.d.). *Safety of journalists – digital safety, 2019*. Geraadpleegd op 29 september 2022, van <https://uni.oslomet.no/mekk/conferences/safety-of-journalists-digital-safety-2019/>
- Miller, K. C. (2022). The ‘price you pay’ and the ‘badge of honor’: Journalists, gender, and harassment. *Journalism & Mass Communication Quarterly*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/10776990221088761>
- Miller, K. C., & Lewis, S. C. (2022). Journalists, harassment, and emotional labor: The case of women in on-air roles at US local television stations. *Journalism*, 23(1), 79-97. <https://doi.org/10.1177/1464884919899016>
- Nederlandse Vereniging van Journalisten. (z.d.). *Over Balie Persvrijheid*. Geraadpleegd van <https://www.nvj.nl/balie-persvrijheid/over-balie-persvrijheid>
- Nederlandse Vereniging van Journalisten. (2022). *Zo zorg jij voor jouw online veiligheid!*

- Geraadpleegd op 20 september 2022, van <https://www.nvj.nl/starterskit/veiligheid-en-persvrijheid/zo-zorg-jij-jouw-online-veiligheid>
- Nelson, J. L. (2021). The next media regime: The pursuit of 'audience engagement' in journalism. *Journalism*, 22(9), 2350-2367. <https://doi.org/10.1177/1464884919862375>
- Nerone, J. C. (1994). *Violence against the press: Policing the public sphere in US history*. Oxford University Press.
- Nilsson, M. L., & Örnebring, H. (2016). Journalism under threat: Intimidation and harassment of Swedish journalists. *Journalism Practice*, 10(7), 880-890. <https://doi.org/10.1080/17512786.2016.1164614>
- Odekerken, M. W. A., & Brenninkmeijer, A. F. M. (2017). *Een dreigend klimaat: Verslag van het onderzoek 'Bedreigingen van Nederlandse journalisten'*. NVJ. https://www.nvj.nl/system/files_force/bijlages/Een%20dreigend%20klimaat%20Odekerken%20%26%20Brenninkmeijer.pdf?download=1
- Odekerken, M. W. A., & Das, L. E. (2019). *Een onveilig klimaat: Onderzoek bedreigingen van vrouwelijke journalisten*. NVJ. https://www.nvj.nl/system/files_force/bijlages/FACTSHEET%20-%20Bedreigingen%20vrouwelijke%20journalisten_Odekerken%20-%201%20MEI%202019.pdf?download=1
- Openbaar Ministerie. (2019). [Relatiemagazine van het Openbaar Ministerie]. *Opportuun*, 25(5). <https://magazines.openbaarministerie.nl/opportuun/2019/05>
- Peeters, R., Ferket, J., & Docters van Leeuwen, A. (2012). Geweld tegen gezagsdragers: Over publieke professionals als spil in de gezagsparadox. In T. Jansen, G. van den Brink, & R. Kneyber (Eds.), *Gezagsdragers: De publieke zaak op zoek naar haar verdedigers* (pp. 246-262). Boom. <https://kennisopenbaarbestuur.nl/media/48834/gezagsdragers.pdf>
- PEN Norway. (2022). *About PEN Norway*. Geraadpleegd op 20 september 2022, van <https://norskpen.no/eng/about-pen-norway/>
- Plan van aanpak persvrijheid en persveiligheid [Brief], Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Referentie 32963145 (2022). <https://open.overheid.nl/repository/ronl-e5dc6fd98ea2499f7a868cad7f270b6c7a411174/1/pdf/plan-van-aanpak-persvrijheid-en-persveiligheid.pdf>
- Platform for the safety of journalists. (z.d.). *Home*. Geraadpleegd van <https://fom.coe.int/en/apropos>
- Polak, S., & Trottier, D. (2020). *Violence and trolling on social media: History, affect, and effects of online vitriol*. Amsterdam University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1b0fvrn.1>
- Preuß, M., Tetzlaff, F., & Zick, A. (2016). *Hass im Arbeitsalltag Medienschaffender: 'Publizieren wird zur mutprobe': Studie zur Wahrnehmung von und Erfahrungen mit Angriffen unter Journalist_innen*. Mediendienst Integration. <https://mediendienst-integration.de/fileadmin/Dateien/Studie-hatespeech.pdf>
- Reich, Z., & Hanitzsch, T. (2013). Determinants of journalists' professional autonomy: Individual and national level factors matter more than organizational ones. *Mass Communication and Society*, 16(1), 133-156. <https://doi.org/10.1080/15205436.2012.669002>
- Reporters Without Borders. (z.d.). *Reporters Without Borders index*. Geraadpleegd op 16 juni 2022, van <https://rsf.org/en/index>
- Reporters Without Borders. (2022a). *Methodology used for compiling the World Press Freedom Index: From 2022 onwards*. Geraadpleegd op 5 september 2022, van https://rsf.org/en/index-methodologie-2022?year=2022&data_type=general
- Reporters Without Borders. (2022b). *Netherlands*. Geraadpleegd op 5 september 2022, van <https://rsf.org/en/country/netherlands>
- Reporters Without Borders. (2022c). *Germany*. Geraadpleegd op 5 september 2022, van <https://rsf.org/en/country/germany>
- Reporters Without Borders. (2022d). *Norway*. Geraadpleegd op 5 september 2022, van <https://rsf.org/en/country/norway>
- Reporters Without Borders. (2022e). *Présidentielle 2022: Dix propositions de RSF pour la liberté et l'indépendance du journalisme*. Geraadpleegd van <https://rsf.org/fr/pr%C3%A9sidentielle-2022-dix-propositions-de-rsf-pour-la-libert%C3%A9-et-l-ind%C3%A9pendance-du-journalisme>
- Reynders, D. (2021). *6th evaluation on the Code of Conduct on Countering Illegal Hate Speech Online: Factsheet*. Europese Unie. https://commission.europa.eu/system/files/2021-10/factsheet-6th-monitoring-round-of-the-code-of-conduct_october2021_en_1.pdf

- Saris, K., & Van de Ven, C. (2021). Diepgaande data-analyse van de online haat tegen vrouwelijke politici. *De Groene Amsterdammer*, 145(9). <https://www.groene.nl/voorbeeld/diepgaande-data-analyse-van-de-online-haat-tegen-vrouwelijke-politici>
- Šimonović, D. (2020). *Written submission for the International Press Institute (IPI) for the call from the UN Special Rapporteur on violence against women: For the forthcoming report on Violence against Women Journalists*. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Women/SR/VAWJournalists/Civil-Society/international-press-institute.pdf>
- Sociaal en Cultureel Planbureau. (2022). *Burgerperspectieven: Bericht 1 – 2022*. Geraadpleegd op 25 december 2022, van <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2022/09/01/burgerperspectieven-bericht-1-2022>
- Stahel, L., & Schoen, C. (2020). Female journalists under attack? Explaining gender differences in reactions to audiences' attacks. *New Media & Society*, 22(10), 1849-1867. <https://doi.org/10.1177/1461444819885333>
- Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *CyberPsychology & Behavior*, 7(3), 321-326. <https://doi.org/10.1089/1094931041291295>
- UNESCO. (z.d.). *UN Plan of Action on the Safety of Journalists and the Issue of Impunity*. Geraadpleegd van <https://www.unesco.org/en/safety-journalists/un-plan-action>
- Van Hal, T., & Klein Kranenburg, L. (2021). *Agressie en bedreiging richting journalisten 2021* (Rapportnummer 2021/129). I&O Research. <https://next.prdn.nl/prodynamic-persveilig-prod/public/bestanden/Agressie-en-bedreiging-richting-Journalisten2021.pdf>
- Van Huijstee, M., Nieuwenhuizen, W., Sanders, M. Masson, E. & Van Boheemen, P. (2021). *Online ontspoord: Een verkenning van schadelijk en immoreel gedrag op het internet in Nederland*. Den Haag: Rathenau Instituut. https://www.rathenau.nl/sites/default/files/2021-07/Rathenau_Instituut_Rapport_Online_ontspoord.pdf
- Verenigde Naties. (2012). *UN plan of action on the safety of journalists and the issue of impunity* (UN Doc CI-12/CONF.202/6). https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Journalists/UN_plan_on_Safety_Journalists_EN.pdf
- Waisbord, S. (2002). Antipress violence and the crisis of the state. *The Harvard International Journal of Press/Politics*, 7(3), 90-109. <https://doi.org/10.1177/1081180X0200700306>
- Waisbord, S. (2020). Mob censorship: Online harassment of US journalists in times of digital hate and populism. *Digital Journalism*, 8(8), 1030-1046. <https://doi.org/10.1080/21670811.2020.1818111>
- Williams, B. A., & Carpini, M. X. D. (2011). *After broadcast news: Media regimes, democracy, and the new information environment*. Cambridge University Press.
- Žuffová, M., & Carlini, R. (2021). *Safety of journalists in Europe: Threats and best practices to tackle them* (Rapportnummer 2021/43). Robert Schuman Centre for Advanced Studies & Centre for Media Pluralism and Media Freedom. https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/70637/RSC%202021_43.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Nieuwsberichten en sociale media posts

- « C'est l'AFP ! Niquez-les, ces fils de pute ! » : une équipe de l'Agence France-Presse agressée à Paris lors de la manifestation anti-passe. (2022, 16 januari). Le Monde. https://www.lemonde.fr/societe/article/2022/01/15/c-est-l-afp-niquez-les-ces-fils-de-pute-une-equipe-de-l-agence-france-presse-agressee-a-paris-lors-de-la-manifestation-anti-passe_6109655_3224.html
- C.P. (2020, 16 november). Diffusion d'images de policiers: 5 minutes pour comprendre la polémique. *Le Parisien*. <https://www.leparisien.fr/faits-divers/videos-des-policiers-5-minutes-pour-comprendre-la-polemique-16-11-2020-8408640.php>
- Deloire, C. (2021, 1 maart). *Journaliste agressé à Reims: Les banlieues, «terrain hostile» à bas bruit pour les médias*. FigaroVox. <https://www.lefigaro.fr/vox/societe/journaliste-agresse-a-reims-les-banlieues-terrain-hostile-a-bas-bruit-pour-les-medias-20210301>
- Droit de suite: Enquête ouverte sur les menaces de mort contre la journaliste Ophélie Meunier, après*

- un reportage sur l'islamisme*. (2022, 7 februari). Libération. https://www.liberation.fr/societe/police-justice/enquete-ouverte-sur-les-menaces-de-mort-contre-la-journaliste-ophelie-meunier-apres-un-reportage-sur-lislamisme-20220207_S6HEUVPXDRDVHCLPFHMMKLBLH4/
- Durand, D. (2022, 17 september). *Six mois de prison ferme pour un militant d'extrême-droite orléanais qui a agressé des journalistes*. Franceinfo. <https://france3-regions.francetvinfo.fr/centre-val-de-loire/loiret/orleans/six-mois-de-prison-ferme-pour-un-militant-d-extreme-droite-orleanais-qui-a-agresse-des-journalistes-2614776.html>
- Expertisecentrum Europees Recht. (2021, 20 september). *Europese Commissie presenteert aanbeveling om de veiligheid van journalisten en andere mediaprofessionals te verbeteren*. Ministerie van Buitenlandse Zaken. <https://ecer.minbuza.nl/-/europese-commissie-presenteert-aanbeveling-om-de-veiligheid-van-journalisten-en-andere-mediaprofessionals-te-verbeteren?redirect=%2F>
- Fürstenau, M. (2021, 23 april). *Protection for journalists in Germany*. DW. <https://www.dw.com/en/protection-for-journalists-in-germany/a-57317382>
- Jansen, P. (2022, 26 november). *Pers doet zelf wat ze Forum verwijt*. *De Telegraaf*. <https://www.telegraaf.nl/watuzegt/1343084842/pers-doet-zelf-wat-ze-forum-verwijt>
- Kooijman, B. (2014, 16 augustus). *Ik moest onderduiken voor de Hells Angels*. *NRC Handelsblad*. <https://www.nrc.nl/nieuws/2014/08/16/ik-moest-onderduiken-voor-de-hells-angels-1409638-a331085>
- Marttinen, M. (2016, 17 maart). *'Hakkaan sinut paskaksi' ['I will beat you to a pulp']*. *Journalisti*. <https://journalisti.fi/artikkelit/2016/03/hakkaan-sinut-paskaksi/>
- Media Freedom Rapid Response [@MediaFreedomEU]. (2022c, 19 april). *Media workers are systematically attacked in the course of their professional duties during protests of all kinds* [Afbeelding bijgevoegd] [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/MediaFreedomEU/status/1516363550394048513>
- NOS Nieuws. (2022, 23 november). *Man krijgt 90 uur taakstraf voor bedreigen van journalisten*. NOS. <https://nos.nl/artikel/2453586-man-krijgt-90-uur-taakstraf-voor-bedreigen-van-journalisten>
- Rechtspraak.nl. (2022, 19 december). *Boete voor uitvaartverzorger die camera van persfotograaf afpakte*. <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Rechtbanken/Rechtbank-Midden-Nederland/Nieuws/Paginas/Boete-voor-uitvaartverzorger-die-camera-van-persfotograaf-afpakte.aspx>
- Reporters d'envoyé spécial agressés: Le propriétaire terrien condamné, une victoire pour la profession*. (2022, 28 februari). Le SNJ-CGT. <https://snjcgf.fr/2022/02/23/reporters-denvoye-special-agresses-le-propietaire-terrien-condamne-une-victoire-pour-la-profession/>
- RSF News. (2021, 7 mei). *Report of the Commission on the relations between journalists and police: towards an improvement on the ground?* Reporters Without Borders. <https://rsf.org/en/report-commission-relations-between-journalists-and-police-towards-improvement-ground>
- RSF News. (2022, 20 juli). *France: Paris police prefect Didier Lallement and journalists – in numbers*. <https://rsf.org/en/france-paris-police-prefect-didier-lallement-and-journalists-numbers#:~:text=Paris%20saw%20a%20total%20of,vioence%20against%20journalists%20in%202019.&text=In%202020%2C%20Lallement's%20first%20full,of%20France%2C%20was%20police%20violence>
- Van Wely, M. [@mickvanwely]. (2022, 17 december). *Eerste 'Kerstdiner'. Traditie om in de week voor Kerst al met goede vrienden en familie te eten. Vorig jaar kon* [Afbeelding bijgevoegd] [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/mickvanwely/status/1604207907629072384?cxt=HHwWg!DUgfalpcMsAAAA>
- Wenk, K. (2021, 22 april). *Kodex zum Schutz von Journalisten*. Menschen Machen Medien. <https://mmm.verdi.de/beruf/kodex-zum-schutz-von-journalisten-72897>

Bijlage 1 Tabel met onderzoeksmethoden, onderzoeksvragen en bijbehorende hoofdstuk

Methoden van onderzoek	Onderzoeksvraag	Hoofdstuk
Literatuur-landenstudie	<p><i>Wat zijn de aard en omvang van ervaren en waargenomen geweld tegen journalisten in Nederland en in hoeverre is dit over de afgelopen 10 jaar veranderd?</i></p> <p><i>Welke daders en slachtoffers kunnen er ten aanzien van de verschillende vormen van geweld tegen journalisten worden onderscheiden?</i></p> <p><i>Welke beleidsinterventies zouden effectief kunnen zijn in het terugdringen van of het optreden tegen geweld tegen journalisten en in hoeverre kan het zinvol zijn om in dit kader het taakstrafverbod uit te breiden?</i></p>	<p>Hoofdstuk 2 - Het bestaande onderzoek: een studie van de internationale en nationale literatuur</p> <p>Hoofdstuk 7 - Beleid en maatregelen tegen geweld tegen journalisten</p> <p>Hoofdstuk 7 - Beleid en maatregelen tegen geweld tegen journalisten</p>
Analyse van Pers Veilig-meldingen en strafzaken van geweld tegen journalisten	<p><i>Wat zijn de aard en omvang van ervaren en waargenomen geweld tegen journalisten in Nederland en in hoeverre is dit over de afgelopen 10 jaar veranderd?</i></p> <p><i>Welke daders en slachtoffers kunnen er ten aanzien van de verschillende vormen van geweld tegen journalisten worden onderscheiden?</i></p>	<p>Hoofdstuk 3 - Het geregistreerde geweld tegen journalisten</p> <p>Hoofdstuk 6 - Geweld tegen journalisten in vier contexten</p>
Analyse van mediaberichten en tweets	<p><i>Wat zijn de aard en omvang van ervaren en waargenomen geweld tegen journalisten in Nederland en in hoeverre is dit over de afgelopen 10 jaar veranderd?</i></p> <p><i>Welke daders en slachtoffers kunnen er ten aanzien van de verschillende vormen van geweld tegen journalisten worden onderscheiden?</i></p>	<p>Hoofdstuk 3 - Het geregistreerde geweld tegen journalisten</p> <p>Hoofdstuk 4 - Een blik op online geweld – het diffuse karakter van online haat in de twitertijdlijnen van journalisten</p>
Diepte-interviews met journalisten	<p><i>Wat zijn de aard en omvang van ervaren en waargenomen geweld tegen journalisten in Nederland en in hoeverre is dit over de afgelopen 10 jaar veranderd?</i></p> <p><i>Welke daders en slachtoffers kunnen er ten aanzien van de verschillende vormen van geweld tegen journalisten worden onderscheiden?</i></p> <p><i>Welke beleidsinterventies zouden effectief kunnen zijn in het terugdringen van of het optreden tegen geweld tegen journalisten en in hoeverre kan het zinvol zijn om in dit kader het taakstrafverbod uit te breiden?</i></p>	<p>Hoofdstuk 5 - Het gepercipieerde en ervaren geweld tegen journalisten</p> <p>Hoofdstuk 6 - Geweld tegen journalisten in vier contexten</p> <p>Hoofdstuk 7 - Beleid en maatregelen tegen geweld tegen journalisten</p>
Expertmeeting	<p><i>Welke beleidsinterventies zouden effectief kunnen zijn in het terugdringen van of het</i></p>	<p>Hoofdstuk 7 - Beleid en maatregelen tegen geweld tegen journalisten</p>

	<i>optreden tegen geweld tegen journalisten en in hoeverre kan het zinvol zijn om in dit kader het taakstrafverbod uit te breiden?</i>	
--	--	--

Bijlage 2 ISCO 2642 definitie journalist

Journalists: Journalists research, investigate, interpret and communicate news and public affairs through newspapers, television, radio and other media. Tasks include -

(a) collecting local, national and international news through interviews, investigation and observation, attending public events, seeking out records, reviewing written work, attending film and stage performances;

(b) collecting, reporting and commenting on news and current affairs for publication in newspapers and periodicals, or for broadcasting by radio, television or webcast media;

(c) receiving, analysing and verifying news and other copy for accuracy;

(d) interviewing politicians and other public figures at press conferences and on other occasions, including individual interviews recorded for radio, television or webcast media;

(e) researching and reporting on developments in specialized fields such as medicine, science and technology;

(f) writing editorials and commentaries on topics of current interest to stimulate public interest and express the views of a publication or broadcasting station;

(g) writing critical reviews of literary, musical and other artistic works based on knowledge, judgement and experience for newspapers, television, radio and other media;

(h) selecting material for publication, checking style, grammar, accuracy and legality of content and arranging for any necessary revisions;

(i) liaising with production staff in checking final proof copies immediately prior to printing;

(j) selecting, assembling and preparing publicity material about business or other organizations for issue through press, radio, television and other media.

Examples of the occupations classified here:

- Journalist
- Newspaper editor
- Newspaper reporter
- Sports writer
- Sub editor
- TV/radio news producer
- TV/radio news reporter,

Some related occupations classified elsewhere:

- Public relations officer- 2432
- Author- 2641
- Book editor- 2641
- Photo journalist -3431
- Camera operator- 3521

Bijlage 3 Achtergrondkenmerken respondenten interviews

Respondent nr.	Geslacht	Rol	Regionaal/nationaal
1	Vrouw	Columnist/journalist	Nationaal
2	Man	Misdaad/onderzoeks-journalist	Nationaal
3	Man	(Misdaad)journalist	Regionaal
4	Vrouw	Hoofdredacteur	Regionaal
5	Vrouw	Columnist/journalist	Nationaal
6	Vrouw	(Misdaad)journalist	Nationaal
7	Man	Verslaggever	Regionaal
8	Vrouw	Politiek commentator	Nationaal
9	Man	Verslaggever	Nationaal
10	Man	Hoofdredacteur	Regionaal
11	Man	Politiek commentator	Nationaal
12	Man	(Misdaad)journalist	Nationaal
13	Man	(Wetenschaps)journalist	Nationaal
14	Man	Hoofdredacteur	Nationaal
15	Man	(Online)redacteur/journalist	Nationaal
16	Man	n.v.t.	Nationaal
17	Man	Fotojournalist	Nationaal/regionaal
18	Man	Fotojournalist	Nationaal/regionaal
19	Vrouw	Hoofdredacteur	Regionaal
20	Vrouw	Journalist	Regionaal
21	Man	n.v.t.	Nationaal
22	Man	Journalist	Nationaal
23	Man	(Misdaad)journalist	Nationaal
24	Man	Hoofdredacteur	Nationaal
25	Man	Fotojournalist/cameraman	Nationaal/regionaal
26	Man	Fotojournalist/cameraman	Nationaal/regionaal
27	Man	Journalist	Nationaal
28	Man	(Sport)journalist	Nationaal

Bijlage 4 Topiclijst interviews

Introductie

- Voorstellen
- Doel onderzoek uitleggen
- *Informed consent* formulier ondertekenen
- Anonimiteit/vertrouwelijkheid en vragen interview op te nemen

Algemeen respondent

- NAW (incl. leeftijd en geslacht)
- Huidige functie
- Ervaring als journalist (aantal jaren en onderzoeksgebied)

Visie op geweld/agressie (algemeen)

- Welke vormen van geweld en agressie tegen journalisten zie/hoor je voorbij komen in het werkveld?
 - Fysiek?
 - Verbaal? (intimideren, bedreigen, uitschelden)
 - Online? (ibid)
 - Anders?
- Welke veranderingen zie je op dat vlak?
 - Hoe vallen deze ontwikkelingen/veranderingen te verklaren?
 - Brengt dit gevolgen mee voor de uitvoering van het beroep van journalist?
- Welke journalisten hebben hiermee te maken naar jouw idee?
 - Waar heeft dat mee te maken naar jouw idee (bijv. type journalist, werkveld, persoonskenmerken van journalist)?
- Wie zijn – in het algemeen – naar jouw idee de plegers van het geweld en wat zijn hun motieven?
- Heb je het idee dat er meer over geweld/agressie tegen journalisten wordt geschreven – door (welke) journalisten?

Eigen ervaringen

- In hoeverre heb je ervaring met geweld/agressie tijdens je werk?
 - Hoe vaak sinds werkzaam als journalist?
 - Toename?
 - Veranderingen in aard geweld/agressie?
- Voorbeeld(en) uitvragen naar:
 - Vorm geweld (fysiek, verbaal, online, anders)
 - Context/omstandigheden
 - Informatie over achtergronden/motieven dader?
- Impact
 - Lichamelijk?
 - Geestelijk?

- Aangifte gedaan?
 - Waarom wel/niet?
- Melding gemaakt werkgever/branchevereniging?
 - Waarom wel/niet?
- Veranderingen in manier uitvoering werkzaamheden?
 - Waarom wel/niet?

Ervaring anderen

- Heb je verhalen/voorbeelden van collega's ervaring met geweld/agressie tijdens werk?
 - Hoe vaak sinds journalist?
 - Toename?
 - Veranderingen in aard geweld/agressie?
- Voorbeeld(en) uitvragen naar:
 - Tegen wie/wat voor journalist (incl. geslacht)?
 - Vorm geweld (fysiek, verbaal, online, anders)
 - Context/omstandigheden (in het kader van welke journalistieke werkzaamheden)
 - Informatie over achtergronden/motieven dader?
- Impact
 - Lichamelijk?
 - Geestelijk?
 - Aangifte gedaan?
 - Waarom wel/niet?
 - Melding gemaakt werkgever/branchevereniging?
 - Waarom wel/niet?
 - Veranderingen in werkzaamheden?
 - Waarom wel/niet?

Maatregelen

- Protocollen bij werkgever als het gaat om geweld?
- Rol collega's onderling?
- PersVeilig?
- Vind je dat er genoeg wordt gedaan om geweld te beperken?
- Vanuit welke hoek kan evt. meer worden gedaan (werkgever/beroepsgroep/overheid/wetgever)?
- Wat zou werken (en wat niet)?
 - Strafmaat (in het bijzonder uitbreiding taakstrafverbod)?
 - Weerbaarheid?
 - Beveiliging?
 - Andere suggesties?

Afsluiting

- Bedanken
- Nog vragen/toevoegingen?
- Suggesties voor andere respondenten?

Bijlage 5 Deelnemers expertmeeting

1. Tarlach McGonagle	Hoogleraar Media Law and Information Society
2. Thomas Bruning	Secretaris NVJ
3. Wim Hoonhout	Teamleider en coördinator bij de Politie Midden-Nederland
4. Wendela Neeft	Coördinerend beleidsmedewerker bij het Ministerie van Justitie en Veiligheid
5. Bruce Mutsvairo	Hoogleraar Media, Politics and the Global South
6. Sabine Park	Senior politiek beleidsadviseur bij het College voor de Rechten van de Mens

Bijlage 6 Samenstelling begeleidingscommissie

Voorzitter

Prof. Dr. E.W. Kolthoff - Hoogleraar aan de Faculteit Rechtswetenschappen, departement publiek recht, Open Universiteit.

Leden

Dr. P.G.M Aarten Universitair docent bij aan de Faculteit Governance and Global affairs, Universiteit Leiden.

Dr. A.W.M. Koetsenruijter Gastonderzoeker aan de Faculteit der Geesteswetenschappen, Universiteit Leiden.

Mr. H.E. de Haan (t/m Juli 2022) Medewerker bij het Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Mr. A.A.M. Matthijssen (vanaf Aug 2022) Medewerker bij het Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Dr. S. Baas Projectbegeleidster, WODC.